

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

Διπλωματική Εργασία

Ακαδημαϊκό έτος 2011-2012

Επιβλέπουσα καθηγήτρια : κα Καραγεώργου Βασιλική

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Σεραφειμίδα Αθανασία AM 1210 M 078

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2012

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

*Στην νονά μου,
για την πίστη και την έμπρακτο συνέπεια
στις αξίες τις*

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Θερμές ευχαριστίες

*Σε όλους εκείνους που θεμελίωσαν την παιδεία μου, με δίδαξαν
με την μέθοδο , τις γνώσεις και τη σοφία τους και
το έπραξαν με τρόπο βιώσιμο*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	7
-----------------	----------

Μέρος Ι : Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Κεφάλαιο 1^ο : Εννοιολόγηση του όρου τοπίο	9
1.1. Οι απαρχές μιας λέξης	9
1.2. Απάνθισμα ορισμών	10
Κεφάλαιο 2^ο Το τοπίο στην τέχνη	14
2.1 Οι αρχαίοι χρόνοι	14
2.2 Οι νεώτεροι χρόνοι	17
Κεφάλαιο 3^ο Το τοπίο στην φιλοσοφία	21
3.1 Το τοπίο και το κίνημα του Ρομαντισμού	21
3.2 Η αισθητική της φύσης	22
Κεφάλαιο 4^ο Η αισθητική του τοπίου	26
4.1 Οι δυσχέρειες προσέγγισης	26
4.2. Η αισθητική με όρους αντικειμενικότητας	28
4.3. Η αισθητική ως έννομη αξία	30

Μέρος ΙΙ : Νομική Προστασία

Κεφάλαιο 1^ο : Εθνικές Έννομες Τάξεις	31
1.1. Οι απαρχές της νομικής προστασίας	31
1.2.Στοιχεία συγκριτικού δικαίου	34

1.3. Η ελληνική έννομη τάξη	36
α. νομοθεσία	36
β. νομολογία	38

Κεφάλαιο 2^ο Νομική προστασία του τοπίου σε διεθνές επίπεδο	40
--	-----------

2.1. Συναφή Κείμενα	40
2.2. Κείμενα εξειδικευμένης προσέγγισης του τοπίου	40
α. Κείμενα μη δεσμευτικού χαρακτήρα	41
1. Κατηγορία V Προστατευτέα Τοπία της IUCN	41
2. Lake District Declaration 1987	42
3. Μεσογειακός Χάρτης Τοπίου ή Χάρτης της Σεβίλλης 1993	44
4. The Pan European Biological and Landscape Strategy 1995	46
β. Κείμενα Δεσμευτικού Χαρακτήρα	46
1. Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς 1972	46
2. Σύμβαση Benelux 1982/1983	48
2.3. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου	48
2.3.1. Πρόταση κατάρτισης της σύμβασης και συμπεράσματα της ομάδας εργασίας	49
2.3.2. Οι ρυθμίσεις και το περιεχόμενο της σύμβασης	52
2.3.3. Η συμβολή της σύμβασης	55
2.3.4. Ο χαρακτήρας της σύμβασης	56
2.3.5. Οι αρχές της σύμβασης	58
i. αρχή της ενσωμάτωσης	58
ii. αρχή της εναρμόνισης	59
iii. αρχή της δημόσιας συμμετοχής	61
2.4. Πρόσφατες εξελίξεις	62
2.5 Νομολογιακή πρακτική στα πλαίσια της ΕΣΔΑ	63

Κεφάλαιο 3^ο :Κριτικές σκέψεις και προσεγγίσεις	64
--	-----------

3.1 Ο ορισμός του τοπίου κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Φλωρεντίας	64
3.2 Απόπειρα προσέγγισης	66

α. η έννοια του τοπίου	66
β. το τοπίο ως προϊόν σύνθεσης	69
γ. η ταυτότητα	72
3.3 Λειτουργίες του τοπίου	74

Μέρος ΙΙΙ : Ενσωμάτωση της προστασίας του τοπίου στην δημοσία πολιτική

Κεφάλαιο 1^ο : Ιστορική Προσέγγιση	77
---	----

Κεφάλαιο 2^ο Κρίση και επιλογή των προστατευτέων τοπίων	78
--	----

2.1 Ο ρόλος των ειδικών και των τοπικών κοινοτήτων	78
2.2 Προσδιορισμός και κριτήρια επιλογής προστατευτέων τοπίων	80
2.3.Το τοπίο ως έκφανση βιωσιμότητας	83

Κεφάλαιο 3^ο Εξέλιξη και μεταβολές του τοπίου	85
--	----

3.1 Η εξέλιξη και οι μεταβολές ενός τοπίου	85
3.2 Η αναγκαιότητα σχεδιασμού των επεμβάσεων	88
α. οριοθέτηση	90
β. επεμβάσεις	91
3.3. η εκτίμηση των επιπτώσεων και η ευαισθησία των τοπίων	92

Κεφάλαιο 4^ο : Αιολικά πάρκα και αισθητική του τοπίου	96
--	----

Επίλογος	103
Ευχαριστίες	104
Βιβλιογραφία	105
Παραρτήματα	115

Εισαγωγή*

Η παρούσα μελέτη συνιστά μία απτή απόδειξη του πόσο δύσκολο είναι να οριστεί μία έννοια, πολλώ δε μάλλον μία έννοια με κατεξοχήν διεπιστημονικό χαρακτήρα αλλά και ελλοχεύον το υποκειμενικό στοιχείο, όπως η έννοια του τοπίου. Ακόμη πιο δύσκολο είναι να προσδιοριστεί κατά τρόπο που να επιτάσσει την έννομη προστασία του δηλαδή κατά τρόπο όσο το δυνατόν περισσότερο αντικειμενικό.

Στις σελίδες που ακολουθούν, επιχειρείται μεταξύ άλλων μία διεξοδική μνεία των ορισμών που εδόθησαν κατά καιρούς για το τοπίο από επιστήμονες κάθε κλάδου αλλά και από διεθνή κείμενα, δεσμευτικά ή μη. Αναφορές που οδηγούν σε προβληματισμό, ίσως και κριτική ή και αναίρεση τους.

Στόχος του πονήματος είναι να θίξει τα συναφή ζητήματα που ανακύπτουν, μιας και η έννοια του τοπίου υπερβαίνει την έννοια της περιβαλλοντικής προστασίας εισάγοντας στην περιοχή της δικαιοκτικής προστασίας την έννοια της αισθητικής. Με άλλους λόγους, αποτελεί μία προσέγγιση του ζητήματος που φιλοδοξεί εν τη ουσία να θέσει τις βάσεις ενός γόνιμου προβληματισμού.

Για το λόγο αυτό, η βιβλιογραφία και η αρθρογραφία που εχρησιμοποιήθη έχει αντληθεί από ποικίλους τομείς γνώσης που άπτονται της φιλοσοφίας, της περιβαλλοντικής αισθητικής, της οικολογίας, της αρχιτεκτονικής, του δικαίου, της τέχνης κ.κ., σε μια προσπάθεια να επιτευχθεί μία συνολική προσέγγιση του υπό εξέταση ζητήματος.

Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι το εύρος αλλά και η δυσκολία του θέματος μοιραία καθιστούν αναπόφευκτο κάποιες πτυχές του ενδεχομένως να θίχτηκαν περισσότερο επιφανειακά ή κάποιες άλλες να παραβλέφθηκαν. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει ότι πρόκειται για μια απόπειρα προσέγγισης του θέματος, χρήζουσα επιείκειας και ωφέλιμης κριτικής.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παρούσα εργασία πραγματεύεται την έννοια του τοπίου σε ένα γενικό και ευρύτερο πλαίσιο. Κατά τούτο, αναφέρεται για λόγους πληρότητας και στα ανθρωπογενή τοπία –αστικό και πολιτιστικό– αλλά ως επί το πλείστον εστιάζει στο φυσικό τοπίο και την προστασία του.

* στο εξώφυλλο το εικονιζόμενο τοπίο είναι από την Ιθάκη (Βαθύ)

Αρχικώς επιχειρείται μία εννοιολόγηση του όρου τοπίο με αναφορά στους ορισμούς επιμέρους επιστημονικών κλάδων . Ακολούθως ανατρέχοντας στην διαμόρφωση της οικείας έννοιας, γίνεται αναφορά στον τρόπο με τον οποίο μέσω της τέχνης αναδύθηκε σταδιακά το τοπίο ως αντικείμενο ζωγραφικής απεικόνισης στους προηγούμενους αιώνες. Επιπλέον σε ένα επόμενο στάδιο , η εργασία πραγματεύεται την φιλοσοφική πτυχή της έννοιας επί τη βάση κυρίως της αισθητικής και ειδικότερα της περιβαλλοντικής αισθητικής. Το πρώτο αυτό μέρος της εργασίας ολοκληρώνεται με έναν προβληματισμό σχετικά με την προστατευτέα αξία και τις συνιστώσες αυτής , όσον αφορά στο τοπίο .

Το δεύτερο μέρος πραγματεύεται την νομική προστασία του τοπίου. Περιλαμβάνεται αναφορά στις απαρχές της νομικής προστασίας , καθώς και παράθεση συγκριτικών στοιχείων από επιμέρους εθνικές έννομες τάξεις σχετικά με την πρόβλεψη προστασίας για το τοπίο. Επιπλέον γίνεται αναφορά στην ελληνική νομοθεσία και νομολογία για την προστασία του τοπίου. Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται μία διεξοδική αναφορά σε διεθνή κείμενα που αφ ενός είναι συναφή ως προς το αντικείμενό τους με το τοπίο και αφ ετέρου σε κείμενα που εστιάζουν στο τοπίο αυτό καθ' εαυτό. Μεταξύ των τελευταίων, διακρίνουμε θέση κατέχει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου , για την προπαρασκευή και κατάρτιση της οποίας γίνεται ειδική αναφορά .

Ακολούθως επιχειρείται μία κριτική προσέγγιση του ζητήματος καθώς και των επιμέρους πτυχών της έννοιας του τοπίου, ήτοι της αισθητική διάστασής του, των στοιχείων που το συνθέτουν, της οριοθέτησής του, των λειτουργιών που επιτελεί αλλά και της σχέσης του με την έννοια της βιωσιμότητας.

Περαιτέρω, αναπτύσσονται ορισμένες θέσεις σχετικά με την ενσωμάτωση της προστασίας του τοπίου στην δημοσία πολιτική και το σχεδιασμό. Επιπροσθέτως, ακολουθεί προβληματισμός σχετικά με αρμοδιότητα περί την κρίση και την επιλογή των προστατευτέων τοπίων αλλά και περί των κριτηρίων επιλογής τους. Σε ένα επόμενο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τις μεταβολές στα τοπία , για την ανάγκη αποκατάστασης αλλοιωμένων τοπίων καθώς και για τα θέματα των επεμβάσεων και της εκτίμησης των επιπτώσεων.

Τέλος η εργασία καταλήγει με έναν προβληματισμό για την συμβατότητα των ανανεωσίμων πηγών ενεργείας με την προστασία του τοπίου και την αισθητική αυτού , ενώ γίνεται σύντομη αναφορά στα ελληνικά τοπία .

Μέρος Ι : Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Το τοπίο συνιστά μία έννοια για την οποία πληθώρα ορισμών και προσεγγίσεων φωτίζουν καθεμία μία διαφορετική πτυχή του. Ανάλογα με τον επιστημονικό κλάδο, έχουν διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί που επιχειρούν να συνοψίσουν σε λίγες φράσεις την σημασία και την λειτουργία του.

Θα μπορούσε κανείς να διακρίνει τρεις βασικές κατηγορίες ορισμών . Ορισμοί που θεμελιώνονται επί τη βάσει αντικειμενικών στοιχείων , ορισμοί που εμφορούνται κυρίως από υποκειμενικές τάσεις και ιδέες καθώς και ορισμοί που επιχειρούν μία σύζευξη αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων.

Προτού ωστόσο ανατρέξουμε στους επιμέρους ορισμούς και την προβληματική τους, κρίνεται σκόπιμο να εξετάσουμε τις καταβολές της λέξης τοπίο καθώς και τον χρόνο που πρωτοεμφανίζεται έχοντας την σημασία που της αποδίδεται σήμερα .

Κεφάλαιο 1^ο : Εννοιολόγηση του όρου τοπίο

1.1 Οι απαρχές μιας λέξης

Σύμφωνα με τον Olwig (1996) , στην Ευρώπη η έννοια του τοπίου και οι λέξεις για αυτό τόσο στον Ρομαντισμό όσο και στις γερμανικές γλώσσες προέκυψαν γύρω στην αλλαγή του 16^{ου} αιώνα για να δηλώσουν ένα είδος ζωγραφικής, του οποίου το πρωταρχικό αντικείμενο ήταν το φυσικό τοπίο. Ωστόσο, στην Βόρεια Ευρώπη η έννοια του τοπίου προέκυψε πολύ νωρίτερα από την αλλαγή του 16^{ου} αιώνα και έφερε μία ποικιλία νοήματος που έβαινε πέρα από εκείνο του φυσικού τοπίου. Περιελάμβανε δηλαδή νοήματα μείζονος σημασίας για την δημιουργία προσωπικής , πολιτικής και τοπικής ταυτότητας.¹

Στις χώρες της Βορείου Ευρώπης η λέξη τοπίο εμφανίζεται μόλις στις αρχές του 15^{ου} αιώνα και υπό την επιρροή των μεγάλων ανακαλύψεων. Είναι χαρακτηριστική η έκφραση που

¹ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999, P. 3

χρησιμοποιείται για την καταλυτική επίδραση των μεγάλων ανακαλύψεων στην έννοια του τοπίου ότι «όσο ταξιδεύει ο άνθρωπος , τόσο υπάρχουν τοπία ».²

Σύμφωνα με ορισμένους (Linton 1963), η λέξη Landscape συνιστά συνδυασμό του land που σημαίνει έναν ορισμένο χώρο , ένα χώρο με όρια και του space που υποδηλώνει ουσιαστικά το ίδιο με το shape εκτός του ότι σήμαινε σύνθεση ομοίων αντικειμένων όπως όταν μιλούμε για ένωση ή συμμετοχή . Στην ελληνική γλώσσα η λέξη τοπίο θα πει μικρός τόπος , δηλαδή μία ενότητα οπτική που πέφτει ολόκληρη στην αντίληψή μας (J Stefanou 1980) .³

1.2. Απάνθισμα ορισμών

Οι προσπάθειες ορισμού του τοπίου άλλοτε επικαλούνται το μάτι του παρατηρητή και άλλοτε την διαμόρφωση του χώρου . Άλλοτε πάλι εστιάζουν στα στοιχεία του χώρου αφ' εαυτά και άλλοτε στην ανθρώπινη επίδραση επ' αυτών. Με άλλους λόγους , κρίνεται συχνά ότι η έννοια του τοπίου είναι μία έννοια ανθρωποκεντρική αφού ο άνθρωπος δίδει νόημα στους τόπους και είναι εκείνος που θεάται και εκτιμά το τοπίο. Οι σκέψεις αυτές ωστόσο ενισχύουν την δυσκολία ορισμού του τοπίου και μάλιστα κατά τρόπο που να εξασφαλίζει έναν βαθμό αντικειμενικότητας .

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ο Alexander von Humboldt όρισε περιληπτικά το τοπίο ως το συνολικό χαρακτήρα μιας περιοχής της Γης (1814)⁴ ενώ το 1925 διατυπώνεται από τον Carl Sauer στο βιβλίο του « The Morphology of Landscape» η γνωστή ρήση του περί τοπίου «Culture is the agent , the natural area is the medium , the cultural landscape is the result»⁵ .

Σύμφωνα με όσους υιοθετούν την δεύτερη αυτή άποψη, το τοπίο είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ ανθρώπου και φύσης , ένα από σημείο συνάντησης μεταξύ φύσης και νου

² Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 ,Σελ 28

³ Δουκέλλης Π.Ν. , Αναζητώντας το τοπίο , σελ 13 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 2005, Σελ 26

⁴ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 Σελ 32

⁵ Δουκέλλης Π.Ν. , Αναζητώντας το τοπίο , σελ 13 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 2005, Σελ 26

(Naveh 1995).⁶ Επομένως, εν τη ουσία όλα τα τοπία είναι πολιτιστικά. Δηλαδή ,σχηματίζονται από τους ανθρώπους για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες τους , οικονομικές, ιδεολογικές , κοινωνικές ή άλλες . Μετουσιώνονται παράλληλα ως μορφή μνήμης καθώς κάθε γενιά αφήνει τα ίχνη της , τα οποία προσεγγίζονται διαμέσου της εμπειρίας και των βιωμάτων .⁷

Οι απόψεις αυτές πραγματεύονται το τοπίο από μία κατ'εξοχήν ανθρωποκεντρική σκοπιά , πράγμα που είναι μεν θεμιτό , αλλά δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι παρέχει συνολική προσέγγιση του θέματος, αφού δεν δύναται να εφαρμοσθεί στην περίπτωση ενός αμιγώς φυσικού τοπίου, που δεν έχει υποστεί την ανθρώπινη παρέμβαση .

Στον αντίποδα των απόψεων αυτών, επιστήμες όπως εκείνη της οικολογίας τοπίου και της γεωλογίας δίνουν το δικό τους στίγμα για την έννοια του τοπίου. Η οικολογία αντιλαμβάνεται το τοπίο ως ένα σύνθετο και μεγάλης κλίμακας σύστημα στο οποίο διαφορετικά οικοσυστήματα, εδάφη, είδη, ζωικές και φυτικές βιοκοινότητες, οικολογικοί κύκλοι και ανθρώπινες δραστηριότητες συσχετίζονται μεταξύ τους.⁸

Κατά άλλη άποψη, το βάρος δίδεται στην οπτική διάσταση του τοπίου το οποίο εμφανίζεται να συνίσταται σε μία εικόνα, μία θέα.. Επί παραδείγματι, ο J.B. Jackson παραθέτει ως ορισμό του τοπίου τον ακόλουθο: « τοπίο είναι μία μερίδα της επιφάνειας της γης που μπορεί να γίνει αντιληπτή με μια ματιά » ⁹. Γενικά, οι περισσότερες προσεγγίσεις αυτού του είδους σχετίζονται με την ερμηνεία των στοιχείων του ορατού τοπίου. Η θέα θεωρείται ουσιαστικά ότι είναι το δημιούργημα της γεωλογικής του ιστορίας.¹⁰

⁶ Papagiannis Th & Sorotou A. , Cultural Landscapes of Mediterranean Islands in Mediterranean Island Landscapes , I.N. Vogiatzakis et al , Springer Science + Business Media B.V. 2008, P. 83

⁷ Κομνηνός Παντελής , Το τοπίο στις προϊστορικές τοιχογραφίες , εκδόσεις Αντ Σταμούλη , Αθήνα 2010, Σελ 3

⁸ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 Σελ 58

⁹ Discovering the Vernacular Landscape , Taylor Ken , Landscape and Memory , http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/mow_3rd_international_conference_ken_taylor_en.pdf

¹⁰ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999 , P. 99

Σύμφωνα με άλλη γνώμη τέλος , το τοπίο έχει ορισθεί και ως μία τοποθεσία αξιοπρόσεκτη σε ομορφιά και μεγαλείο, μία αρχιτεκτονική που μπορεί να θεωρηθεί συγχρόνως επιστήμη, τεχνική και τέχνη (Ανανιάδου- Τζημοπούλου 1992)¹¹

Υπάρχουν ωστόσο και εκείνοι που ορίζουν το τοπίο επί τη βάση μίας σύζευξης αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων θεωρώντας ότι αποτελεί χώρο συνύπαρξης τόσο αντικειμενικών (πραγματικών, φυσικών) στοιχείων στον χώρο, πραγμάτων δηλαδή που υφίστανται ανεξάρτητα από το εάν και πώς γίνονται αντιληπτά από ένα άτομο ή έναν πολιτισμό, όσο και των υποκειμενικών , δηλαδή των νοημάτων και αντιλήψεων που προκύπτουν από την επεξεργασία των προσλαμβανομένων στοιχείων μέσα από ιδεολογικά και άλλα φίλτρα.¹²

Αναμφίβολα, η έννοια του τοπίου είναι σύνθετη. Ως εκ τούτου απαιτεί μία διεπιστημονική προσέγγιση, Κρίνεται σκόπιμο δηλαδή να εξετάζεται το σύνολο των παραγόντων και μεταβλητών που συνθέτουν ένα τοπίο, ώστε να επιτυγχάνεται μία όσο το δυνατόν ολοκληρωμένη και πλήρης προσέγγιση του, λαμβανομένων υπ όψιν της αισθητικής, της φιλοσοφίας, της γεωγραφίας , της οικολογίας , της θεωρίας αρχιτεκτονικού σχεδιασμού , της χωροταξίας κλπ.¹³

Την άποψη αυτή φαίνεται να απηχούν ορισμοί όπως ο ορισμός των Trees & Trees (2000), σύμφωνα με τους οποίους, το τοπίο είναι η χωρική και πνευματική ενότητα των αλληλοσυσχετιζομένων υποσυστημάτων της γαίωσηςφαιρας , βίωσηςφαιρας και νοόςφαιρας . Ο ορισμός αυτός εμπεριέχει την οικολογική και βιολογική διάσταση του τοπίου καθώς και τις κοινωνικές, αισθητικές και ψυχολογικές παραμέτρους του , ενώ επιτυγχάνει την σύνδεση των φυσικών με τις ανθρωπιστικές επιστήμες .¹⁴

¹¹ Τερκενλή Θεανώ, Το πολιτισμικό τοπίο – Γεωγραφικές Προσεγγίσεις , εκδόσεις Παπαζήση , Αθήνα 1996 , Σελ 17

¹² Δοξιάδης Θωμάς , Ταυτότητα ή ποικιλότητα : το έδαφος του μελλοντικού ελληνικού τοπίου in Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων , « Ωραίο , φριχτό κι απέριττο τοπίον !», εκδόσεις Νησίδες , Θεσσαλονίκη 2003 , Σελ 50

¹³ Γουλιά Μαρία, Η επιστροφή στο μεσογειακό τοπίο : το τοπίο ως σύγχρονη προσέγγιση του περιβάλλοντος και της φύσης in Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων , « Ωραίο , φριχτό κι απέριττο τοπίον !», εκδόσεις Νησίδες , Θεσσαλονίκη 2003 , Σελ 30

¹⁴ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 Σελ 61

Αναλόγως το τοπίο, σύμφωνα με τους Duncan και Judy Poore στο κείμενό τους για το Διεθνές Συμπόσιο για τα προστατευτέα τοπία, που έλαβε χώρα το 1987 : «πολλά στοιχεία συνδυάζονται στα πλαίσια κατανόησης μας της λέξης τοπίο : η γεωλογική δομή της γης , το έδαφος , η βλάστηση και η πανίδα, ο τύπος της ανθρώπινης δραστηριότητας –χωράφια , δάση , οικισμοί και τοπικές βιομηχανίες- , από κοινού παρελθόν και παρόν. Είναι ζήτημα όχι μόνο ομορφιάς, αισθητικής εκτίμησης της φύσης και αρχιτεκτονικής, αλλά συνολικής οικολογίας μιας περιοχής και της ιστορίας κατάληψής της και χρήσης της από τους ανθρώπους . »¹⁵

Άλλοτε πάλι το τοπίο ορίζεται μέσα από τις λειτουργίες που επιτελεί και ιδίως την λειτουργία της μνήμης και της δημιουργίας ταυτότητας. Χαρακτηριστικά ο Hoskins βεβαιώνει¹⁶ την σημασία του τοπίου με την πρότασή του ότι « το ... τοπίο το ίδιο, για εκείνους που γνωρίζουν πώς να το διαβάσουν σωστά , είναι το πληρέστερο ιστορικό αρχείο που διαθέτουμε »¹⁷ . Είναι οι εγγραφές του χρόνου πάνω στο χώρο ¹⁸. Κατά τούτο , το τοπίο δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως μία όμορφη εικόνα ή ως ένα στατικό κείμενο . Είναι κάτι περισσότερο , είναι μία πολιτιστική διαδικασία . Είναι η ουσία αυτού που ο Mitchell το 1994 θεωρούσε ως « μέρος μιας διαδικασίας με την οποία .. διαμορφώνονται ταυτότητες ».¹⁹

Σε κάθε περίπτωση πάντως, ορισμός του τοπίου εξακολουθεί να παραμένει πηγή σύγκρουσης και αμφισβήτησης. Όπου το Συμβούλιο της Ευρώπης ορίζει το τοπίο σχετικά ευθέως ως μία περιοχή όπως γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους, αυτό δεν είναι προφανώς χωρίς περιπλοκές. Η ασάφεια μπορεί να θεωρηθεί ένας από τους λόγους που εξηγεί γιατί το τοπίο συχνά έχει ασθενή παρουσία στην νομική σφαίρα .²⁰

¹⁵ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 , P. 2 , Poore D and Poore J (1987) , International Symposium on Protected Landscapes

¹⁶ The making of the English landscape , Taylor Ken , Landscape and Memory , http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/mow_3rd_international_conference_ken_taylor_en.pdf

¹⁷ Taylor Ken , Landscape and Memory , http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/mow_3rd_international_conference_ken_taylor_en.pdf ,P.1

¹⁸ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 Σελ 43

¹⁹ Taylor Ken , Landscape and Memory , http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/mow_3rd_international_conference_ken_taylor_en.pdf , P. 1

²⁰ Mels Tom and Setten Gunhild , Romance Practice and Substantiveness : what do landscapes do ? , Swedish Society for Anthropology and Geography , 2007, Geogr. Ann., 89B (3) : pp. 197-202 , P. 200

Πριν ωστόσο εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο το δίκαιο προσεγγίζει το τοπίο, αξίζει να ανατρέξουμε στις απαρχές διαμόρφωσης της έννοιας του μέσω της τέχνης και της φιλοσοφίας σε μία προσπάθεια να ερευνηθεί τι είναι εν τέλει άξιο προστασίας όσον αφορά στο τοπίο.

Κεφάλαιο 2ο : Το τοπίο στην τέχνη

Η αντίληψη μας για το τοπίο υποστηρίζεται ότι έχει επηρεασθεί σε μεγάλο βαθμό από τους ποιητές και τους ζωγράφους . Οι άνθρωποι έχουν διδαχθεί να βλέπουν την ομορφιά των τοπίων μέσα από τα μάτια των καλλιτεχνών.²¹ Είναι λοιπόν σημαντικό να εξετάσουμε πως διαμορφώθηκε εξ επόψεως τέχνης η έννοια του τοπίου και ποιοι λόγοι συνετέλεσαν στο να αποτελέσει αντικείμενο ζωγραφικής απεικόνισης. Οι αναφορές που ακολουθούν δεν περιορίζονται στους νεώτερους χρόνους και την δυτική και μόνο παράδοση αλλά επιχειρείται μία ανασκόπηση που περιλαμβάνει αναφορές στην αρχαία τέχνη αλλά και την κινεζική παράδοση²².

2.1. Αρχαίοι χρόνοι

Ήδη από την αρχαιότητα μπορεί να συναχθεί ότι η φύση εκτιμάται αισθητικά. Ο μινωικός πολιτισμός, που άνθησε στην Κρήτη κατά την δεύτερη και τρίτη χιλιετία πΧ προσφέρει τα καλύτερα δείγματα τέχνης εμπνευσμένης από τη φύση . Οι υπέροχα φιλοτεχνημένες εικόνες ζώων και φυτών είναι απόδειξη ιδιαίτερα ευαίσθητης προσέγγισης που δεν απαντάται αλλού στην προϊστορική Ευρώπη .²³ Κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού τόσο στην μινωική Κρήτη όσο και στις Κυκλάδες, και σε δευτερευόντως στην ηπειρωτική Ελλάδα ανθεί ένας ιδιότυπος πολύχρωμος νατουραλισμός.

Χαρακτηριστικό δείγμα αποτελεί η *τοιχογραφία της άνοιξης* , η οποία βρέθηκε στο ακρωτήριο της Θήρας το 1970 προσαρμοσμένη ακόμη σε τοίχο. Τοποθετείται χρονολογικά στην υστερομινωική περίοδο.²⁴ Η παράσταση καθ' εαυτή απεικονίζει ένα βραχώδες τοπίο με κορυφές γαλάζιους, κόκκινους και κίτρινους σχηματισμούς. Στο λευκό βάθος παρουσιάζονται χελιδόνια εν πτήσει ,

²¹ Hough Michael, *Out of place* , Yale University Press 1990 ,Σελ 23

²² Βλ παράρτημα 1

²³ Almagro- Gorbea M. , *Images of Hunting and Farming in Prehistoric and Classical Art* , *Naturopa* No. 93, 2000 , pp.6-7 , P. 6

²⁴ Κομνηνός Παντελής , *Το τοπίο στις προϊστορικές τοιχογραφίες* , εκδόσεις Αντ Σταμούλη , Αθήνα 2010 , Σελ 62

μονά ή κατά ζεύγη. Η παράσταση εικονίζει μια χαρούμενη σκηνή, τοποθετημένη στην άνοιξη, που προφανώς αποσκοπεί στο να υμνήσει τη Φύση διαμέσου της αναγέννησής της .²⁵

Ο εικονογράφος εκκινεί από τον καθημερινό/πραγματικό του κόσμο. Κατά μία γνώμη, αυτή η φύση μπορεί να αποτελεί τον καθημερινό κόσμο, δεν μπορεί όμως να ταυτιστεί με το τοπίο. Είναι δυο διακριτά μεταξύ τους πράγματα , η φύση και το τοπίο. Όπως αναφέρει και ο Simmel, το φυσικό κομμάτι « αποσπάται » και μετουσιώνεται σε τοπίο. Έτσι ο κρητικός εικονογράφος , αυτό το φυσικό περιβάλλον που βλέπει , αφουγκράζεται , μετασχηματίζει και ζει μέσα του , το αντιλαμβάνεται σύμφωνα με τις αισθήσεις του , την γνώση και την νόησή του .²⁶

Η προσέγγιση αυτή συναρτάται με την άποψη ότι το τοπίο ως έννοια προϋποθέτει απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση. Με άλλους λόγους, η έννοια του τοπίου υφίσταται μόνο όταν υφίσταται πλήρης διάσταση ανθρώπου –φύσης ως ένα είδος νοσταλγίας και εκτίμησης της αισθητικής αξίας της φύσης που δεν έχει βεβηλωθεί από την ανάπτυξη. Ωστόσο, είναι άτοπο να κρίνουμε την αντίληψη της αισθητικής αξίας της φύσης στα αρχαία χρόνια με σύγχρονους όρους.

Δηλαδή μπορεί να υποστηριχθεί ότι και για τους αρχαίους πολιτισμούς όπως ο μινωικός , ναι μεν το τοπίο δεν υφίσταται με την σύγχρονή του έννοια - πράγμα που θα ήταν και αδύνατο άλλωστε - , όμως οι Μινωίτες εκτιμούν την ομορφιά της φύσης, την αποτυπώνουν ζωγραφικά και η στάση τους αυτή απορρέει από τον σεβασμό και την αρμονική τους συνύπαρξη με αυτή. Σε αντίθεση

²⁵ Κομνηνός Παντελής , Το τοπίο στις προϊστορικές τοιχογραφίες , εκδόσεις Αντ Σταμούλη , Αθήνα 2010 Σελ 137-8

²⁶ Κομνηνός Παντελής , Το τοπίο στις προϊστορικές τοιχογραφίες , εκδόσεις Αντ. Σταμούλη, Αθήνα 2010, Σελ 254

περίπτωση, είναι σαν να θεωρούμε ότι ο μόνος τρόπος για να υπάρξει και να δικαιολογηθεί η έννοια του τοπίου είναι η καταστροφή της φύσης και ως εκ τούτου η έννοια του τοπίου είναι μία κατ' εξοχήν τεχνητή έννοια.

Ομοίως, αν ασπασθούμε την προαναφερθείσα άποψη, πληθυσμοί που ζούσαν και εργάζονταν στην ύπαιθρο στην προβιομηχανική εποχή δεν είχαν αίσθηση του τοπίου. Παρά ταύτα θαύμαζαν τη φύση ακόμη και αν ζούσαν μέσα της. Ίσως αυτή η εκτίμηση της αισθητικής αξίας της φύσης ήταν απόρροια σεβασμού και αρμονικής συνύπαρξης. Σε κάθε περίπτωση πάντως δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι εκτιμούσαν αισθητικά τη φύση, πράγμα που φαίνεται και από τον τρόπο που προσαρμόζονταν στην αισθητική της.

Θα μπορούσε λοιπόν να υποστηριχθεί ότι το τοπίο είναι μία έννοια της οποίας η τεκμηρίωση μπορεί να διαφοροποιείται από εποχή σε εποχή, αλλά η ουσία της δηλαδή η αισθητική εκτίμηση της φύσης παραμένει σταθερή και αναλλοίωτη, απλώς στην μία περίπτωση εκτιμά κανείς αυτό που αντικρίζει και συνιστά μέρος της καθημερινής του ζωής και στην άλλη περίπτωση εκτιμά αυτό που έχει πλέον απωλέσει. Μπορεί δηλαδή τα κίνητρα να διαφέρουν σε κάθε περίπτωση, όμως η ουσία αυτού που σήμερα ονομάζουμε τοπίο παραμένει αναλλοίωτη και δεν είναι άλλη στη βάση της από την αισθητική αξία της φύσης.

Η αρχαία ελληνική ζωγραφική, σύμφωνα με γραπτές πηγές, περιελάμβανε σκηνές από τη φύση ως φόντο των εικονιζόμενων θεμάτων. Δείγματα τέτοιας πρακτικής δεν έχουν φθάσει σε εμάς. Από πολύ νωρίς όμως, ο Πλάτων έγραψε στο έργο του Κριτίας ότι «Οι ζωγράφοι .. παρουσιάζουν τη γη, τα βουνά, τους ποταμούς, τα δάση, τον ουρανό και κάθετι που μας περιβάλλει ...». ²⁷ Άλλωστε, οι αρχαίοι Έλληνες, όπως είναι γνωστό, είχαν ιδιαίτερη ευαισθησία στις ομορφιές του φυσικού τοπίου. Το διαπιστώνουμε αυτό από την επιλογή των τοπίων για την ανίδρυση των ιερών τους. ²⁸ Ο Αλέν Μισέλ, ομότιμος καθηγητής της Σορβόνης στο έργο του «Ο Λόγος και η ομορφιά» δηλώνει: «Όπως πίστευαν όλοι οι φιλόσοφοι της Αρχαίας Ελλάδος, το ιερό συνδέεται με την ομορφιά» ²⁹

²⁷ Wolf Norbert, Landscape Painting, Taschen P. 12

²⁸ Μουτσόπουλος Ν.Κ., Χώρος –κτίσμα και τοπίο στο Βυζάντιο, σελ 151 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου, εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2005, Σελ. 153

²⁹ Cheng Francois, Πέντε στοχασμοί για την ομορφιά, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 2011, Σελ 31

Ήταν μόλις τον 3^ο αιώνα πΧ όταν το τοπίο ξεκίνησε να αποτελεί χαρακτηριστικό της ελληνιστικής ζωγραφικής. Τοπίο και σκηνές από την ύπαιθρο πρωτοεμφανίσθηκαν στην Αλεξάνδρεια , την μείζονα μητρόπολη της Ελλάδος και κατέστησαν ειδικό θέμα ζωγραφικής και ψηφιδωτού .³⁰ Μία τέτοια εξέλιξη δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία, καθώς η Αλεξάνδρεια υπήρξε μία μεγαπόλη της αρχαιότητας και ίσως μία πρόωγη περίπτωση απομάκρυνσης του ανθρώπου από τη φύση αν το εξετάσουμε και από την πλευρά εκείνων που θεωρούν κάτι τέτοιο ως προϋπόθεση για την έννοια του τοπίου. Ακολούθως, το τοπίο έπαιζε πάντοτε σημαντικό ρόλο στην ρωμαϊκή διακοσμητική ζωγραφική.³¹

2.2. Νεώτεροι χρόνοι

Στο βιβλίο του *Miniatura* , γραμμένο περίπου στο 1650, ο Άγγλος ζωγράφος Edward Norgate σημειώνει ότι δεν ήταν παρά από την Αναγέννηση και έπειτα που το τοπίο απελευθερώθηκε από τον δευτερεύοντα ρόλο του ως απλού φόντου σε θρησκευτικές ή μυθολογικές σκηνές.³²

Η απεικόνιση του τοπίου κατά τρόπο αυτόνομο αποτελεί ανακάλυψη των νεώτερων χρόνων. Η ιστορία του όρου φαίνεται να επιβεβαιώνει τη θέση αυτή. Ενώ κατά την μεσαιωνική περίοδο ο όρος “landscape” ονομάτιζε πολιτικά και νομικά ορισμένες περιοχές και περιστασιακά μικρότερα, συνεκτικά φυσικά σημεία, στις απαρχές του 16^{ου} αιώνα προσέλαβε τεχνική και αισθητική έννοια και εισήχθη στο λεξιλόγιο της τέχνης.³³

Η ιδέα της ζωγραφικής του τοπίου ενεφανίσθη με τις αναβιώσεις των κλασικών της Αναγέννησης . Ειδικότερα με την νατουραλιστική σχολή των Φλαμανδών και την ιδεαλιστική σχολή των Ιταλών με κυριότερους εκπροσώπους τους Claude Lorrain, Nicholas Poussin και Salvator Rosa.³⁴

³⁰ Almagro- Gorbea M. , Images of Hunting and Farming in Prehistoric and Classical Art , *Naturopa* No. 93, 2000 , pp.6-7 P. 7

³¹ Εγκυκλοπαίδεια Νέα Δομή , τόμος 33 σελ 232-235

³² Wolf Norbert, *Landscape Painting* , Taschen , P. 6

³³ Wolf Norbert, *Landscape Painting* , Taschen P. 7 ,

Προγενέστερα των αρχών του 16^{ου} αιώνα , με άλλα λόγια , δεν μπορούν να βρεθούν στοιχεία ότι το τοπίο (landscape) χρησιμοποιείτο υπό αισθητική έννοια με αναφορά στην ζωγραφική και την τέχνη. Ωστόσο , συχνά η πρακτική εμπειρία γενικά τείνει να προηγείται των εννοιών .

³⁴ Porteous Douglas , *Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning* , Routledge , London and new York, 1996 P.55

Η ιστορία της τέχνης βεβαιώνει ότι η νατουραλιστική τοπιογραφία εμφανίζεται αρχικά στην Ολλανδία (1620). Η επιλογή των τοπίων ως αντικειμένων ανταποκρίνονταν στον μοναδικό συνδυασμό πολιτικών, οικονομικών και θρησκευτικών περιστάσεων σε μία χώρα συγκλονιζόμενη από την αλλαγή, με τις πιέσεις να δίνουν νέο νόημα στα συνηθισμένα και αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά του τοπίου. Η «πολιτογράφηση» της γης έπαιξε ένα σημαντικό ρόλο στην δημιουργία μιας κοινής ταυτότητας μεταξύ επιμέρους συλλογικών ταυτοτήτων εντός ενός εκκολαπτόμενου έθνους που περιέλαβε μεγάλο αριθμό εισερχομένων.³⁵ Χωρίς κανένα πρόσωπο στο οποίο να μπορούν να αποδώσουν τα σύμβολα της εθνικής ταυτότητας, όταν βρέθηκαν αντιμέτωποι με το πρόβλημα δημιουργία εθνικής ταυτότητας, οι Ολλανδοί στράφηκαν στη γη τους.³⁶

Παρόλο που η τοπιογραφία βρισκόταν σε άνθιση τους δυο προηγούμενους αιώνες, γίνεται για πρώτη φορά κυρίαρχο θέμα στις απαρχές του 19^{ου} αιώνα στην Βρετανία και κατόπιν στις γερμανόφωνες και τις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες. Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων, το τοπίο γίνεται επίσης μέρος ενός ολοένα αναπτυσσόμενου εθνικισμού στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και στις αποικίες τους, ειδικότερα καθ' όλη την έκταση της βρετανικής αυτοκρατορίας.³⁷

Τον 19^ο αιώνα υπό την επίδραση του Ρομαντισμού³⁸, η ζωγραφική του τοπίου αποκτά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Για τους ρομαντικούς, όπως ο Siegel το τοπίο συνοψίζει όλη τη φύση ως ένα κλειδί για το αιώνιο, ως προέρχεται από τον Θεό. Επιστημονική μελέτη της φύσης συνιστά ένα τρόπο κατανόησης της Θεϊκής δημιουργίας και το τοπίο παρέχει τα τεκμήρια για αυτήν.³⁹ Στα μέσα του αιώνα η Γαλλία ανέλαβε ηγετικό ρόλο στην πρώιμη τότε ζωγραφική του τοπίου και ότι είχε ξεκινήσει την Βρετανία στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ως ρομαντική αγάπη για τη φύση και το έθνος

³⁵ Muir Richard, *Approaches to landscape*, Macmillan Press Ltd, London 1999, P. 175

³⁶ Muir Richard, *Approaches to landscape*, Macmillan Press Ltd, London 1999, P. 176 βλ. και Adams Ann Jensen, "Competing communities in the "Great Bog of Europe", identity and 17th century Dutch landscape painting" in Mitchell, W. J. T. (ed), *Landscape and Power* Chicago: University of Chicago Press, 1994, pp. 35-76

³⁷ Dixon Christine, Radford Ron & Ward Lucina, *Turner to Monet –the triumph of landscape painting*, National Gallery of Australia, Canberra 2008, P. 1

³⁸ Το ρομαντικό κίνημα αναπτύχθηκε προς το τέλος του 18^{ου} αιώνα και άνθισε στις απαρχές του 19^{ου}. Φιλοσοφικά, οι ρίζες μπορούν να ανιχνευθούν στην ανάπτυξη της θρησκείας της φύσης που ακολούθησε την γαλλική επανάσταση στην ιδέα του Πουσσώ για τον ευγενή άγριο (noble savage) και στο Ταξίδι του Goethe (Porteous Douglas, *Environmental aesthetics – ideas, politics, planning*, Routledge, London and new York, 1996, P. 66)

³⁹ Dixon Christine, Radford Ron & Ward Lucina, *Turner to Monet –the triumph of landscape painting*, National Gallery of Australia, Canberra 2008 P. 17

κατέληξε στην Γαλλία στο τέλος του αιώνα ως μία ηδονιστική αγάπη για χρώμα, φως και μπογιά κατά βάση ως αυτοσκοπός.⁴⁰

Σύμφωνα με τον Γάλλο διαφωτιστή Diderot, η ευχαρίστηση που αντλείται από τους θεατές στην θέα των τοπιογραφιών είναι συνέπεια της απουσίας της φύσης στην καθημερινή ζωή.⁴¹ Ομοίως, δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Βρετανία, η πρώτη και πιο προηγμένη βιομηχανικά χώρα υπήρξε η πρώτη που δραπέτευσε μέσω της τοπιογραφίας σε ανέγγιχτη φύση και συνέλλεξε τοπιογραφίες.⁴² Η αυξημένη αστικοποίηση και εκβιομηχάνιση, οι συνέπειες της επιστημονικής επανάστασης, οι βελτιώσεις των υποδομών που διευκόλυναν τα ταξίδια, ο μαρασμός της θρησκείας, όλα αυτά αποτέλεσαν το υπόβαθρο για μία τέτοια μεταστροφή.⁴³

Albert Bierstadt, Yosemite Valley at Sunset, 1864

⁴⁰ Dixon Christine, Radford Ron & Ward Lucina, Turner to Monet –the triumph of landscape painting, National Gallery of Australia, Canberra 2008, P. 1

⁴¹ Dixon Christine, Radford Ron & Ward Lucina, Turner to Monet –the triumph of landscape painting, National Gallery of Australia, Canberra 2008 P. 18

⁴² Dixon Christine, Radford Ron & Ward Lucina, Turner to Monet –the triumph of landscape painting, National Gallery of Australia, Canberra 2008, P.11

⁴³ Porteous Douglas, Environmental aesthetics – ideas, politics, planning, Routledge, London and New York, 1996 P. 61

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε επίπεδο θεωρητικής προσέγγισης, οι θεωρητικοί κατηγοριοποίησαν τα τοπία γενικά σε τρεις κατηγορίες: *τα όμορφα (beautiful)*, *τα μεγαλοπρεπή (sublime)* και *τα γραφικά (picturesque)*. Όσον αφορά στα όμορφα τοπία, προέρχονταν κυρίως από περσικές, βιβλικές και ελληνικές πηγές και επρόκειτο για το ήρεμο αγροτικό τοπίο είτε καλλιεργούμενο, είτε ποιμενικό, είτε κήπος είτε δεντρόφυτο.⁴⁴

Όσον αφορά στα μεγαλοπρεπή τοπία, προέρχονταν από τα άγρια κλασικά τοπία του ιδεαλιστή Salvator Rosa καθώς και τη ζωγραφική του Turner που περιλαμβάνει βουνά και ερημικές τοποθεσίες ως θέματα τοπιογραφίας. Φθάνει δε στο ζενίθ η τοπιογραφία με θέμα μεγαλοπρεπή τοπία με το ρομαντικό κίνημα στις απαρχές του 19^{ου} αιώνα.⁴⁵

Η έννοια τέλος του γραφικού εμφανίζεται προς το τέλος του 18^{ου} αιώνα με κύριους εκφραστές τους Gilpin, Price, Knight. Η θεμελιώδης σημασία του ήταν ότι το τοπίο οφείλει πάντοτε να αντιμετωπίζεται σαν να ήταν εικόνα, εγκαινιάζοντας μία οπτική που τοποθετείται μεταξύ όμορφου και μεγαλοπρεπούς.⁴⁶ Το κίνημα του γραφικού υπήρξε αξιοσημείωτο για την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής αισθητικής για τη σχέση του με τη φύση στην φυσική της κατάσταση. Για πρώτη φορά, η φύση αντιμετωπίστηκε ως ισότιμη της ζωγραφικής. Τα τοπία πλέον γίνονται αντικείμενο θαυμασμού για τα ίδια παρά –όπως στην περίπτωση του ωραίου και του μεγαλοπρεπούς– για τα αισθήματα που προκαλούν.⁴⁷

Έτσι, «...οι ρομαντικοί ζωγράφοι και ποιητές του 19^{ου} αιώνα επηρέασαν τον τρόπο που κοιτούμε το τοπίο..», όπως άλλωστε έχει επισημάνει η βρετανική Επιτροπή για τη Φύση (Countryside Commission).⁴⁸

⁴⁴ Porteous Douglas, Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning, Routledge, London and new York, 1996
P. 61

⁴⁵ Porteous Douglas, Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning, Routledge, London and new York, 1996
P. 63

⁴⁶ Porteous Douglas, Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning, Routledge, London and new York, 1996
P. 63

⁴⁷ Porteous Douglas, Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning, Routledge, London and new York, 1996
P. 66

⁴⁸ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992, P. 39

Κεφάλαιο 3ο : Το τοπίο στην φιλοσοφία

Όπως προαναφέρθη η έννοια του τοπίου απησχόλησε τους θεωρητικούς, που προέβησαν στην κατηγοριοποίηση των τοπίων διαμορφώνοντας τις έννοιες του όμορφου, του μεγαλοπρεπούς και του γραφικού.

Η ανάδυση της έννοιας του τοπίου κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα καθώς φαίνεται υπήρξε απόρροια πολλών παραγόντων, μεταξύ των οποίων η ραγδαία εκβιομηχάνιση αλλά και ο ολοένα αυξανόμενος αριθμός των περιηγητών. Το τοπίο είναι επίσης συνδεδεμένο με την έναρξη του τουρισμού που συμπίπτει με τα ταξίδια των ευγενών και τη μετακίνηση των διαφόρων βασιλικών αυλών σε ηπιότερα κλίματα κατά το χειμώνα.⁴⁹ Συνάμα, την ίδια περίοδο το κίνημα του Ρομαντισμού συνιστά το επικρατούν φιλοσοφικό ρεύμα της εποχής.

3.1. Το τοπίο και το κίνημα του Ρομαντισμού

Στην Ευρώπη των προηγούμενων αιώνων κυριαρχεί η καρτεσιανή ιδέα της αυτονόμησης της ανθρώπινης οντότητας από το περιβάλλον.⁵⁰ Κατά τον 17^ο αιώνα στην Δυτική Ευρώπη, η διάδοση του θετικισμού και της αναλυτικής σκέψης αντιμετώπιζε τον άνθρωπο και την φύση χωριστά και απομόνωνσε τον πνευματικό από τον υλικό κόσμο.⁵¹

Η άνοδος του κινήματος του ρομαντισμού παρακινήθηκε από αυτήν ακριβώς την αυξανόμενη αίσθηση απομόνωσης του ανθρώπου από το φυσικό κόσμο, που προήλθε από την εκβιομηχάνιση. Η πρώιμη βιομηχανική εποχή και κατόπιν η πληθυσμιακή έκρηξη των πόλεων του 19^{ου} αιώνα θεωρήθηκαν ως μία εποχή βαρβαρότητας σε βάρος των απλών ανθρώπων. Στην Ευρώπη και τη

⁴⁹ Γουλιά Μαρία, Η επιστροφή στο μεσογειακό τοπίο : το τοπίο ως σύγχρονη προσέγγιση του περιβάλλοντος και της φύσης in Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων, « Ωραίο, φριχτό κι απέριτο τοπίον !», εκδόσεις Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2003, Σελ 31

⁵⁰ Κομνηνός Παντελής, Το τοπίο στις προϊστορικές τοιχογραφίες, εκδόσεις Αντ Σταμούλη, Αθήνα 2010, Σελ 2

⁵¹ Mallarach Josep-Maria, Cultural and Spiritual Values of protected landscapes and seascapes : an overview in IUCN, World Commission on Protected Areas, Protected Landscapes and Cultural and Spiritual Values, 2008, P. 9

Σε πολλούς άλλους πολιτισμούς, ωστόσο, η καρτεσιανή διάκριση μεταξύ υλικού και πνευματικού δεν υφίσταται. Αντιθέτως, οι άνθρωποι θεωρούν ότι οι πνευματικές αλήθειες διαπερνούν το κάθετι και ότι οι άνθρωποι, η φύση και ολόκληρο το σύμπαν μοιράζονται τις ίδιες υλικές και πνευματικές πτυχές (Smith 1967)

Βόρειο Αμερική οι άνθρωποι ξεριζώθηκαν από την γη και τις παραδόσεις τους για τα εργοστάσια των πόλεων.⁵² Η ιστορική πρόοδος άρχισε να κατατρώει το ωραίο στη φύση.⁵³

Ο γνωστός κοινωνιολόγος και στοχαστής Γκέοργκ Ζίμελ (1988: 232) επισήμανε άλλωστε τη βία που ενέχεται στην έννοια του τοπίου, υποστηρίζοντας ότι η όλη συζήτηση περί τοπίου αναφέρεται στο ξεριζώμα και την απομάκρυνση του ανθρώπου από το μέγα Όλον, στην απολεσθείσα αίσθηση δηλαδή σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος αποτελούσε μέρος της μητέρας - φύσης.⁵⁴

Ενώ η έννοια του τοπίου δεν είναι αποκλειστικό απόθεμα του ρομαντισμού, ήταν στο τέλος του 18^{ου} αιώνα και τις απαρχές του 19^{ου} που ανεδύθη ως μία έκφραση της νέας σχέσης μεταξύ ανθρώπου και φύσης: το τοπίο ήταν ένα κομμάτι της φύσης όπως γίνεται αντιληπτό από ένα παρατηρητή, υπαινισσόταν μία αισθητική ευταξία της φύσης και σκοπός του ήταν να αντισταθμίσει την βαθέως βιωμένη απώλεια της άμεσης σύνδεσης με το σύμπαν. Η έννοια είχε επίσης και μία ιδεολογική πτυχή: ότι το τοπίο συνδεόταν με το πολιτικό ζήτημα ελέγχου της εθνικής επικράτειας όπως φαίνεται από την τάση παρουσίασης τοπικών περιοχών και της ανάπτυξης της χαρτογραφίας.⁵⁵ Η έννοια της ταυτότητας σε συνδυασμό με τον τόπο συνέδεσε την ιστορία της έννοιας του τοπίου με τα έθνη και με την δημιουργία των εθνικιστικών κινημάτων. Κάποιες πλευρές του τοπίου διαμορφώθηκαν παράλληλα με την γέννηση της ιδέας των εθνών –κρατών.⁵⁶

3.2 . Η αισθητική της φύσης

Οι έννοιες της επιστήμης και της λογικής αναζωογονήθηκαν και έγιναν κύριοι παράγοντες των ευρωπαϊκών απόψεων για την αισθητική κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα. Οι ιδέες ότι υπάρχει μία μορφή θρησκευτικής τάξης στην φύση και ακόμη ότι η ανθρωπότητα ήταν το κέντρο του σύμπαντος και αδιαχώριστο από αυτό αναζωογονήθηκαν ως κύριες αρχές του κινήματος του

⁵² Hough Michael, *Out of place*, Yale University Press 1990, Σελ 60

⁵³ Adorno Theodor, *Αισθητική Θεωρία*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000 σελ 121

⁵⁴ Δουκέλλης Π.Ν., *Αναζητώντας το τοπίο*, σελ 13 in *Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου*, εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2005, Σελ 15

⁵⁵ Ramos J, *Romantic Landscape in Europe*, Naturopa No 93, 2000, pp 10

⁵⁶ Γουλιά Μαρία, *Η επιστροφή στο μεσογειακό τοπίο: το τοπίο ως σύγχρονη προσέγγιση του περιβάλλοντος και της φύσης* in Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων, «Ωραίο, φριχτό κι απέριτο τοπίον!», εκδόσεις Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2003 Σελ 32

Ρομαντισμού στις απαρχές του 17^{ου} αιώνα.⁵⁷ Η φύση διακηρύσσει το Θεό σύμφωνα με τα ιδεαλιστικά και θρησκευτικά αξιώματα.⁵⁸

Ο φιλόσοφος που επεχείρησε να διαμορφώσει την δομή μιας καθολικής αισθητικής ήταν ο Καντ . Η ιδέα του για το μεγαλοπρεπές συνέλαβε την μία όψη της αισθητικής εμπειρίας της φύσης – την ικανότητα του φυσικού κόσμου να δρα σε μία τόσο μνημειώδη κλίμακα που να υπερβαίνει τις δυνάμεις μας για οριοθέτηση και έλεγχο και να προκαλεί στη θέση τους μία αίσθηση απόλυτης μεγαλοσύνης και δέους .⁵⁹ Γι' αυτό είναι μέσω της αίσθησης της μεγαλοσύνης και της δύναμης που ο Καντ αναγνώρισε ότι συλλαμβάνουμε τις αληθείς αναλογίες της σχέσης ανθρώπου-φύσης , όπου το δέος σε συνδυασμό με την σεμνότητα είναι το αίσθημα που κυριαρχεί.⁶⁰

Υποστηρίζω, λέει ο Καντ, ότι το να ενδιαφέρεται κανείς άμεσα για την Ομορφιά της φύσης είναι πάντα σημείο καλής ψυχής . Για να χαρούμε την ομορφιά της φύσης πρέπει να βρούμε στην φύση μία τελικότητα και αρμονία που αναγνωρίζουμε ως έκφραση ενός κοσμικού Λόγου, συγγενικού με αυτόν που έχουμε μέσα μας και που εκφράζεται με τον ηθικό νόμο . Γι' αυτό η ομορφιά μπορεί να εκληφθεί ως σύμβολο της ηθικής τάξεως (Sittlichkeit) .⁶¹

Ο Καντ θεωρεί ότι η ομορφιά της φύσης είναι ανώτερη από αυτή της τέχνης (Κριτική της κριτικής σκέψης) . Δεν είναι τυχαίο ότι η ανάπτυξη της έννοιας της ανιδιοτέλειας και η αποδοχή της φύσης ως ιδανικού αντικειμένου αισθητικής εκτίμησης βαίνουν από κοινού.⁶² Η θεωρία της ανιδιοτέλειας (disinterestedness) παρέχει επίσης το έδαφος για κατανόηση των αισθητικών πτυχών της φύσεως υπό τους όρους τριών διακριτών εννοιολογήσεων : το όμορφο (beautiful), το μεγαλοπρεπές (sublime) και το γραφικό (picturesque). Οι δυο πρώτες έννοιες αναπτύχθηκαν από τον Edmund Burke και τον Kant .

⁵⁷ Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and New York, 1996 , P. 51

⁵⁸ Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and New York, 1996 , P. 68

⁵⁹ Berleant Arnold , The Aesthetics of Environment , Temple University Press, Philadelphia 1992 P. 167

⁶⁰ Berleant Arnold , The Aesthetics of Environment , Temple University Press, Philadelphia 1992 P. 169

⁶¹ Beardsley Monroe, Ιστορία των αισθητικών θεωριών , εκδόσεις Νεφέλη , Αθήνα 1989 σελ 214

⁶² Carlson Allen , Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics , Columbia University Press , New York 2009

Ωστόσο σχετικά με την εκτίμηση της φύσης, η τρίτη έννοια επρόκειτο να αποδειχθεί πιο σημαντική από εκείνη του όμορφου και του μεγαλοπρεπούς : η έννοια του γραφικού⁶³ καθώς επιτυγχάνει την μεγαλύτερη διάκριση σε σχέση με την αισθητική εμπειρία της φύσεως.⁶⁴ Κατά το Supplement to Johnson's Dictionary του Τζωρτζ Μείσον (1801) το γραφικό⁶⁵ είναι «αυτό που ευχαριστεί το μάτι , αξιοπρόσεκτο για τη μοναδικότητά του, αυτό που εξάπτει την φαντασία με τη δύναμη της ζωγραφικής ή που εκφράζεται μέσα από τη ζωγραφική και προσφέρει καλή θεματολογία για τοπία».⁶⁶

Η εκτίμηση της αισθητικής αξίας της φύσης προϋποθέτει λοιπόν την παραδοχή ότι η φύση έχει εγγενή αξία αφ ενός και ότι η σχέση ανθρώπου –φύσεως δεν είναι σχέση σκοπού - μέσου. Με άλλους λόγους , η αυταπάτηση του σκοπού της αυτοσυντήρησης , υποστηρίζει ο Adorno, είναι το ίδιο σημαντική στην αισθητική αντίληψη της φύσης όσο και σε εκείνη της τέχνης. Υπό αυτή την έννοια διαφέρουν ελάχιστα.⁶⁷

Σύμφωνα με ορισμένη γνώμη ⁶⁸, έχοντας ως αφετηρία την διάκριση των ανθρώπινων όντων , οι ανθρωπιστές εστιάζουν σε μεγάλο βαθμό την μοναδικότητά τους έναντι της υπόλοιπης φύσης και κάτι τέτοιο τους οδηγεί να βλέπουν τους ανθρώπους περισσότερο χωριστά από τη φύση παρά ένα μέρος αυτής . Απόρροια αυτού είναι να αντιλαμβάνεται κανείς την ύπαρξη των ανθρώπων ως αυτοσκοπό και την υπόλοιπη φύση ως μέσο μόνο . Μία τέτοια αντίληψη λειτουργεί με τη σειρά της ως νομιμοποίηση για το επίτευγμα του Προμηθέα να είναι κύριος της φύσης . ⁶⁹

Η φύση ωστόσο δεν θα πρέπει να προστατεύεται ως μέσο για κάθε ανθρώπινο σκοπό , είτε αισθητικό ή ωφελμιστικό , αλλά επειδή έχει εγγενή αξία ως φύση - προσέγγιση που απηχεί σήμερα κυρίως η οικοκεντρική άποψη της περιβαλλοντικής προστασίας. Με άλλους λόγους , η φύση έχει

⁶³ Carlson Allen , Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics , Columbia University Press , New York 2009

⁶⁴ Carlson Allen , Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics , Columbia University Press , New York 2009 , P. 3

⁶⁵ Βλ και παραπάνω στο Κεφάλαιο 2^ο : Το τοπίο στην τέχνη , σχετικά με την έννοια του γραφικού

⁶⁶ Γλυκοφρύδη –Λεοντίνη Α. , Το γραφικό ως αισθητική ποιότητα , Η αισθητική του περιβάλλοντος και το ελληνικό τοπίο , σελ 187 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 2005 , Σελ 188

⁶⁷ Soper Kate , What is nature ? Culture , politics and the non-human , Blackwell , 1995 P. 217

⁶⁸ Tim Hayward

⁶⁹ Soper Kate , What is nature ? Culture , politics and the non-human , Blackwell , 1995 , P. 162

αξία ανεξάρτητα από τους ανθρώπινους σκοπούς και τις αντιλήψεις, πράγμα που σχετίζεται με την αυτονομία της εν σχέσει με τους σκοπούς αυτούς και παρέχει ακαταμάχητο επιχείρημα γιατί τα ανθρώπινα όντα πρέπει να σέβονται τη φύση και όσο είναι δυνατόν να την αφήνουν να υπάρχει.⁷⁰ Η φύση λοιπόν αποδεικνύεται εγγενώς ωραία⁷¹, διαπίστωση που μας οδηγεί να εξετάσουμε σε τι συνίσταται αυτή η ομορφιά που προσδίδει εγγενή αξία στην φύση και από πού απορρέει.

Ανατρέχοντας στην αρχαιοελληνική φιλοσοφική παράδοση, είναι χαρακτηριστική η ρήση του Ηρακλείτου, «Αρμονία αφανής φανεράς κρείττων» (Ηράκλειτος, αποσπ. 54)⁷². Οι αρχαίοι Έλληνες ονομάζουν το σύμπαν Κόσμο, που σημαίνει διάκοσμος.⁷³ Οι Πυθαγόρειοι πίστευαν πως το σύμπαν έχει αρμονική δομή, του έδωσαν λοιπόν την ονομασία κόσμος, που θα πει τάξη (ευταξία). Έτσι, εισήγαγαν ένα αισθητικό στοιχείο στην κοσμολογία και στον όρο που χρησιμοποίησαν για να την περιγράψουν.⁷⁴

Οι Πυθαγόρειοι δεν θεωρούσαν την αισθητική ανεξάρτητη επιστήμη. Για αυτούς η αρμονία ήταν μία ιδιότητα του κόσμου⁷⁵. Δεν χρησιμοποίησαν τον όρο «ωραίο», αλλά «αρμονία». Η αρμονία σήμαινε εναρμόνιση και ενοποίηση και υποδήλωνε τη συμφωνία, την σύνδεση και την ενότητα των συνισταμένων μερών και ήταν κυρίως εξαιτίας αυτής της ενότητας που η αρμονία αποτελούσε για τους Πυθαγορείους κάτι θετικό και ωραίο υπό την ευρεία έννοια του όρου. Ένα ουσιαστικό στοιχείο της πυθαγόρειας θεωρίας ήταν ότι θεωρούσαν την τάξη και τη συμμετρία όχι μόνο πολύτιμη, ωραία και χρήσιμη, αλλά και αντικειμενική ιδιότητα των πραγμάτων. Ακόμη, η αρμονία δεν αποτελεί ιδιότητα ενός συγκεκριμένου αντικειμένου, αλλά την ορθή συναρμογή πολλών αντικειμένων⁷⁶.

Με άλλους λόγους, η τάξη και η αρμονία του σύμπαντος και της φύσης είναι συνάμα και η αιτία της ομορφιάς του. Δηλαδή η αισθητική αξία της φύσης είναι απόρροια της ευταξίας και της

⁷⁰ Soper Kate, What is nature? Culture, politics and the non-human, Blackwell, 1995

⁷¹ Cheng Francois, Πέντε στοχασμοί για την ομορφιά, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 2011, Σελ 29

⁷² Καραλής Μ. Δίκαιο και Αισθητική, εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004, Σελ 118

⁷³ Ουμπέρτο Έκο, Ιστορία της Ομορφιάς, εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 2006, σελ 82

⁷⁴ Πέτρου Αλέξιος, Αισθητική των αρχαίων Ελλήνων, εκδόσεις Ζήτηρος, Αθήνα 2011 Σελ 172

⁷⁵ Πέτρου Αλέξιος, Αισθητική των αρχαίων Ελλήνων, εκδόσεις Ζήτηρος, Αθήνα 2011, Σελ 169

⁷⁶ Πέτρου Αλέξιος, Αισθητική των αρχαίων Ελλήνων, εκδόσεις Ζήτηρος, Αθήνα 2011 Σελ 170-171

αρμονίας, που την διακρίνει. Ίσως γι' αυτό και ο Χέγκελ αρκετούς αιώνες μετέπειτα σημειώνει χαρακτηριστικά στη θεωρία του ότι το ωραίο στη φύση διαφυλάσσεται όντως σε ανώτερη μορφή.⁷⁷

Κεφάλαιο 4^ο : Η αισθητική του τοπίου

4.1. Οι δυσχέρειες προσέγγισης

Αρκετοί συγγραφείς σχολιάζουν την ανάγκη για μία ενοποιημένη θεωρία της αισθητικής του τοπίου . Ορισμένοι (Bourassa 1991) θεωρούν ότι το μείζον εμπόδιο στην ανάπτυξη μία θεωρίας για την αισθητική του τοπίου είναι το γεγονός ότι οι φιλόσοφοι έχουν δώσει πολύ λίγη προσοχή στο τοπίο ως αισθητικό αντικείμενο. Ως συνέπεια της έμφασης που δίδεται στην τέχνη, το τοπίο παραμελήθηκε στα κείμενα των φιλοσόφων για την αισθητική .⁷⁸

Πλην αυτού, η αισθητική πτυχή της φύσης και του τοπίου σε ένα επόμενο στάδιο βρίσκει προσκόμματα στις θεωρίες που υποστηρίζουν την υποκειμενική διάσταση της αισθητικής και της ομορφιάς. Υποστηρίζεται συχνά ότι αν η αισθητική απόλαυση ενός τοπίου εξαρτάται από τα αισθητικά πρότυπα του παρατηρητή , η αυθεντικότητά του δεν είναι πάντα εύκολο να οριστεί , ενώ μάλλον αυθαίρετα αναγορεύεται σε αισθητική αξία .⁷⁹

Η υποκειμενική άποψη της ομορφιάς είναι συνοπτικά εκφρασμένη σε μία άλλη έκφραση « η ομορφιά είναι έννοια δημιουργηθείσα από τον άνθρωπο... για αυτό είναι απλώς η αντανάκλαση του ανθρώπου στο αντικείμενο ». Με άλλους λόγους, η ομορφιά προέρχεται από την αίσθηση εμπειρίας του ανθρώπου και δημιουργείται από το νου.⁸⁰ Αν λοιπόν η ομορφιά καθορίζεται από την αίσθηση του παρατηρητή για αυτήν, συνεπάγεται ότι κανένα κριτήριο αισθητικής κρίσης δεν μπορεί να καθιερωθεί αφού η αισθητική αξιολόγηση ποικίλει . Η ομορφιά είναι απλώς μία σχετική έννοια .

⁷⁷ Adorno Theodor , Αισθητική Θεωρία , εκδόσεις Αλεξάνδρεια , Αθήνα 2000,σελ 114

⁷⁸ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999 , P. 244

⁷⁹ Μιχαηλίδου Χάρης , Η « κατασκευή » του αττικού τοπίου in Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων , « Ωραίο , φριχτό κι απέριτο τοπίον !», εκδόσεις Νησίδες , Θεσσαλονίκη 2003 , Σελ 76

⁸⁰ Huang Siu-Chi , The concept of beauty in contemporary Chinese aesthetics , Journal of Chinese Philosophy 3 (1976) , pp.413-431, P. 416

Ωστόσο, θα μπορούσε κανείς να αντιλέξει ότι η ύπαρξη της μορφής ενός πράγματος δεν εξαρτάται από την αντίληψη του από τον άνθρωπο. Ομοίως και η ύπαρξη της ομορφιάς ενός πράγματος δεν εξαρτάται από την εκτίμηση του από τον άνθρωπο.⁸¹ Με άλλους λόγους, η αισθητική αξία των πραγμάτων δεν εξαρτάται από τον εκτιμητή της, είναι δεδομένη. Εκείνο που διαφοροποιείται κάθε φορά είναι η ηθική ανάπτυξη του εκτιμητή που οδηγεί στην διαφορετικότητα των κρίσεων. Δηλαδή, όταν οι άνθρωποι διαφωνούν ως προς την ομορφιά ενός φυσικού πράγματος, είναι επειδή διαφέρουν ως προς τους νοητικούς συνειρμούς που τους δημιουργεί⁸²

Η ομορφιά έχει αντικειμενική ύπαρξη, βρίσκεται στα ίδια τα αντικείμενα, στο βαθμό που αυτά μετέχουν στην ιδέα της ομορφιάς και ως εκ τούτου είναι πρωτεύουσα, ενώ η αίσθηση της ομορφιάς είναι υποκειμενική αίσθηση και επομένως δευτερεύουσα. Η ομορφιά μπορεί να προκαλέσει την αίσθηση της ομορφιάς, αλλά η αίσθηση της ομορφιάς δεν μπορεί να επηρεάσει την ομορφιά. Η ομορφιά των πραγμάτων έχει τις δικές της βάσεις.⁸³ Η ομορφιά λοιπόν δεν είναι μία υποκειμενική αντίδραση στο μάτι του παρατηρητή, αλλά μία αντικειμενική ιδιότητα των φυσικών συστημάτων, που συναρτάται με την τάξη και την αρμονία που υφίσταται στον κόσμο.⁸⁴

Ένα συγκεκριμένο αντιληπτό υλικό αντικείμενο ή πράξη είναι όμορφο δυνάμει της συμμετοχής του στην αφηρημένη ιδέα της ομορφιάς. Τα απλά πράγματα έχουν ενότητα από κοινού, ενώ τα σύνθετα έχουν μέτρο και αναλογία των μερών από κοινού, που επίσης συνιστά ένα είδος ενότητας.⁸⁵ Σύμφωνα με ορισμένη γνώμη (Christopher Alexander , architect) , « η ομορφιά συνίσταται στην ελευθερία από τις εσωτερικές αντιθέσεις » (1979)⁸⁶

Το τελικό στάδιο είναι να διακρίνει την ομορφιά αυτή καθ' αυτή χωρίς να είναι ενσωματωμένη σε οτιδήποτε φυσικό ή πνευματικό. Σημειωτέον ότι αυτή η διαδικασία αναπτύσσεται μέσω αυξανόμενων αφηρημένων επιπέδων μέχρι να προσεγγίσει το απόλυτο σε αφαίρεση, την ιδέα της

⁸¹ Huang Siu-Chi , The concept of beauty in contemporary Chinese aesthetics , Journal of Chinese Philosophy 3 (1976) , pp.413-431, P. 417

⁸² Parsons Glenn ,The Aesthetics of Nature , Philosophy Compass 2/3 (2007) : 358-372, 10.1111 ,P. 359 P. 360

⁸³ Huang Siu-Chi , The concept of beauty in contemporary Chinese aesthetics , Journal of Chinese Philosophy 3 (1976) , pp.413-431, P. 418

⁸⁴ Παπανούτσος Ευάγγελος, Αισθητική , εκδόσεις Ίκαρος 1961, σελ 141

⁸⁵ Dickie George , Introduction to Aesthetics – An analytic approach , Oxford University Press , 1997 , σελ 7

⁸⁶ Garcia –Rivera Alejandro, Graves Marko, Neumann Carl , Beauty in the living world , Zygon , Vol. 44 no. 2 (June 2009),pp. 243-263, P. 248

ομορφιάς .⁸⁷ Το ζητούμενο λοιπόν είναι πως θα κριθεί και θα εξειδικευθεί η ομορφιά , στην αυτή περίπτωση η φυσική ομορφιά, κατά τρόπο που να εξασφαλίζει αντικειμενικότητα .

4.2. Η αισθητική με αντικειμενικούς όρους

Σύμφωνα με ορισμένη γνώμη,⁸⁸ όπως το ωραίο στην τέχνη κρίνεται επί τη βάσει ορισμένων κανόνων, αναλόγως και η αισθητική εκτίμηση της φύσης θα πρέπει να υπόκειται σε ορισμένους κανόνες και να μην αφήνεται στην κρίση του εκάστοτε παρατηρητή.

Η εκτίμηση μας για τη φύση είναι αισθητική και είναι ανάλογη εκείνης της τέχνης τόσο στη υφή , όσο και στη δομή της. Η σημαντική διαφορά έγκειται στο ότι ενώ στην εκτίμηση της τέχνης η γνώση που δίδεται από την κριτική της τέχνης και την ιστορία της τέχνης είναι σχετικές , στην εκτίμηση της φύσης η γνώση παρέχεται από την φυσική ιστορία – από την επιστήμη . Αλλά αυτή η διαφορά είναι αναμενόμενη αφού η φύση δεν είναι τέχνη .⁸⁹ Δηλαδή, η επιστημονική γνώση διαδραματίζει στην αισθητική εκτίμηση της φύσης ρόλο ανάλογο με εκείνο της κριτικής τέχνης και της ιστορίας της τέχνης στην αισθητική εκτίμηση της τέχνης .⁹⁰

Ο Allen Carlson θεωρεί ότι θα πρέπει πάντα να υπαγάγουμε τα φυσικά πράγματα στις σωστές ιστορικές και λειτουργικές κατηγορίες εάν σκοπεύουμε να αποδώσουμε αισθητικές ιδιότητες σε αυτά. Η σωστή αισθητική εκτίμηση της φύσης εξαρτάται από την επιστημονική κατανόησή της .⁹¹ Προκειμένου να εκτιμήσουμε τα φυσικά αντικείμενα και τοπία αισθητικά είναι αναγκαίο να τα αντιληφθούμε στις σωστές τους κατηγορίες. Κάτι τέτοιο απαιτεί γνώση του τι είναι αυτά . Γενικά δηλαδή απαιτείται γνώση που δίδεται από τις φυσικές επιστήμες. Η γνώση της φυσικής ιστορίας και της οικολογίας δύναται να μας επιτρέψει να αντιληφθούμε το περιβάλλον ως έχον τάξη, μορφή και οπτική συνοχή , στοιχεία που διαφορετικά θα ήταν κρυμμένα από εμάς .⁹²

⁸⁷ Dickie George , Introduction to Aesthetics – An analytic approach , Oxford University Press , 1997 , σελ 6

⁸⁸ Allen Carlson

⁸⁹ Carlson Allen , Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics , Columbia University Press , New York 2009 , P. 50

⁹⁰ Carlson Allen , Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics , Columbia University Press , New York 2009 P. 50

⁹¹ Zangwill Nick , Formal Natural Beauty , Meeting of the Aristotelian Society , held in Senate House, University of London on 5th March 2001 , P. 209 - 210

⁹² Parsons Glenn ,The Aesthetics of Nature , Philosophy Compass 2/3 (2007) : 358-372, 10.1111 ,P. 359, Allen Carlson

Η αισθητική εκτίμηση της φύσεως απαιτεί γνώση της φυσικής ιστορίας που παρέχεται από τις φυσικές επιστήμες, ιδίως της γεωλογίας, βιολογίας και οικολογίας. Η ιδέα συνίσταται στο ότι η επιστημονική γνώση της φύσης μπορεί να αποκαλύψει τις πραγματικές αισθητικές ιδιότητες των φυσικών αντικειμένων και του περιβάλλοντος κατά τον ίδιο τρόπο που η γνώση της ιστορίας της τέχνης και της τεχνοκριτικής λειτουργούν για τα έργα τέχνης. Εν ολίγοις, για να εκτιμήσει κανείς αισθητικά με κατάλληλο τρόπο τη φύση υπό τους δικούς της όρους, πρέπει να την εκτιμήσει όπως την προσδιορίζει η φυσική επιστήμη.⁹³

Αναλόγως στην περίπτωση της αισθητικής εκτίμησης του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, η γνώση θα πρέπει να τροφοδοτείται όχι μόνο από τις φυσικές επιστήμες αλλά και από τις κοινωνικές, ήτοι ιστορία, γεωγραφία, ανθρωπολογία και κοινωνιολογία.⁹⁴

Η θέση αυτή (Carlson) υπερβαίνει τα άμεσα εμπειρικά όρια υποστηρίζοντας ότι η εκτίμηση της φύσης από εμάς θα πρέπει να τεκμηριώνεται και να εμπνέεται από επιστημονικές ανακαλύψεις. Το «περιβαλλοντικό μοντέλο» αισθητικής της φύσης δομείται στην κατανόηση της φύσης επιστημονικά. Με άλλους λόγους, για να εκτιμήσουμε αισθητικά τη φύση, θα πρέπει να έχουμε γνώση του περιβάλλοντος της φύσης καθώς και των συστημάτων και των στοιχείων εντός αυτού του περιβάλλοντος. Ο φυσιολόγος και ο οικολόγος είναι καλώς κατηρτισμένοι για να εκτιμήσουν αισθητικά τη φύση.⁹⁵

Κατά τούτο, ο κεντρικός ρόλος της επιστημονικής γνώσης στην αισθητική εκτίμηση της φύσης έρχεται να προσδώσει στις αισθητικές μας κρίσεις για τη φύση έναν εύλογο βαθμό αντικειμενικότητας.⁹⁶ Οι διανοητικές θέσεις (cognitive /conceptual) στην περιβαλλοντική αισθητική συνέχονται από την ιδέα ότι η γνώση για τη φύση ενός αντικειμένου εκτίμησης είναι

⁹³ Carlson Allen, *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics*, Columbia University Press, New York 2009 P. 11-12

⁹⁴ Carlson Allen, *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics*, Columbia University Press, New York 2009 P. 15

⁹⁵ Godlovitch Stan, *Icebreakers : Environmentalism and Natural Aesthetics*, Journal of applied Philosophy, Vol. 11, No. 1, 1994, pp. 15-30, P. 21

⁹⁶ Carlson Allen, *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics*, Columbia University Press, New York 2009 P.51

κεντρική στην αισθητική του εκτίμηση. Η φύση λοιπόν πρέπει να εκτιμάται υπό τους δικούς της όρους .⁹⁷

4.3. Η αισθητική ως έννομη αξία⁹⁸

Η έννοια της αισθητικής απησχόλησε την νομική σκέψη ήδη από τις απαρχές του 20^{ου} αιώνα . Χαρακτηριστικά , ο Chandler (1922)⁹⁹ διαβεβαίωνε ότι τα μείζονα προβλήματα στην νομική μελέτη της ομορφιάς ήταν οι γενικές πεποιθήσεις ότι «η ομορφιά βρίσκεται στο μάτι του θεατή » καθώς και ότι «δεν υπάρχει μέτρο για την προτίμηση » και ότι «η ομορφιά είναι απλώς επιφανειακή» και παρόμοια άλλα. Πενήντα χρόνια αργότερα η ανασκόπηση από τον Broughton (1972) των μεθόδων με τις οποίες οι αισθητικές αξίες δύναται να προστατευθούν καταδεικνύει ότι η μείζονα πίστη για αισθητική νομοθεσία υπήρξε μόνο με τις ζυμώσεις της δεκαετίας του 1960.¹⁰⁰

Συνεπώς, η ραγδαία αύξηση στην αμερικανική δικαστηριακή πρακτική και νομοθεσία από την δεκαετία του 1960 και έπειτα έφερε τα ζητήματα αισθητικής στο προσκήνιο ως ένα στοιχείο του περιβαλλοντισμού. Η σχετική με τα θέματα αυτά επιτροπή (ORRC – Outdoor Recreation Resources Review Committee) προώθησε προγράμματα δημιουργίας εθνικών γραφικών δρόμων και μονοπατιών καθώς και σχετικό νομοθέτημα υπό το τίτλο National Wild and Scenic Rivers Act 1968, που καθόρισε τα όρια των ποταμών με γνώμονα τις σκηνικές, ψυχαγωγικές και περιβαλλοντικές αξίες . Ακολούθως, το 1965 η Διάσκεψη του Λευκού Οίκου για την φυσική ομορφιά πραγματεύτηκε την απώλεια της ομορφιάς των τοπίων και κυριαρχήθηκε από το προβληματισμό για την εξάλειψη των μη ελκυστικών και την ανάγκη αποκατάστασης της ομορφιάς παραλλήλως με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος .¹⁰¹

⁹⁷ Carlson Allen , *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics* , Columbia University Press , New York 2009 P. 11

⁹⁸ Περισσότερα για την αμερικανική πρακτική βλ Παράρτημα 3ο

⁹⁹ Chandler , H.P. (1922) , *The attitude of law towards beauty* , *American bar Association Journal* 8; 470-4

¹⁰⁰ Porteous Douglas , *Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning* , Routledge , London and new York, 1996 , P. 169

¹⁰¹ Porteous Douglas , *Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning* , Routledge , London and new York, 1996 P. 176

Μέρος II : Νομική Προστασία του τοπίου

Κεφάλαιο 1ο : Εθνικές Έννομες Τάξεις

Στο παρόν κεφάλαιο , γίνεται μία αναδρομή στις απαρχές της νομικής προστασίας του τοπίου , όπως αυτές ανιχνεύονται αρχικώς στην γαλλική νομοθεσία και το αμερικανικό κίνημα για τα εθνικά πάρκα. Ακολούθως , παρατίθενται αναφορές σχετικά με την προστασία του τοπίου σε συνταγματικό επίπεδο από διάφορες ευρωπαϊκές έννομες τάξεις ενώ το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μνεία των ελληνικών διατάξεων και της ελληνικής νομολογίας για το τοπίο και την προστασία του .

1.1 Οι απαρχές της νομικής προστασίας

Η ιδέα της προστασίας ή διασφάλισης περιοχών είτε για πνευματικούς, πολιτιστικούς ή κυνηγετικούς σκοπούς είναι χιλιάδων ετών παλαιά και διαδεδομένη ¹⁰². Όπως σημειώνεται από τον Zupančič-Vicar (1997), η Ευρώπη είχε προστατευόμενες περιοχές για αιώνες. Επί παραδείγματι, βασιλικά κυνηγετικά αποθέματα ή δασικά αποθέματα.¹⁰³

Ο προβληματισμός ωστόσο για την νομική προστασία του τοπίου διαφαίνεται ήδη κατά τον 19ο αιώνα. Συνήθως ως απαρχή της προστασίας θεωρείται η αμερικανική παράδοση των εθνικών πάρκων. Ωστόσο, οι Γάλλοι ήταν εκείνοι που πρώτοι ευαισθητοποιήθηκαν στα ζητήματα αυτά ¹⁰⁴, οι δε Αμερικανοί παραδέχονται ότι διδάχθηκαν από αυτούς.

Το πρώτο προστατευόμενο τοπίο της Γαλλίας ήταν το ιστορικό δάσος του Fontainebleau .¹⁰⁵ Το 1861 ο αυτοκράτορας Louis Napoleon ανταποκρινόμενος σε αιτήματα του Denecourt –ο οποίος ήδη από το 1860 είχε απευθύνει αίτημα προς τον Ναπολέοντα τον Γ' να προστατεύσει το δάσος

¹⁰² Aitchison John & Beresford Michael , Protected landscapes : One way forward , The George Right Forum , Vol 10 No1 pp 48-54 (1993) P. 49

¹⁰³ Hamon Elizabeth , Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature , Journal of Planning Literature , Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 , P. 343

¹⁰⁴ B, Παράρτημα 5^ο για τις απαρχές της περιβαλλοντικής προστασίας στην Γαλλία

¹⁰⁵ Ford Caroline , Nature , Culture and Conservation in France and her Colonies 1840-1940 , Past and Present No 183, May 2004 , Past and Present Society , Oxford University Press, p. 181

αυτό ως φυσικό μουσείο¹⁰⁶ - και καλλιτεχνών προέβη στην προστασία 1097 εκταρίων του δάσους αυτού ως *reserve artistique*. Η πράξη αυτή συνιστά εν τοις πράγμασι το πρώτο κυβερνητικό μέτρο της Γαλλίας να προστατέψει ένα συγκεκριμένο τοπίο στην επικράτειά της. Είχε δε μακροπρόθεσμα αποτελέσματα για τον καθορισμό των τοπίων εκείνων που θα προστατεύονταν στην μητροπολιτική Γαλλία και για τους τρόπους με τους οποίους το τοπίο θα καθίστατο προστατευτέο ακολούθως από το κράτος.¹⁰⁷

Στην Γαλλία, υπό ευρεία έννοια, ήδη από τις απαρχές του 19^{ου} αιώνα η πρωταρχική ανησυχία αφορούσε την διατήρηση των ιστορικών μνημείων που προτασσόταν με την υπόθεση ότι το τοπίο αφ' εαυτό ήταν ασφαλές. Από την δεκαετία του 1860, η τεχνολογική αλλαγή είχε αρχίσει να απειλεί το τοπίο και μέχρι το τέλος του αιώνα τα μεν μνημεία ήταν ως επί το πλείστον ασφαλή, αλλά η ύπαιθρος και όλος ο τρόπος ζωής που αντιπροσώπευε θεωρείτο ότι αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο εξαφάνισης.¹⁰⁸

Το 1820 στο πρώτο από τα πρωτοπόρα τεύχη του *'Voyages pittoresques et romantiques dans l'ancienne France'*, ο Charles Nodier επεσήμανε ότι η εθνική σπουδαιότητα των μνημείων της Γαλλίας, όχι μόνο ως αντικειμένων ομορφιάς αλλά επίσης ως ωφέλιμης υπενθύμισης της σφραγίδας της γαλλικής ιστορίας, καθίσταται ολοένα περισσότερο και πιο έντονη από τα πρόσφατα γεγονότα της γαλλικής επανάστασης και την μαζική καταστροφή των ιστορικών μνημείων που την ακολούθησε.¹⁰⁹

Η στάση αυτή έναντι των μνημείων και της υπαίθρου αντικατοπτρίζεται στην ιστορία των γαλλικών οργανισμών προστασίας. Η θέση του *Inspecteur general des monuments historiques* καθιερώθηκε ήδη από το 1830, ακολουθούμενος ταχέως το 1834 από μία Επιτροπή επιφορτισμένη με την προστασία των ιστορικών μνημείων. Κατ' αντίθεση, η *Societe pour la protection des*

¹⁰⁶ Ford Caroline, *Nature, Culture and Conservation in France and her Colonies 1840-1940, Past and Present* No 183, May 2004, *Past and Present Society*, p.172

¹⁰⁷ Ford Caroline, *Nature, Culture and Conservation in France and her Colonies 1840-1940, Past and Present* No 183, May 2004, *Past and Present Society*, p. 183

¹⁰⁸ *The French Nineteenth-century Landscape* pp.131-148 in Flint Kate & Morphy Howard, *Culture, Landscape and the Environment – The Linacre Lectures*, Oxford University Press 2000, P. 131

¹⁰⁹ *The French Nineteenth-century Landscape* pp.131-148 in Flint Kate & Morphy Howard, *Culture, Landscape and the Environment – The Linacre Lectures*, Oxford University Press 2000, P. 131

paysages de France ιδρύθηκε μόλις το 1901 και την ίδρυσή της ακολούθησε νομοθεσία για την προστασία των τοποθεσιών και φυσικών μνημείων καλλιτεχνικού χαρακτήρα .¹¹⁰

Αντιστοίχως , το αμερικανικό κίνημα με σκοπό την διατήρηση μοναδικών τοπίων εντοπίζεται στο τέλος του 19^{ου} αιώνα. Ένα από τα πρώτα φυσικά θαύματα που έπρεπε να διατηρηθεί ήταν η κοιλάδα του Yosemite στην Καλιφόρνια. Από νωρίς, ήδη από το 1864, το αμερικανικό Κογκρέσο διακήρυξε ότι «αποτελεί βούληση του έθνους η περιοχή αυτή να μην καταστεί ποτέ ιδιωτική αλλά .. να διατηρηθεί για δημόσιους σκοπούς». Το Yosemite ακολουθήθηκε προσεκτικά από το Yellowstone National Park (1872), που αποσκοπεί στην προστασία της φυσικής ομορφιάς , της χλωρίδας και της πανίδας και εν γένει της άγριας ζωής¹¹¹ και μέχρι το 1916 το Κογκρέσο είχε θεσμοθετήσει νομοθεσία δημιουργώντας 14 εθνικά πάρκα , καθένα από τα οποία εκτιμήθηκε για τη μοναδικότητά του .¹¹²

Στην Βρετανία ήταν μόλις μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο που δημιουργήθηκαν οι συνθήκες για την ενεργοποίηση της συναφούς νομοθεσίας. Η ομορφιά υπήρξε πράγματι το θύμα των παράπλευρων απωλειών της εμπόλεμης περιόδου, που προκλήθηκαν καθημερινά σε τεράστια κλίμακα στην χώρα και ανά τον κόσμο. Τα πάθη και τα αίσχη ήταν εκείνα που έδωσαν ώθηση μεταξύ του κοινού και της πολιτικής ελίτ και η πεποίθηση ότι το έθνος χρειαζόταν να προσφέρει στους πολίτες του ένα καλύτερο φυσικό περιβάλλον μετά τον πόλεμο , κατέστησαν εφικτό τον περίφημο νόμο του 1949 , National Parks and Access to the Countryside Act .¹¹³

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο , η έννοια του τοπίου ως πόρου και συχνά ως οπτικού πόρου άρχισε να κερδίζει έδαφος στον δυτικό κόσμο . Από τις απαρχές της δεκαετίας του 1970

¹¹⁰ The French Nineteenth –century Landscape pp.131-148 in Flint Kate & Morphy Howard , Culture , Landscape and the Environment – The Linacre Lectures , Oxford University Press 2000 P. 133

¹¹¹ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 , Σελ 38

¹¹² Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and new York, 1996 P. 176

¹¹³ Janssen Joks & Kniooenberg Luuk , From Landscape Preservation to Landscape Governance : European experiences with Sustainable Development of Protected Landscapes , Studies on Environmental and Applied Geomorphology , pp 241-266 P. 248

σύμφωνα με ορισμένη γνώμη ¹¹⁴ , υπεστηρίχθη κατηγορηματικά ότι « το τοπίο έχει καταστεί πόρος» και σύμφωνα με τον Craik « η συστηματική αξιολόγηση του τοπίου εμφανίζεται προορισμένη να διαμορφώσει μία βάση για μείζονες περιβαλλοντικές αποφάσεις » ¹¹⁵

1.2. Στοιχεία συγκριτικού δικαίου

Το τοπίο κατέστη πρώτα αντικείμενο νομοθετικής προστασίας στο Βέλγιο , την Γαλλία , την Ισπανία και την Ελβετία στις απαρχές του 20ου αιώνα σε σχέση με τα εθνικά πάρκα και την χρήση της υδροηλεκτρικής ενέργειας . Ειδικότερα τέσσερις χώρες, ήτοι η Τσεχοσλοβακία, η Γαλλία , η Γερμανία και η Ελβετία διαθέτουν νόμους που να αφορούν ειδικώς το τοπίο. ¹¹⁶

Η παλαιότερη νομοθεσία για το τοπίο ανιχνεύεται στην Δανία σε ένα νόμο του 1805 σχετικά με την διανομή ενός κοινού δάσους, ενώ το πρώτο δείγμα γαλλικής νομοθεσίας σχετικά με το τοπίο εντοπίζεται το 1906 . Σύμφωνα με αυτό, η προστασία του τοπίου θα πρέπει να περιλαμβάνεται στις κρατικές εντολές για διανομή της ενέργειας (άρθρο 19, νόμος της 15^{ης} Ιουνίου 1906 για την διανομή ενέργειας) . Ομοίως από το 1919 υπήρχε η αξίωση οι προδιαγραφές για υδροηλεκτρικές εταιρείες να παρέχουν προστασία του τοπίου (άρθρο 10.2, νόμος της 16^{ης} Οκτωβρίου 1919 για την χρήση υδροηλεκτρικής ενέργειας).

Ένας ανάλογος νόμος στην Ελβετία, ο νόμος της 22ας Δεκεμβρίου του 1916 για την χρήση υδροηλεκτρισμού όριζε ρητά ότι οι εγκαταστάσεις θα πρέπει στο βαθμό που είναι δυνατόν, να αποφεύγουν την παραμόρφωση του τοπίου μέσω της ανέγερσης εναέριων καλωδίων (άρθρο 72). Στο Βέλγιο εντοπίζεται ένας νόμος της 12^{ης} Αυγούστου 1911 υπό τον τίτλο «Προστασία των ωραίων τοπίων» (M. B. 19 Αυγούστου 1911) , ενώ στην Ισπανία, το τοπίο αναφέρεται για πρώτη φορά υπό τον τίτλο των περιοχών εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς σε ένα νόμο της 7^{ης} Δεκεμβρίου του 1916 σχετικά με τα εθνικά πάρκα. ¹¹⁷

¹¹⁴ Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and new York, 1996 Zube 1973

¹¹⁵ Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and new York, 1996 P. 193

¹¹⁶ CoE , Preliminary draft European landscape Convention – CG (4) 6 Part II , 1997, P. 24

¹¹⁷ CoE , Preliminary draft European landscape Convention – CG (4) 6 Part II , 1997 P. 27

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε αρκετά εθνικά Συντάγματα περιέχεται ευθεία ή έμμεση αναφορά στο τοπίο. Αυτό καταδεικνύει ότι παρά την ασάφεια της έννοιας και την έλλειψη ορισμού στα διάφορα συντάγματα, το τοπίο παρουσιάζεται στην σύγχρονη κοινωνία ως μία κεντρική αξία που σε ορισμένες χώρες έχει τύχει νομικής αναγνώρισης στο υψηλότερο επίπεδο της ιεραρχίας του γραπτού δικαίου.¹¹⁸

Σε τέσσερα κράτη, το Σύνταγμα αναφέρεται ευθέως στο τοπίο¹¹⁹ :

- Το ιταλικό Σύνταγμα του 1947 άρθρο 9.2 «..η πολιτεία εγγυάται την προστασία του τοπίου και της ιστορικής και καλλιτεχνικής κληρονομιάς του έθνους..»
- Το γερμανικό Σύνταγμα του 1949, άρθρο 75 «.. η ομοσπονδία είναι αρμόδια να νομοθετεί για την προστασία της φύσης και την διαχείριση του τοπίου ..».¹²⁰
- Το ελβετικό Σύνταγμα, αναθεωρηθέν το 1962, (άρθρο 24) εξουσιοδοτεί τα κράτη να προστατεύουν τη φύση και το τοπίο, εξειδικεύοντας ότι η συνομοσπονδία στην διεξαγωγή των δραστηριοτήτων της θα πρέπει να διατηρεί τα χαρακτηριστικά στοιχεία του τοπίου .
- Το Σύνταγμα της Πορτογαλίας του 1976, στο άρθρο 66, απαιτεί από το κράτος να διασφαλίσει ότι στον σχεδιασμό των χρήσεων γης τα τοπία θα είναι βιολογικά ισορροπημένα και ότι θα κατατάξει τα τοπία ανάλογα με την ανάγκη για προστασία ώστε να διασφαλίσει την προστασία της φύσης και των πολιτιστικών αξιών ιστορικής και καλλιτεχνικής σπουδαιότητας.¹²¹

Σε επίπεδο εθνικής νομοθεσίας, το δίκαιο των ευρωπαϊκών χωρών φαίνεται να διαλέγεται με το τοπίο σε τρία διαφορετικά πλαίσια, καθένα από τα οποία αντανakλά μία συγκεκριμένη ιδιότητα στο ίδιο το τοπίο, είτε εστιάζοντας στην ομορφιά και τις αισθητικές ιδιότητες του τοπίου, οπότε το τοπίο προστατεύεται από τους νόμους που αφορούν στα μνημεία και τις τοποθεσίες, είτε εστιάζοντας στις εξαιρετικού κάλλους φυσικές περιοχές, φυσικά πάρκα και αποθέματα, οπότε το τοπίο προστατεύεται από τους νόμους για την φυσική προστασία, είτε τέλος την επικράτεια με

¹¹⁸ CoE, Preliminary draft European landscape Convention – CG (4) 6 Part II, 1997 P. 28

¹¹⁹ CoE, Preliminary draft European landscape Convention – CG (4) 6 Part II, 1997 P. 28

¹²⁰ CoE, Preliminary draft European landscape Convention – CG (4) 6 Part II, 1997 P. 61

Αυτή συνιστά μία νέα πτυχή της αρμοδιότητας και ασυνήθη υπό την έννοια ότι η επικρατούσα τάση αυτή τη στιγμή ήταν ο περιορισμός των ομοσπονδιακών δυνάμεων σε ένα κατώτερο επίπεδο από εκείνες του Συντάγματος της Βαϊμάρης. Στο τελευταίο, υπήρχε μία γενική διάταξη για το τοπίο: « Καλλιτεχνικά, ιστορικά και φυσικά μνημεία καθώς και το τοπίο θα προστατεύονται και θα καθίστανται αντικείμενο μέριμνας από το κράτος » (άρθρο 150)

¹²¹ CoE, Preliminary draft European landscape Convention – CG (4) 6 Part II, 1997 P. 28

όρους τόσο πολιτιστικούς, όσο και φυσικούς , μαζί με το τοπίο –ακόμη και το συνηθισμένο- ως αναπόσπαστο μέρος της όρασης , οπότε το τοπίο προστατεύεται από τους νόμους για τον σχεδιασμό πόλεων και υπαίθρου .¹²²

1.3. Η ελληνική έννομη τάξη

Όσον αφορά στην ελληνική έννομη τάξη, το τοπίο εμπίπτει μάλλον στην πρώτη από τις τρεις προσεγγίσεις . Η έννοια του τοπίου ανιχνεύεται και τυγχάνει προστασίας στην νομοθεσία αλλά και την νομολογία του Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου της χώρας, όπως αναπτύσσεται κατωτέρω.

α. νομοθεσία

Οι απαρχές της νομοθετικής προστασίας του τοπίου ανιχνεύονται το 1950 με το νόμο 1469 και την πρόβλεψη ρυθμίσεων για την ανέγερση και επισκευή οικοδομημάτων εντός τόπων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, ιστορικών και αρχαιολογικών εξαιρουμένων (άρθρο 1, παρ 1& 2) , στις περιπτώσεις των οποίων τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις του άρθρου 52 του νόμου 5351/1932 «περί αρχαιοτήτων»

Δυο δεκαετίες μετά, με διατάξεις του δασικού κώδικα, συμπληρώθηκε με το ν.δ. 996/1971 το ισχύον από 1938 ιδιαίτερο καθεστώς προστασίας των οικοσυστημάτων και υιοθετήθηκαν δυο νέες κατηγορίες περιοχών : α. τα αισθητικά δάση και β. τα διατηρητέα μνημεία της φύσεως .¹²³ Τα αισθητικά δάση ορίζονται ως «δάση κατάλληλα για αναψυχή, φυσική άσκηση , υγιεινή και πεζοπορία ή τοπία φυσικού κάλλους που κατέχουν μία ειδική αισθητική , υγιεινή τουριστική σημασία μαζί με άλλα χαρακτηριστικά που απαιτούν προστασία της πανίδας ή της χλωρίδας τους και του ιδιαίτερου φυσικού κάλλους τους »¹²⁴, ενώ εμφανώς δίδεται βάρος στην αισθητική τους πτυχή.

¹²² CoE , Preliminary draft European landscape Convention – CG (4) 6 Part II , 1997 , P. 5

¹²³ Βλάντου Αλεξάνδρα , Το τοπίο ως αντικείμενο νομικής προστασίας : Σχέσεις και Αντιφάσεις μεταξύ κανόνων δικαίου και πραγματικότητας , Νόμος και Φύση , Οκτώβριος 2010

¹²⁴ Κοσμάκη Τζένη , Προστασία , αποτίμηση και θεώρηση του φυσικού τοπίου ως τμήματος του περιβάλλοντος

Με το νόμο 1650/1986¹²⁵ οργανώθηκε πληρέστερα η προστασία του τοπίου υπό την ευρεία έννοια ως φυσικού πόρου και αγαθού προσφοράς υπηρεσιών που άμεσα ή έμμεσα υπεισέρχονται στην παραγωγική διαδικασία και τις κοινωνικές δομές.¹²⁶ Ο ίδιος νόμος μεταξύ άλλων προστατευόμενων περιοχών , περιλαμβάνει και τα προστατευόμενα τοπία , δηλαδή περιοχές μεγάλης αισθητικής ή πολιτιστικής αξίας και εκτάσεις που είναι ιδιαίτερα πρόσφορες για αναψυχή του κοινού ή συμβάλλουν στην προστασία ή αποδοτικότητα φυσικών πόρων λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους.¹²⁷

Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ 16, τοπίο είναι «κάθε δυναμικό σύνολο βιοτικών και αβιοτικών παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος , που μεμονωμένα ή αλληλεπιδρώντας σε συγκεκριμένο χώρο συνθέτουν μία οπτική εμπειρία»¹²⁸, ενώ στο άρθρο 18 υπό τον τίτλο *αντικείμενα προστασίας και διατήρησης* αναφέρεται : « Η φύση και το τοπίο προστατεύονται και διατηρούνται, ώστε να διασφαλίζονται οι φυσικές διεργασίες , η αποδοτικότητα των φυσικών πόρων, η ισορροπία και η εξέλιξη των οικοσυστημάτων καθώς και η ποικιλομορφία , η ιδιαιτερότητα ή η μοναδικότητά τους » και ακολούθως στην παράγραφο 2 « Χερσαίες , υδάτινες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές , μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα προστασίας και διατήρησης λόγω της οικολογικής γεωμορφολογικής βιολογικής επιστημονικής ή αισθητικής σημασίας τους »¹²⁹

Ωστόσο και στο Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας του 1985, η προστασία του τοπίου μνημονεύεται ως ένας από τους στόχους που πρέπει να εξυπηρετούν τα προς λήψη μέτρα (άρθρο 2 β νόμου 1515/1985) . Αξίζει δε να αναφερθεί και το άρθρο 4 του ν. 1577/1985¹³⁰, στο οποίο ορίζεται ότι «... με σκοπό τη διατήρηση και ανάδειξη της ιδιαίτερης ιστορικής, πολεοδομικής, αρχιτεκτονικής, λαογραφικής, κοινωνικής και αισθητικής φυσιογνωμίας τους, μπορεί να χαρακτηρίζονται : α) οικισμοί ή τμήματα πόλεων ή οικισμών ή αυτοτελή οικιστικά σύνολα εκτός αυτών, ως

¹²⁵ Βλ και άρθρο 4 νόμου 3937/2011 που αντικατέστησε τα άρθρα 18επ του νόμου 1650/1986, βλ Καρακώστας Ι , Περιβάλλον και Δίκαιον , εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη , Αθήνα 2011

¹²⁶ Βλάντου Αλεξάνδρα , Το τοπίο ως αντικείμενο νομικής προστασίας : Σχέσεις και Αντιφάσεις μεταξύ κανόνων δικαίου και πραγματικότητας , Νόμος και Φύση , Οκτώβριος 2010

¹²⁷ Κοσμάκη Τζένη , Προστασία , αποτίμηση και θεώρηση του φυσικού τοπίου ως τμήματος του περιβάλλοντος

¹²⁸ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 , Σελ 101

¹²⁹ Μ. Δεκλερής , Το δίκαιον της βιωσίμου αναπτύξεως , εκδ Αντ Σάκκουλα Αθήνα 2000 , σελ 683

¹³⁰ (ΦΕΚ 210 Α), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 3 του ν. 2831/2000 (ΦΕΚ 140 Α)

παραδοσιακά σύνολα. Β) χώροι, τόποι, τοπία ή ζώνες ιδιαιτέρου κάλλους και φυσικοί σχηματισμοί που συνοδεύουν ή περιβάλλουν ακίνητα και στοιχεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ως χώροι, τόποι ή ζώνες προστασίας των παραδοσιακών συνόλων, όπως και αυτοτελείς φυσικοί σχηματισμοί ανθρωπογενούς χαρακτήρα, εντός ή εκτός οικισμών, ως περιοχές που έχουν ανάγκη από ιδιαίτερη προστασία, και να θεσπίζονται ειδικοί όροι και περιορισμοί δόμησης και να καθορίζονται χρήσεις, κατά παρέκκλιση»

β. νομολογία

Η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας αναγάγει την αισθητική αξία της φύσης και την προστασία του τοπίου σε αντικείμενο προστασίας . Σύμφωνα με ορισμένη γνώμη¹³¹, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος περιλαμβάνει και την προστασία του τοπίου , το οποίο συνιστά οπτικό πόρο και κοινό αγαθό μη ανήκον σε κανέναν. Ενδεικτικά παρατίθενται ορισμένες αναφορές από την νομολογία του Ανωτάτου Ακυρωτικού σχετικά .

Κατά την κρατούσα νομολογιακή άποψη ¹³² σύμφωνα με το άρθρο 24 του Συντάγματος «επιβάλλεται ειδική προστασία και των περιοχών των οποίων τα οικοσυστήματα έχουν ιδιαίτερη αισθητική αξία συνδυαζόμενη μάλιστα και με πολιτιστικά ανθρωπογενή χαρακτηριστικά με τα οποία αποτελούν ενιαίο σύνολο. Στόχος της συνταγματικής αυτής προστασίας αποτελεί η διατήρηση στο διηνεκές αναλλοίωτων των ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών στοιχείων και της εν γένει φυσιογνωμίας των εν λόγω συστημάτων ». ¹³³

Ακολούθως , με την ΣτΕ 5825/1996 κρίθηκε ότι « ο κατά τις διατάξεις αυτές χαρακτηρισμός περιοχής ως τόπου ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους έχει ως αναγκαία συνέπεια το μη επιτρεπτό της αλλοιώσεως των μορφολογικών, αισθητικών και λοιπών στοιχείων της περιοχής, τα οποία υπαγόρευαν το χαρακτηρισμό αυτόν. Και αν μεν ο χαρακτηρισμός αφορά περιορισμένη κατ' έκταση περιοχή, δεν είναι, κατ' αρχήν, επιτρεπτή καμία επέμβαση, οικιστική και αναπτυξιακή, που θα έχει ως αποτέλεσμα τη μεταβολή των χαρακτηριστικών της περιοχής και την αλλοίωση του φυσικού της κάλλους, διότι τούτο μεν είναι προστατευτέο, ένεκα δε αυτού η περιοχή είναι λίαν

¹³¹ Μ. Δεκλερής , Το δίκαιον της βιώσιμου αναπτύξεως , εκδ Αντ Σάκκουλα , Αθήνα 2000, σελ 229

¹³² ΣτΕ 2557/1994, 2164/1994

¹³³ Βλάντου Αλεξάνδρα , Το τοπίο ως αντικείμενο νομικής προστασίας : Σχέσεις και Αντιφάσεις μεταξύ κανόνων δικαίου και πραγματικότητας , Νόμος και Φύση , Οκτώβριος 2010

ευπαθής. Αν, όμως, ο χαρακτηρισμός αφορά σε εκτεταμένη περιοχή τότε, με την επιφύλαξη τυχόν θεσπίσεως ειδικωτέρων όρων για την αποτελεσματικότερη προστασία της, είναι επιτρεπτή μόνον ήπια ανάπτυξη, περιλαμβάνουσα δραστηριότητες τέτοιους είδους και τέτοιας εντάσεως που να μην αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία του τοπίου και τα στοιχεία της περιοχής εν όψει των οποίων η Διοίκηση οδηγήθηκε στον ανωτέρω χαρακτηρισμό»

Όσον αφορά στα παράκτια συστήματα και τα νησιά, το Ανώτατο Ακυρωτικό έκρινε με την υπ αριθμ 2993/1998 απόφασή του ότι «...αι ακταί και δη των μικρών νήσων αποτελούν ευπαθή οικοσυστήματα των οποίων η χερσαία και θαλασσία ζώνη μετά της αντιστοίχου χλωρίδος και πανίδος ευρίσκονται εις στενήν λειτουργικήν αλληλεξάρτησιν, συνιστούν δε άμα και πολυτίμους οπτικούς πόρους, λόγω του αισθητικού κάλλους της γεωμορφολογίας των. Ως εκ τούτου είναι ουσιώδες στοιχείον του φυσικού περιβάλλοντος και τυγχάνουν προστασίας ευθέως εκ του άρθρου 24 του Συντάγματος, κατά την έννοιαν του οποίου δέον να τελούν υπό ιδιαίτερον καθεστώς αυστηράς προστασίας και ηπίας διαχειρίσεως και αναπτύξεως. Αι επί των ακτών επιχειρούμεναι τεχνικά εγκαταστάσεις και δραστηριότητες, μόνιμοι ή προσωριναί, είτε εις την χερσαίαν, είτε εις την θαλασσίαν ζώνην, συνιστούν αλλοίωσιν της ακτογραμμής και του παρακτίου τοπίου, άγουν δε εις σοβαράν διατάραξιν του οικείου οικοσυστήματος και εις επικινδύνους συγκρούσεις των χρήσεων αυτού....» . Στην δε απόφαση ΣτΕ 327/1999, αναφέρεται ότι « το αισθητικό κάλλος της γεωμορφολογίας των ακτών αποτελεί πολύτιμον οπτικόν πόρον »

Ενώ σχετικά με την ένταξη μικρών νήσων σε μείζον ηλεκτρικό δίκτυο υψηλής τάσης, η ΣτΕ 2939/2000 έκρινε ότι αποτελεί άμεση απειλή για τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά τους, ενώ η απαιτούμενη για την εγκατάσταση του δικτύου κατασκευή πυλώνων προσβάλλει το υψηλής αισθητικής αξίας κυκλαδικό τοπίο, εξ ίσου προς τα ιδιαίτερα πολιτιστικά στοιχεία των Κυκλάδων προστατευτέο δυνάμει του άρθρου 24 του Συντάγματος.

Περαιτέρω, έχει κριθεί¹³⁴ ότι « κατά την ένταξη περιοχής στο σχέδιο πόλεως πρέπει να λαμβάνεται προεχόντως υπ όψιν η μορφολογία και οι κλίσεις του εδάφους, ώστε να καθίσταται δυνατή η οδοποιΐα και η δόμηση της περιοχής χωρίς σημαντικές επεμβάσεις στο φυσικό έδαφος και αλλοιώσεις της αισθητικής του τοπίου» Κατά τούτο, στοιχείο του προστατευτέου κάλλους της φύσεως είναι και το «φυσικόν ανάγλυφον» του εδάφους, η γεωμορφολογία του περιβάλλοντος.¹³⁵

¹³⁴ ΣτΕ 6500/1995

¹³⁵ Μ. Δεκλερής, Το δίκαιον της βιώσιμου αναπτύξεως, εκδ Αντ Σάκκουλα, Αθήνα 2000, σελ 689

Κεφάλαιο 2ο : Νομική προστασία του τοπίου σε διεθνές επίπεδο

Στα πλαίσια της ανασκόπησης των διεθνών κειμένων που αφορούν στην προστασία του τοπίου, συνηθίζεται η διάκριση τους σε κείμενα που εστιάζουν στην προστασία του τοπίου αμιγώς καθώς και σε εκείνα που ναι μεν δεν αναφέρονται σε αυτό αποκλειστικά, εν τούτοις περιλαμβάνουν διατάξεις που το μνημονεύουν ή διατάξεις που μπορεί να εφαρμόζονται σε επιμέρους στοιχεία που το συγκροτούν.

Για λόγους οικονομίας του λόγου, η επιχειρούμενη σύντομη αναφορά στα κείμενα που αναφέρονται μεν στο τοπίο αλλά όχι κατ' αποκλειστικό τρόπο τοποθετήθηκε στο παράρτημα 4^ο. Στο παρόν κεφάλαιο μνημονεύονται διεξοδικά τα δεσμευτικά και μη κείμενα που εξειδικεύονται στην προστασία του τοπίου, περιλαμβανομένης και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης της Φλωρεντίας.

2.1. Συναφή κείμενα

Η προστασία του περιβάλλοντος και των επιμέρους πτυχών αυτού καθώς και η προστασία του τοπίου είναι δυο έννοιες που συχνά συνυπάρχουν στην νομοθεσία .¹³⁶ Με άλλους λόγους, στο βαθμό που το τοπίο συγκροτείται από στοιχεία που προστατεύονται και αυτοτελώς στα πλαίσια της περιβαλλοντικής προστασίας , εν τινί τρόπο η προστασία αυτών συνεπάγεται σε ένα βαθμό και προστασία του τοπίου. Ωστόσο όπως θα αναπτυχθεί κατωτέρω (Μέρος II, Κεφάλαιο 3^ο) , η έννοια του τοπίου βαίνει πέρα από την έννοια της περιβαλλοντικής προστασίας στο βαθμό που εμπεριέχει και την έννοια της αισθητικής. Στο Παράρτημα 4 παρατίθενται αναφορές σε διεθνείς και περιφερειακές συμβάσεις που άπτονται της προστασίας του τοπίου με έμμεσο τρόπο .

2.2. Κείμενα εξειδικευμένης προσέγγισης του τοπίου

Τα διεθνή κείμενα που εστιάζουν στην προστασία του τοπίου ως προστατευτέου εννόμου αγαθού αυτοτελώς είναι σίγουρα πιο περιορισμένα στον αριθμό, συγκρινόμενα με εκείνα που αντιμετωπίζουν αποσπασματικά –εξ επόψεως τοπίου- τα επιμέρους στοιχεία που το συγκροτούν. Εν προκειμένω παρατίθενται κείμενα μη δεσμευτικού και δεσμευτικού χαρακτήρα , τηρουμένης της χρονολογικής τους σειράς .

¹³⁶ Κοσμάκη Τζένη , Προστασία , αποτίμηση και θεώρηση του φυσικού τοπίου ως τμήματος του περιβάλλοντος

α. Κείμενα Μη Δεσμευτικού Χαρακτήρα

1. Κατηγορία V Προστατευτέα Τοπία της IUCN

Ήδη από το 1978 η IUCN , η Παγκόσμια Ένωση Προστασίας της Φύσης είχε ειδικώς αναγνωρίσει την αξία και την δυναμική των τοπίων ως προστατευόμενων τοπίων (Κατηγορία V)¹³⁷ .

Η IUCN ορίζει τα προστατευτέα τοπία ως « μία περιοχή της στεριάς με ακτή και θάλασσα αναλόγως την περίπτωση, όπου η αλληλεπίδραση ανθρώπου και φύσης στην διάρκεια του χρόνου έχει δημιουργήσει μία περιοχή ξεχωριστού χαρακτήρα με μείζονα αισθητική, οικολογική ή και πολιτιστική αξία και συχνά με υψηλή βιολογική ποικιλότητα. Η διασφάλιση της ακεραιότητας αυτής της παραδοσιακής αλληλεπίδρασης είναι ζωτική για την προστασία , διατήρηση και εξέλιξη της κάθε περιοχής »¹³⁸

Τα προστατευόμενα τοπία είναι τοπία των οποίων οι εξαιρετικές φυσικές και πολιτιστικές αξίες έχουν οδηγήσει σε μέτρα για την προστασία τους . Πρόκειται συνήθως για περιοχές εξαιρετικής οπτικής ποιότητας , πλούσιες σε βιοποικιλότητα και πολιτιστική αξία χάριν στην παρουσία των ανθρώπων.¹³⁹

¹³⁷ Οι κατηγορίες των προστατευόμενων περιοχών της IUCN είναι οι εξής¹³⁷:

- I. Scientific Reserve / Strict Nature Reserve
- II. National Park
- III. Natural Monument / Natural Landmark
- IV. Nature Conservation Reserve / Managed Reserve /Wildlife Sanctuary
- V. Protected Landscape or Seascape
- VI. Resource Reserve –Interim Conservation Unit
- VII. Natural Biotic Area /Anthropological Reserve
- VIII. Multiple-use Management Areas / Managed Resource Areas

Η σειρά των κατηγοριών δεν συνιστά μια ιεραρχία , αλλά αντανakλά με αύξουσα τάξη το βαθμό της ανθρώπινης χρήσης που είναι αποδεκτή σε κάθε περίπτωση .

(Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 P. 7)

¹³⁸ Hamin Elizabeth , Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature , Journal of Planning Literature , Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 , P. 340,342

¹³⁹ Beresford Michael & Phillips Adrian , Protected Landscapes – A conservation Model for the 21st Century , The George Wright Forum Vol 17, No 1 , 2000

Η κατηγορία V εμφανίζεται για πρώτη φορά το 1978 αλλά αρχικώς εθεωρείτο ως «φτωχός συγγενής» συγκριτικά με την καθαρότητα της προστασίας που επετυγχάνετο μέσω των φυσικών περιοχών των κατηγοριών I, II ή III. Οι φορείς χάραξης πολιτικής θεωρούσαν ότι τα προστατευτέα τοπία ήταν κατ'εξοχήν περιορισμένα στην Ευρώπη λόγω της μεγάλης πυκνότητας του πληθυσμού αλλά και της μακράς εποικιστικής ιστορίας.¹⁴⁰

Τα προστατευτέα τοπία διαφέρουν σημαντικά από ορισμένες άλλες κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών¹⁴¹ που αναγνωρίζονται από την IUCN, ιδίως επειδή το μεγαλύτερο μέρος της γης στα προστατευτέα τοπία είναι υπό καθεστώς ιδιωτικής ή κοινής ιδιοκτησίας ή κατοχής από ομάδες πληθυσμού που αναπτύσσουν τις καθημερινές τους δραστηριότητες.¹⁴² Παρέχουν δε μία καθαρή και εύλογη εναλλακτική λύση για το εθνικό πάρκο για περιοχές που η παρουσία και οι συνέπειες των ομάδων πληθυσμού και της ιδιωτικής ιδιοκτησίας που αποκλείει το μοντέλο του εθνικού πάρκου του Yellowstone, ή όπου η αρμονία ανθρώπου και φύσης δημιουργεί ένα περιβάλλον ποιότητας και διακριτού χαρακτήρα.¹⁴³ Στην κατηγορία των προστατευόμενων τοπίων της IUCN, σε αντίθεση με τα εθνικά πάρκα¹⁴⁴, εμπίπτουν περιοχές που χαρακτηρίζονται ως ημι φυσικά τοπία, υπό παραγωγική χρήση, κατοικημένα, ευρισκόμενα κυρίως υπό την ευθύνη των τοπικών αρχών καθώς και γη που κατά κύριο λόγο είναι ιδιωτικής ιδιοκτησίας.¹⁴⁵

2. Lake District Declaration 1987

Κλειδί για την αναβάθμιση του καθεστώτος των προστατευτέων τοπίων υπήρξε το Διεθνές Συμπόσιο για τα Προστατευτέα Τοπία που έλαβε χώρα τον Οκτώβριο του 1987 στο Grange over Sands στην Λίμνη District (Lake District) στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι συμμετέχοντες στην Διάσκεψη κατέληξαν σε μία επίσημη διακήρυξη, υπό τον τίτλο « Lake District Declaration ».

¹⁴⁰ Hamin Elizabeth, Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature, Journal of Planning Literature, Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 P. 341

¹⁴¹ Protected area : any area of land that has legal measures limiting human use of the plants and animals within that area ; includes national parks, game reserves, protected landscapes, multi-use areas, biosphere reserves etc., Mc Neely (1990)

¹⁴² Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992, P. 3

¹⁴³ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992, P. 5

¹⁴⁴ Συνίστανται κυρίως σε εκτενείς φυσικές περιοχές, προστατεύονται από την εκμετάλλευση, την κατοχή, υπόκεινται στην ευθύνη της κυβέρνησης και συνιστούν γη που είναι δημόσιας ιδιοκτησίας

¹⁴⁵ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992, P. 5

Επεσήμαναν την ανάγκη οι κυβερνήσεις να περιλαμβάνουν τα προστατευτέα τοπία στα εθνικά τους συστήματα προστασίας (IUCN 1987)¹⁴⁶. Πέραν τούτου, μία δέσμη αρχών καθολικής εφαρμογής αναγνωρίστηκε στα πλαίσια της Διακήρυξης .

Το εν λόγω συμπόσιο διοργανώθη με την πρωτοβουλία της Επιτροπής για τη Φύση (Countryside Commission), σε συνεργασία με την IUCN και το Συμβούλιο της Ευρώπης.¹⁴⁷ Στο Συμπόσιο συμμετείχαν εκπρόσωποι από 29 χώρες ενώ υπήρχε σημαντική παρουσία διεθνών οργανισμών και δη της UNESCO, του UNEP , της WWF , του Συμβουλίου της Ευρώπης , της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας για τη φύση και τα εθνικά πάρκα , της Διεθνούς Ενώσεως Αρχιτεκτόνων Τοπίου καθώς και της IUCN ¹⁴⁸ . Ένα χρόνο μετά (1988) , η Γενική Συνέλευση της IUCN υιοθέτησε ψήφισμα σχετικά με την διεθνή συνεργασία για την προώθηση της έννοιας των προστατευτέων τοπίων ¹⁴⁹

Οι συμμετέχοντες στο Διεθνές Συμπόσιο επεσήμαναν ότι οι άνθρωποι σε αρμονική αλληλεπίδραση με τη φύση έχουν δημιουργήσει τοπία εξαιρετικής αξίας, ομορφιάς και ενδιαφέροντος . Τα τοπία αυτά παρά το γεγονός ότι έχουν μεταβληθεί συγκρινόμενα με την φυσική τους κατάσταση , έχουν την δική τους συμβολή στην προστασία της φύσης και της βιολογικής ποικιλότητας. Διατηρούν την απόδειξη της ανθρώπινης ιστορίας στα μνημεία, τα οικοδομήματα και τις παρελθούσες χρήσεις γης. Συμβάλλουν σημαντικά στην φυσική και πνευματική υγεία των ανθρώπων και προσφέρουν ομορφιά, ευχαρίστηση και ψυχαγωγία. Δίδουν έμπνευση σε συγγραφείς και καλλιτέχνες .Παρέχουν ευκαιρίες να μάθει κανείς για τον χώρο που τον περιβάλλει και να κατανοήσει την πολιτιστική ποικιλία του κόσμου. Ακόμη σημαντικότερο , τα τοπία είναι ζωντανά μοντέλα βιώσιμης χρήσης της γης και των πόρων της , από τους οποίους εξαρτάται το μέλλον του πλανήτη και των ανθρώπων του. ¹⁵⁰

¹⁴⁶ Hamin Elizabeth , Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature , Journal of Planning Literature , Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 P. 341

¹⁴⁷ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 , P. 8

¹⁴⁸ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992, P. 19

¹⁴⁹ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 , P. 9& 159-162, International cooperation for promoting the concept of protected landscapes and seascapes (Resolution 17.43 of the 17th General Assembly of IUCN)

¹⁵⁰ Lake District Declaration 1987

Ως εκ τούτου, κρίνεται σημαντική η προστασία των τοπίων αυτών για την παρούσα αξία τους αλλά και την συμβολή που θα έχουν στην εξάπλωση της φιλοσοφίας και των πρακτικών βιώσιμης ανάπτυξης . Θα πρέπει λοιπόν να υπάρξει καθολική αναγνώριση της έννοιας της προστασίας του τοπίου.

Τα τοπία δε που κατοικούνται βρίσκονται σε ευαίσθητη και δυναμική ισορροπία. Δεν θα πρέπει να αφεθούν να τελματώσουν ούτε να απολιθωθούν. Τουναντίον, η αλλαγή θα πρέπει να καθοδηγηθεί έτσι ώστε να μην καταστραφούν αλλά να αυξηθούν οι εγγενείς αξίες τους. Αυτό σημαίνει ότι για κάθε προστατευόμενη περιοχή θα υπάρχει σαφής καθορισμός των αντικειμένων με τα οποία συμμορφούνται οι πολιτικές χρήσεις γης. Σημαίνει επίσης έναν τρόπο διαχείρισης που είναι ευαίσθητος σε οικολογικές και κοινωνικές συνθήκες . Κάτι τέτοιο θα ήταν δυνατό με την οικοδόμηση πνευματικών και συναισθηματικών δεσμών με την γη .¹⁵¹

Εν κατακλείδι , η Διακήρυξη υπογραμμίζει την ανάγκη να αναγνωρισθεί ο κρίσιμος ρόλος που μπορούν να διαδραματίσουν τέτοια τοπία στην βιώσιμη ανάπτυξη και στην προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των εθνών και να υιοθετηθεί η προστασία των τοπίων ως μέρος των δημοσίων πολιτικών από μέρους των κυβερνήσεων .¹⁵²

3. Μεσογειακός Χάρτης Τοπίου ή Χάρτης της Σεβίλλης 1993

Ο Μεσογειακός Χάρτης Τοπίου ή Χάρτης της Σεβίλλης μπορεί να θεωρηθεί ως η πλέον σημαντική προϋπάρχουσα πρωτοβουλία για την προετοιμασία της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Τοπίου. Το Συμβούλιο Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών της Ευρώπης εισήγε την πρωτοβουλία στο ψήφισμα 256 (1994) στην Τρίτη Διάσκεψη των Μεσογειακών Περιφερειών που έλαβε χώρα στην Ταορμίνα το 1993. Το ψήφισμα καλούσε το Συμβούλιο να καταρτίσει επί τη βάσει του Μεσογειακού Χάρτη Τοπίου που υιοθετήθη στην Σεβίλλη μία σύμβαση πλαίσιο για την διαχείριση και την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου της Ευρώπης ως συνόλου. Ο Μεσογειακός Χάρτης Τοπίου έδωσε έτσι μία απτή μορφή σε μία διαδικασία συνεργασίας μεταξύ της

¹⁵¹ Lake District Declaration 1987

¹⁵² Lake District Declaration 1987

Ανδαλουσίας, του Langnedoc- Roussillen, της Τοσκάνης και του Venetu , που ξεκίνησε κατά την διάρκεια της Δεύτερης Διάσκεψης (Μάλαγα 1987) .¹⁵³

Ο Μεσογειακός Χάρτης Τοπίου βασίζεται στην αναγνώριση ότι το τοπίο είναι μία ουσιαστική έννοια της καθημερινής ζωής και ένα σημαντικό στοιχείο στην ενίσχυση της ταυτότητας των ανθρώπων της Ευρώπης. Ορίζει το μεσογειακό τοπίο ως μία πραγματικότητα δομημένη επί ενός φυσικού υποστρώματος αν και με βαθιά τα σημάδια του ανθρώπινου φορέα και την ίδια στιγμή ως μία θεμελιώδη πηγή για καθοδήγηση και εφαρμογή περιβαλλοντικού, περιφερειακού σχεδιασμού και πολιτικών διαχείρισης κληρονομιάς.

Εστιάζοντας στα μεσογειακά τοπία που συνεχίζουν να αποτελούν ένα εξαιρετικό συνδυασμό φύσης και πολιτισμού , ο Χάρτης αναγνωρίζει τις κύριες διαδικασίες που πρόσφατα τα μεταβάλλουν : ανεπαρκώς ελεγμένη και διάχυτη αστικοποίηση , πελώριες επεκτάσεις του τουρισμού , εγκατάλειψη και ομοιογενοποίηση αγροτικών περιοχών καθώς και απώλεια των αξιών του τοπίου.¹⁵⁴

Προκειμένου να αντιμετωπίσει τις διαδικασίες αυτές , ο Μεσογειακός Χάρτης Τοπίου προτείνει τα ακόλουθα κριτήρια , μέτρα και δράσεις : συμπερίληψη της διάστασης του τοπίου εξίσου σε δημόσια σχέδια, προγράμματα και έργα σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες, επιτηρούμενες από τις δημόσιες αρχές ειδικώς σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, λήψη υπ όψιν του τοπίου στις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, στο χωροταξικό σχεδιασμό και τις πολιτικές με μείζονες οπτικές επιπτώσεις (γεωργία, δημόσια έργα ,βιομηχανία, μεταλλεία) .

Κατά τούτο, δυο προϋποθέσεις θα πρέπει να πληρούνται : η επιστημονική γνώση για το τοπίο σε όλες τις μορφές του θα πρέπει να προωθείται και οι πολίτες θα πρέπει να καταστούν καλύτερα ενσυνείδητοι των τοπίων αυτών , θα πρέπει να μάθουν να τα εκτιμούν και να είναι ικανοί να βελτιώσουν την πρόσβασή τους σε αυτά .¹⁵⁵

¹⁵³ Zoido - Naranjo F. , The Mediterranean Landscape Charter , An idea that is gaining ground , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 26

¹⁵⁴ Zoido - Naranjo F. , The Mediterranean Landscape Charter , An idea that is gaining ground , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 26

¹⁵⁵ Zoido - Naranjo F. , The Mediterranean Landscape Charter , An idea that is gaining ground , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 26

4. The Pan- European Biological and Landscape Strategy 1995

Η Πανευρωπαϊκή Στρατηγική για την Βιοποικιλότητα και την Ποικιλότητα του τοπίου υιοθετήθη στην διάσκεψη Υπουργών Περιβάλλοντος στην Σόφια το 1995 και εφηρμόσθη από το Συμβούλιο της Ευρώπης σε συνδυασμό με την UNEP. Σκοπός της ήταν να ανακόψει και να αναστείλει την τάση για περιορισμό της ποικιλότητας . 54 κράτη συμμετείχαν στην εφαρμογή της στρατηγικής. Το σχέδιο δράσης για το 1996-2000 περιελάμβανε πολλούς τομείς δράσης , ένας εκ των οποίων ήταν και τα τοπία.¹⁵⁶

Η τέταρτη θεματική¹⁵⁷ έθετε ως στόχο μέχρι το έτος 2000 «.. να αποφευχθεί η περαιτέρω υποβάθμιση των τοπίων και της συναφούς πολιτιστικής και γεωλογικής κληρονομιάς της Ευρώπης καθώς και η διατήρηση της ομορφιάς και της ταυτότητάς τους . Να επανορθωθεί η έλλειψη μιας ολοκληρωμένης αντίληψης των τοπίων ως ενός μοναδικού μωσαϊκού πολιτιστικών , φυσικών και γεωλογικών χαρακτηριστικών και να καθιερωθεί μία καλύτερη ενημέρωση του κοινού και των σχεδιαστών δημοσίας πολιτικής καθώς και ένα πιο κατάλληλο καθεστώς προστασίας για τα χαρακτηριστικά αυτά ανά την Ευρώπη ..»¹⁵⁸

β. Κείμενα Δεσμευτικού Χαρακτήρα

1.Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς 1972

Είναι το πρώτο κείμενο δεσμευτικού χαρακτήρα και παγκόσμιας εμβέλειας που αφορά στην προστασία του τοπίου ως στοιχείου της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς . Ειδικότερα για το τοπίο ,αυτό εκλαμβάνεται ως ουσιώδες στοιχείο της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς ,μόνο

¹⁵⁶ Dejeant –Pons M. The Pan-European biological and Landscape Diversity Strategy, Naturopa No 86 , 1998 , pp. 22-23

P. 22

¹⁵⁷ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 Action Theme No 4

¹⁵⁸ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 11

όμως εφόσον διαθέτει μία ιδιαίτερη αξία και μάλιστα παγκόσμιας εμβέλειας .¹⁵⁹ Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να περιλαμβάνει « σύνολα » αποτελούμενα από χωριστά ή συνδεδεμένα κτήρια τα οποία χάριν « στην θέση τους στο τοπίο » είναι εξαιρετικά καθολικής ομορφιάς. (άρθρο 1 παρ 3)
160

Αρχικώς , το 1972 το επίκεντρο εστιάστηκε τότε στα πολιτιστικά αγαθά , δεδομένου ότι αφορμή για την ενεργοποίηση της διεθνούς κοινότητας ήταν η καταστροφή που υπέστησαν οι πολιτιστικοί θησαυροί των λαών της Ευρώπης κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.¹⁶¹ Παρόλο που ο ορισμός της Σύμβασης για την κληρονομιά παρείχε μία πρωτοποριακή ευκαιρία για την προστασία των τοπίων, ήταν μόλις τον Δεκέμβριο του 1992 που η Επιτροπή για την Παγκόσμια Κληρονομιά υιοθέτησε τροποποιήσεις για τα πολιτιστικά κριτήρια στις λειτουργικές κατευθυντήριες αρχές για την εφαρμογή της Σύμβασης. Με την απόφαση αυτή η Σύμβαση κατέστη το πρώτο διεθνές νομικό κείμενο που αναγνωρίζει , προστατεύει , διατηρεί και μεταφέρει στις μελλοντικές γενιές πολιτιστικά τοπία εξαιρετικής καθολικής αξίας.¹⁶²

Το 1992 η UNESCO αναγνώρισε τρεις κατηγορίες πολιτιστικών τοπίων εξαιρετικής παγκοσμίου αξίας για την παγκόσμια κληρονομιά , στηριζόμενη στην παραδοχή ότι «τα πολιτιστικά τοπία βρίσκονται σε διάδραση πολιτισμού και φύσης , υλικής και άυλης κληρονομιάς , βιολογικής και πολιτιστικής ποικιλότητας – παρουσιάζουν ένα στενά υφασμένο δίκτυο σχέσεων , την ουσία πολιτισμού και ανθρωπίνης ταυτότητας »¹⁶³, ήτοι

- α. τα καθαρώς ορισμένα τοπία ,σχεδιασμένα και δημιουργημένα σκοπίμως από τον άνθρωπο
- β. τα οργανικά εξελισσόμενα τοπία προερχόμενα από τις κοινωνικές , οικονομικές , διοικητικές , ή και θρησκευτικές επιταγές που αναπτύσσονται σε συνδυασμό με, και σε ανταπόκριση στο φυσικό τους περιβάλλον, τα οποία διακρίνονται περαιτέρω σε δυο υπο- κατηγορίες :
- τα παγιωμένα τοπία , εκείνα στα οποία η εξελικτική διαδικασία έχει ολοκληρωθεί σε κάποια δεδομένη στιγμή και

¹⁵⁹ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 , Σελ 40- 41

¹⁶⁰ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II, P. 49

¹⁶¹ Βλάντου Αλεξάνδρα , Το τοπίο ως αντικείμενο νομικής προστασίας : Σχέσεις και Αντιφάσεις μεταξύ κανόνων δικαίου και πραγματικότητας , Νόμος και Φύση , Οκτώβριος 2010

¹⁶² Rossler Mechtild , The World Heritage Convention , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 19

¹⁶³ Taylor Ken , Landscape and Memory , www.unesco.org P. 4

- τα εξελισσόμενα τοπία, δηλαδή εκείνα τα οποία διατηρούν έναν ενεργό κοινωνικό ρόλο στην υφιστάμενη κοινωνία, στενά συνδεδεμένο με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής
- γ. τα συμβολικά πολιτιστικά τοπία, που τεκμηριώνονται από την υπεροχή των παντοδύναμων θρησκευτικών, καλλιτεχνικών ή πολιτιστικών σχέσεων με τα φυσικά στοιχεία.¹⁶⁴

2. Σύμβαση Benelux¹⁶⁵ 1982/1983

Είναι η σύμβαση που αναφέρεται στο τοπίο με τον πλέον ρητό τρόπο - αν και πρόκειται για περιφερειακής ισχύος κείμενο- και το ορίζει ειδικότερα ως « ένα αισθητό τμήμα της γης που προσδιορίζεται από την σχέση και αλληλεπίδραση διαφόρων παραγόντων : εδάφους, αναγλύφου, νερού, κλίματος, χλωρίδας, πανίδας και ανθρώπου. Εντός μίας προσδιορισμένης ενότητας τοπίου, τα φαινόμενα αυτά δημιουργούν μία μορφή, που είναι το αποτέλεσμα του συνδυασμού φυσικών, πολιτιστικών, ιστορικών, λειτουργικών και οπτικών πλευρών . Το τοπίο μπορεί να θεωρηθεί ως η αντανάκλαση της στάσης της κοινότητας στο φυσικό περιβάλλον και τον τρόπο με τον οποίο επενεργεί σε αυτό » (άρθρο 1).¹⁶⁶

Οι τρεις κυβερνήσεις που συμμετέχουν στην Σύμβαση (Βέλγιο , Ολλανδία και Λουξεμβούργο) αναλαμβάνουν περαιτέρω να συνεργάζονται για την εναρμόνιση της νομοθεσίας τους, ανταλλάσσοντας πληροφορίες και επιστημονικά δεδομένα, και τέλος επιδιώκοντας κοινή έρευνα . Ωστόσο κατά μείζονα λόγο η σύμβαση αφορά σε περιοχές της φύσης και διασυνοριακά τοπία άξια προστασίας για τα οποία η σύμβαση προωθεί την κοινή δράση (άρθρο 3)¹⁶⁷

2.3. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου

Αναμφίβολα τα προαναφερθέντα κείμενα καθιστούν σαφές ότι το τοπίο είναι μία ολοένα εξελισσόμενη και συνεχώς αποκρυσταλλούμενη έννοια που χρήζει δικαιικής προσέγγισης και εννόμου προστασίας. Το πλέον σημαντικό και εντετοπισμένο διεθνές κείμενο που υφίσταται σχετικά είναι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου της Φλωρεντίας (2000)

¹⁶⁴ Rossler Mechtild , The World Heritage Convention , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 19

¹⁶⁵ Benelux Convention on Nature Conservation and landscape Protection 1982/1983

¹⁶⁶ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II , P. 32

¹⁶⁷ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II P. 52

Ανατρέχοντας στις απαρχές της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, συστάσεις των Επιτροπών του Συμβουλίου της Ευρώπης καταδεικνύουν ότι το τοπίο συνιστά ήδη από την δεκαετία του 1960 ζήτημα προβληματισμού. Ήδη με σύσταση του 1964 η Μόνιμη Επιτροπή σε συνεργασία με την Επιτροπή Ειδικών για την προστασία της φύσης και του τοπίου και την Γραμματεία του Συμβουλίου της Ευρώπης προτείνει να λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα για επιστήσουν την προσοχή των τοπικών αρχών στα κράτη –μέλη σχετικά με τις θεμελιώδεις αρχές μίας συστηματικής πολιτικής για την προστασία των φυσικών πόρων, την ισορροπία και την προστασία του τοπίου.¹⁶⁸

Σε μεταγενέστερη σύσταση¹⁶⁹ αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι « Το τοπίο δεν είναι μόνο μία στατική συλλογή στοιχείων αλλά το αποτέλεσμα ενός σύνθετου συστήματος αλληλεξαρτώμενων δράσεων και δρώντων σε συνεχή εξέλιξη. Σημειωτέον ότι οι ραγδαίες αλλαγές, ειδικότερα η αστικοποίηση, η ανάπτυξη υποδομών και βιομηχανίας, η εντατικοποίηση ή ο παραμερισμός της γεωργίας και της δασοκομίας, ο πολλαπλασιασμός τουριστικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων έχουν σημαντική επίδραση στο τοπίο και δύνανται να προκαλέσουν αξιοσημείωτη αλλοίωση στην ποιότητα του περιβάλλοντος και της ίδιας της ζωής.»

2.3.1. Η πρόταση κατάρτισης της Σύμβασης και τα συμπεράσματα της Ομάδος Εργασίας

Ωστόσο δεν είναι παρά στα μέσα της δεκαετίας του 1990 που διατυπώνεται και επίσημα η πρόταση για κατάρτιση σύμβασης με αντικείμενο την προστασία του τοπίου. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Προστασίας του Τοπίου δημιουργήθηκε από μία ολιγομελή ομάδα ειδικών του Συμβουλίου της Ευρώπης από ένα προσχέδιο που επεξεργάσθηκε το Congress of Local and Regional Authorities of Europe (CLRAE). Το πρώτο αυτό σχέδιο ήταν κυρίως αποτέλεσμα της Διαρκούς Διάσκεψης (Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe), λίγο πριν αντικατασταθεί από την CLRAE.¹⁷⁰

¹⁶⁸ European Conference of Local Authorities, Resolution 43 (1964) on regional planning and the conservation of nature and landscape

¹⁶⁹ CoE, Committee of Ministers, Recommendation No R (79) 9, Concerning the identification and Evaluation card for the Protection of Natural Landscapes P. 1

¹⁷⁰ Dejeant –Pons Magualonne, The European Landscape Convention Florence, in Europe's Cultural Landscape: archaeologists and the management of change, Europae Archaeologiae Consilium 2002, P. 13

Ειδικότερα , με την απόφαση Resolution 256 (1994) η προϋφιστάμενη διαρκής Διάσκεψη των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών της Ευρώπης CLRAE (Conference of Local and Regional Authorities of Europe) κάλεσε το Συμβούλιο να «συντάξει επί τη βάσει του Μεσογειακού Χάρτη Τοπίου που υιοθετήθηκε στη Σεβίλλη από τις περιφέρειες της Ανδαλουσίας (Ισπανία), Languedoc-Roussillon (Γαλλία) και της Τοσκάνης (Ιταλία)¹⁷¹, μία σύμβαση –πλαίσιο για την διαχείριση και προστασία του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου της Ευρώπης στο σύνολό της». Η πρόταση έτυχε της αποδοχής του Συμβουλίου, το οποίο και αποφάσισε να καταρτίσει το προσχέδιο της Σύμβασης για την Προστασία του Τοπίου, κατανοώντας το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει το τοπίο στην ενδυνάμωση των τοπικών ταυτοτήτων .¹⁷²

Υπήρξαν και άλλα κίνητρα στην διαδικασία : η έκθεση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος που εξεδόθη το 1995 υπό τον τίτλο *Europe's environment : the Dobbris assessment* , εκφράζουσα την ελπίδα ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης θα αναλάμβανε να ηγηθεί στην κατάρτιση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα αγροτικά τοπία . Ένα χρόνο νωρίτερα , το 1994 η IUCN εξέδωσε την έκθεση *Parks for life : actions for protected areas in Europe* , η οποία συνιστούσε μία διεθνή σύμβαση για την προστασία των αγροτικών τοπίων στην Ευρώπη , συμπεριλαμβανομένου και του Συμβουλίου της Ευρώπης .¹⁷³

Η ομάδα εργασίας του CLRAE κατήρτισε τα προπαρασκευαστικά έγγραφα της Σύμβασης και¹⁷⁴ κατέληξε σε ορισμένα συμπεράσματα , που αν μη τι άλλο φωτίζουν την φιλοσοφία της Σύμβασης :

Κατά την γνώμη τους , το τοπίο αποτελεί ένα σύνθετο ζήτημα που συνδυάζει τόσο πολιτιστικές όσο και φυσικές διαστάσεις. Μία ευρωπαϊκή σύμβαση τοπίου θα πρέπει λοιπόν να είναι ένα πολύ ευέλικτο νομικό κείμενο. Επιπλέον, η μελλοντική συνθήκη θα πρέπει να καλύπτει τοπία, που αναλόγως των χαρακτηριστικών τους απαιτούν μέτρα που ποικίλουν από την αυστηρότερη προστασία και διατήρηση έως την διαχείριση και το σχεδιασμό.

¹⁷¹ Dejeant –Pons Magualonne , The European Landscape Convention Florence , in Europe's Cultural Landscape : archaeologists and the management of change , Europae Archaeologiae Consilium 2002 P. 14

¹⁷² Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II ,P. 2

¹⁷³ Dejeant –Pons Magualonne , The European Landscape Convention Florence , in Europe's Cultural Landscape : archaeologists and the management of change , Europae Archaeologiae Consilium 2002 P. 14

¹⁷⁴ Dejeant –Pons Magualonne , The European Landscape Convention Florence , in Europe's Cultural Landscape : archaeologists and the management of change , Europae Archaeologiae Consilium 2002 P. 14

Με άλλους λόγους κρίθηκε ότι απαιτείται ένα δεσμευτικό νομικό κείμενο που θα εφαρμόζεται σε όλα τα ευρωπαϊκά τοπία. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου θα πρέπει να καλύπτει το σύνολο της Ευρώπης , περιλαμβανομένων των καλλιεργούμενων και φυσικών αγροτικών περιοχών καθώς και των αστικών και περι-αστικών. Δεν θα πρέπει να εστιάζει αποκλειστικά στα ανθρωπογενή και ιστορικά στοιχεία ,ούτε στα φυσικά στοιχεία του τοπίου αλλά θα πρέπει να εφαρμόζεται σε όλα τα αυτά στοιχεία και στην αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Ακολουθώντας, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Προστασίας του Τοπίου δεν θα πρέπει να σχετίζεται μόνον με την προστασία τοπίων εξαιρετικού κάλλους αλλά όλων των τοπίων καθώς όλα συμβάλλουν στην ποιότητα ζωής των Ευρωπαίων . Η σύμβαση επιπλέον θα πρέπει να καλύπτει τις ορατές πτυχές του ευρωπαϊκού τοπίου δηλαδή τα ανθρωπογενή και φυσικά συστατικά του καθώς και τη γεωγραφική τους διάταξη , τη δυναμική και την αλληλεπίδραση όπως μπορεί να ιδωθεί από τα άτομα και τις κοινωνίες μέσω των διαφορετικών τοπικών , περιφερειακών και εθνικών πολιτισμών .¹⁷⁵

Θεωρήθηκε δε ότι εννοιολογικός, νομικός ή λειτουργικός διαχωρισμός των συμφερόντων που σχετίζονται με τα φυσικά τοπία (χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση) ή πολιτιστικών τοπίων (με ανθρώπινη παρέμβαση) δεν είναι επιθυμητή. Το τοπίο υποδηλοί μία γεωγραφική περιοχή όπως γίνεται αντιληπτή από τα ανθρώπινα όντα, η εμφάνιση του οποίου έχει διαμορφωθεί από φυσικούς και ανθρώπινους παράγοντες και την διάδρασή τους. Συνολικά ανέγγιχτες περιοχές θεωρείται ότι είναι πολύ σπάνιες, και ότι σε κάθε περίπτωση έχουν και αυτές ένα πολιτιστικό συστατικό: το ανθρώπινο μάτι που τις βλέπει και την ανθρώπινη φαντασία που τις επεξεργάζεται . Το τοπίο επομένως είναι πάντοτε ένα «πολιτιστικό προϊόν» και οι λειτουργίες που αποδίδονται σε αυτό ποικίλουν ευρέως.¹⁷⁶

Κατά τούτο, η Σύμβαση δέον να συσχετίσει αυτό που είναι ορατό στη γη, πχ φυσικά και ανθρωπογενή στοιχεία της σύνθεσης και την χωροταξική τους οργάνωση , την δυναμική και τις αλληλεπιδράσεις τους όπως γίνονται αντιληπτές από τα άτομα και τις κοινωνίες εξ απόψεως των διαφόρων τοπικών , περιφερειακών και εθνικών πολιτισμών .¹⁷⁷

¹⁷⁵ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II P. 2-3

¹⁷⁶ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II P. 4

¹⁷⁷ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II, P. 12

2.3.2. Οι ρυθμίσεις και το περιεχόμενο της Σύμβασης

Η Σύμβαση υπεγράφη στην Φλωρεντία στις 20 Οκτωβρίου του 2000 από 37 κράτη – μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και ετέθη σε ισχύ την 1^η Μαρτίου του 2004 με την συμπλήρωση τουλάχιστον 10 επικυρώσεων. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν έχει υπογραφεί από όλες τις χώρες – μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων είναι η Αλβανία , η Αυστρία , η Εσθονία, η Γερμανία, το Λιχτενστάιν, το Μονακό, την Ρωσία. Εκκρεμεί δε η επικύρωσή της από την Ιρλανδία, την Μάλτα και την Ελβετία.¹⁷⁸ Η Σύμβαση επικυρώθηκε από την χώρα μας με τον νόμο 3827/2010 (ΦΕΚ Α/ 30/ 25-02-2010) .

Όπως σημειώνεται στο προοίμιο της Σύμβασης, το τοπίο συμβάλλει στην διαμόρφωση των τοπικών πολιτισμών και είναι βασικό συστατικό της ευρωπαϊκής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς . Επισημαίνεται δε, ότι η ανάπτυξη στην γεωργία, την δασοκομία, την βιομηχανική και μεταλλευτική παραγωγή , στον περιφερειακό σχεδιασμό, τον σχεδιασμό πόλεων , τις μεταφορές, τις υποδομές, τον τουρισμό, την ψυχαγωγία και σε ένα πιο γενικό επίπεδο αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία σε πολλές περιπτώσεις επιταχύνουν την μεταμόρφωση των τοπίων .¹⁷⁹

Ακολούθως, η Σύμβαση αναγνωρίζει ότι η ποιότητα και η ποικιλία των ευρωπαϊκών τοπίων συνιστά έναν κοινό πόρο και είναι σημαντικό να υπάρξει συνεργασία για την προστασία, την διαχείριση και τον σχεδιασμό του.¹⁸⁰ Τα τοπία της Ευρώπης αναπτύσσονται πέρα από την τοπικότητα και τα εθνικά σύνορα. Επιπλέον, υπάρχουν τοπία που έχουν πανομοιότυπα χαρακτηριστικά και από τις δυο πλευρές των συνόρων και ως εκ τούτου απαιτούν διασυνοριακά μέτρα για την εφαρμογή των αρχών δράσης.¹⁸¹ Στην ποικιλία και την ποιότητά τους, οι πολιτιστικές και φυσικές αξίες που συνδέονται με τα ευρωπαϊκά τοπία είναι μέρος της κοινής

¹⁷⁸ Treaty Office on <http://conventions.coe.int>, ενημέρωση 25/08/2012

¹⁷⁹ CoE , European Landscape Convention , Florence 2000

¹⁸⁰ Dejeant –Pons Magualonne , The European Landscape Convention Florence , in Europe’s Cultural Landscape : archaeologists and the management of change , Europae Archaeologiae Consilium 2002 P. 16

¹⁸¹ Dejeant –Pons Magualonne , The European Landscape Convention Florence , in Europe’s Cultural Landscape : archaeologists and the management of change , Europae Archaeologiae Consilium 2002 P. 16

κληρονομιάς της Ευρώπης και έτσι οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν καθήκον να δημιουργήσουν κοινές διατάξεις για την προστασία αυτών των αξιών .¹⁸²

Στα πλαίσια δε του πεδίου αναφοράς της Συμβάσεως , μνημονεύονται ορισμένες συνθήκες, μεταξύ των οποίων η Σύμβαση της Βέρνης για την προστασία της άγριας πανίδας και των φυσικών ενδιαιτημάτων (1979), η Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς της Ευρώπης (Γρανάδα 1985), η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς (Βαλλεττα 1992), η Σύμβαση για την Βιοποικιλότητα (Ρίο 1992), η Σύμβαση σχετικά με την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (Παρίσι 1972) καθώς και η Σύμβαση του Άαρχους για την πρόσβαση την πληροφορία, την δημόσια συμμετοχή στην λήψη των αποφάσεων και την πρόσβαση στην δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα (1998).¹⁸³

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίδεται στο πρώτο άρθρο της Σύμβασης , *«τοπίο είναι μία περιοχή ,όπως γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους , της οποίας ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών ή /και ανθρωπίνων παραγόντων »*. Η δε προστασία του συνίσταται στις δράσεις εκείνες που προστατεύουν και διατηρούν τα σημαντικά ή αξιοπρόσεκτα χαρακτηριστικά ενός τοπίου, όπως τεκμηριώνονται από την αξία του ως κληρονομιάς, προερχόμενη από την φυσική διαμόρφωση ή/και την ανθρώπινη δραστηριότητα.¹⁸⁴

Η Σύμβαση σύμφωνα με το άρθρο 2 αφορά ολόκληρη την επικράτεια των μερών και καλύπτει φυσικές, αγροτικές, αστικές και περι-αστικές περιοχές. Περιλαμβάνει περιοχές της στεριάς, εσωτερικών υδάτων και θαλάσσιες περιοχές. Αφορά δε τοπία που ενδέχεται να θεωρούνται εξαιρετικά αλλά και καθημερινά ή υποβαθμισμένα .¹⁸⁵

Τα κράτη καλούνται να εφαρμόσουν την Συνθήκη ανάλογα με τις δυνάμεις , τις συνταγματικές αρχές και τους διοικητικούς τους κανονισμούς, σεβόμενα τον κανόνα της επικουρικότητας (άρθρο 4). Η δε Σύμβαση θεσπίζει γενικά και ειδικά μέτρα εφαρμογής της (άρθρα 5 &6)¹⁸⁶

¹⁸² Dejeant –Pons Magualonne , The European Landscape Convention Florence , in Europe's Cultural Landscape : archaeologists and the management of change , Europae Archaeologiae Consilium 2002 P. 16

¹⁸³ CoE , European Landscape Convention , Florence 2000

¹⁸⁴ CoE , European Landscape Convention , Florence 2000

¹⁸⁵ CoE , European Landscape Convention , Florence 2000

¹⁸⁶ CoE , European Landscape Convention , Florence 2000

Υπό τον τίτλο *Γενικά Μέτρα*, το άρθρο 5 της Συνθήκης καλεί τα κράτη- μέρη να αναγνωρίσουν νομικά το τοπίο ως ουσιώδες συστατικό του περιβάλλοντος χώρου, έκφραση της ποικιλίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και θεμέλιο της ταυτότητας. Ακολούθως, επισημαίνει την ανάγκη για θεσμοθέτηση και εφαρμογή πολιτικών τοπίου, που θα αποσκοπούν στην προστασία και διαχείρισή του, καθώς και καθιέρωση διαδικασιών συμμετοχής του κοινού και των τοπικών και περιφερειακών αρχών στον προσδιορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών του τοπίου. Τέλος, καλεί τα κράτη- μέρη να ενσωματώσουν το τοπίο στις πολιτικές περιφερειακού και χωροταξικού σχεδιασμού και σε πολιτιστικές, περιβαλλοντικές, γεωργικές, κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές καθώς και σε κάθε άλλη πολιτική με πιθανές άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στο τοπίο.¹⁸⁷

Ακολούθως, στο άρθρο 6 μνημονεύονται τα *Ειδικά Μέτρα* που τα κράτη καλούνται να αναλάβουν και δη :

α. **ενίσχυση της ενημέρωσης του κοινού**, των ιδιωτικών φορέων και των δημοσίων αρχών για την αξία, τον ρόλο και τις αλλαγές των τοπίων.

β. **επιμόρφωση και εκπαίδευση** σε επίπεδο ειδικών όσον αφορά στην αξιολόγηση των τοπίων και τις λειτουργίες τους, διεπιστημονικά προγράμματα επιμόρφωσης για επαγγελματίες σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς όσον αφορά στην πολιτική, προστασία διαχείριση και σχεδιασμό του τοπίου, εισαγωγή ανάλογων μαθημάτων στην εκπαίδευση

γ. **αναγνώριση και αξιολόγηση**

με δεδομένη την ενεργό συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών, κάθε κράτος αναλαμβάνει την υποχρέωση να αναγνωρίσει τα τοπία εντός της δικής του επικράτειας, να αναλύσει τα χαρακτηριστικά και τις δυνάμεις και τις πιέσεις που τα μεταμορφώνουν, να επισημάνει τις αλλαγές και εν τέλει να αξιολογήσει τα τοπία λαμβανομένων υπ όψιν των ειδικότερων αξιών που αποδίδουν σε αυτά τα ενδιαφερόμενα μέρη και ο πληθυσμός που αυτά αφορούν .

δ. **προσδιορισμός των στόχων ποιότητας του τοπίου.**

Η Σύμβαση στα άρθρα 7 έως 10, ασχολείται με ζητήματα αμοιβαίας υποστήριξης και ανταλλαγής εμπειρίας μεταξύ των κρατών, διασυνοριακής σύμπραξης και εκπόνησης κοινών προγραμμάτων, αλλά και με την εποπτεία εφαρμογής της Σύμβασης η οποία ανατίθεται στην αρμόδια Επιτροπή Ειδικών (άρθρο 10).

¹⁸⁷ CoE, European Landscape Convention, Florence 2000

Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η Σύμβαση δεν αποκλείει την εφαρμογή αυστηρότερων ρυθμίσεων σχετικά με την προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό του τοπίου που περιλαμβάνονται σε άλλα υφιστάμενα ή μελλοντικά δεσμευτικά κείμενα , εθνικά ή διεθνή.¹⁸⁸

Σύμφωνα δε με τις κατευθυντήριες αρχές¹⁸⁹ για την εφαρμογή της Σύμβασης , ορίζεται μεταξύ άλλων ότι κάθε πράξη ή έργο σχεδιασμού θα πρέπει να συμμορφώνεται με τους στόχους ποιότητας του τοπίου. Θα πρέπει ειδικότερα να βελτιώνεται η ποιότητα του τοπίου ή τουλάχιστον να μην ελαττώνεται. Οι επιπτώσεις των έργων , οιασδήποτε κλίμακας στο τοπίο θα πρέπει επομένως να αξιολογούνται και οι κανόνες και τα κείμενα που αντιστοιχούν σε αυτές τις επιπτώσεις να καθορίζονται. Κάθε πράξη σχεδιασμού ή κάθε έργο δεν θα πρέπει απλώς να ταιριάζει αλλά να είναι κατάλληλο για τα χαρακτηριστικά των τόπων.

Οι αρχές αυτές σημειώνουν ότι η έννοια της προστασίας περιλαμβάνει την ιδέα ότι το τοπίο υπόκειται σε αλλαγές, που εντός συγκεκριμένων ορίων πρέπει να γίνουν αποδεκτές. Προστατευτικά μέτρα που σήμερα βρίσκονται ευρέως υπό δοκιμή, δεν θα πρέπει να σχεδιάζονται για να σταματήσουν τον χρόνο ή να επαναφέρουν φυσικά ή ανθρωπογενή χαρακτηριστικά που πλέον δεν υφίστανται.¹⁹⁰

2.3.3. Η συμβολή της Σύμβασης

Αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετά διεθνή νομικά κείμενα σχετίζονται με το αντικείμενο του τοπίου είτε άμεσα, είτε έμμεσα. Κανένα όμως εξ αυτών δεν αντιμετωπίζει άμεσα , ειδικά και πλήρως τα ευρωπαϊκά τοπία και την προστασία τους. Η Σύμβαση έρχεται να καλύψει αυτό το κενό.

Κατά τούτο, είναι διακριτή από την Σύμβαση της UNESCO για την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της 16^{ης} Νοεμβρίου 1972 τόσο τυπικά ,όσο και ουσιαστικά . Οι δυο συμβάσεις έχουν διαφορετικούς σκοπούς όπως άλλωστε και οι οργανισμοί υπό την αιγίδα των οποίων καταρτίστηκαν. Ο ένας είναι περιφερειακός, ο δε άλλος παγκόσμιος. Το Συμβούλιο της

¹⁸⁸ CoE , European Landscape Convention , Florence 2000

¹⁸⁹ CoE , Committee of Ministers , Recommendation CM/Rec (2008) 3 On the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention P. 3

¹⁹⁰ CoE , Committee of Ministers , Recommendation CM/Rec (2008) 3 On the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention P. 5

Ευρώπης μπορεί να θεωρηθεί ως συμπληρωματικό της UNESCO.¹⁹¹ Όσον αφορά δε στην ουσία, το Συμβούλιο της Ευρώπης καλύπτει όλα τα τοπία ακόμη και εκείνα που δεν είναι εξαιρετικής καθολικής αξίας, αλλά δεν ασχολείται με ιστορικά μνημεία όπως η Σύμβαση της UNESCO. Ομοίως, το κύριο αντικείμενό του δεν είναι η κατάρτιση λίστας με κεφάλαια εξαιρετικής καθολικής αξίας αλλά η εισαγωγή κανόνων προστασίας, διαχείρισης και σχεδιασμού για όλα τα τοπία επί τη βάση ενός συνόλου αρχών.¹⁹²

Είναι άξιο μνείας ότι τα μέτρα και οι πολιτικές που αναφέρονται στην Σύμβαση θα πρέπει να καλύπτουν όλες τις μορφές τοπίου που κατέχουν οι χώρες. Κατά συνέπεια, εφαρμόζεται και σε περιοχές που μπορεί να μην θεωρούνται εξαιρετικές ως τοπία, σε καθημερινά και κατεστραμμένα τοπία.¹⁹³

Πρέπει να σημειωθεί ότι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου έδωσε πρακτική ώθηση στο κοινό πρόγραμμα του Συμβουλίου της Ευρώπης και της UNEP, Πανευρωπαϊκή Στρατηγική για την Βιοποικιλότητα και την Ποικιλία του Τοπίου που υπουργοί περιβάλλοντος από 55 ευρωπαϊκές χώρες απεδέχθησαν στην Σόφια στις 25 Οκτωβρίου του 1995.¹⁹⁴

2.3.4. Ο χαρακτήρας της Σύμβασης

Οι Συμβάσεις σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης « δεν είναι νομοθετικές πράξεις του Οργανισμού, οφείλουν την νομική τους υπόσταση απλώς στην έκφραση της βούλησης των κρατών εκείνων που ενδέχεται να καταστούν μέρη σε αυτές, όπως διακηρύσσεται *inter alia* με την υπογραφή και την επικύρωση της συνθήκης ». Τα μέρη σε μία τέτοια συμφωνία, συμφωνούν ουσιαστικά να δεσμεύονται από τις ρυθμίσεις της παρά να υπόκεινται σε εξαναγκασμό από μία εξωτερική αρχή όπως η ΕΕ.

¹⁹¹ Dejeant –Pons Magualonne, The European Landscape Convention Florence, in Europe's Cultural Landscape : archaeologists and the management of change, Europae Archaeologiae Consilium 2002

¹⁹² Dejeant –Pons Magualonne, The European Landscape Convention Florence, in Europe's Cultural Landscape : archaeologists and the management of change, Europae Archaeologiae Consilium 2002 P. 17

¹⁹³ Dejeant –Pons Magualonne, The European Landscape Convention Florence, in Europe's Cultural Landscape : archaeologists and the management of change, Europae Archaeologiae Consilium 2002, P. 17

¹⁹⁴ Council of Europe, Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention, Council of Europe, Strasbourg 2006, P. 11

Όπως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου αναφέρει, «κάθε μέρος θα εφαρμόζει την Σύμβαση αυτή .. σύμφωνα με τη δική του κατανομή δυνάμεων σε συμφωνία με τις συνταγματικές του αρχές και διοικητικές ρυθμίσεις και σεβόμενα την αρχή της επικουρικότητας , λαμβανομένου υπ 'όψιν του Ευρωπαϊκού Χάρτη Αυτοδιοίκησης. Χωρίς να αποκλίνει από τις ρυθμίσεις της Σύμβασης , κάθε μέρος θα πρέπει να εναρμονίζει την εφαρμογή της Σύμβασης με τις δικές του πολιτικές». Η διαδικασία της εναρμόνισης δεν αποσκοπεί στην δημιουργία ενός καθορισμένου σώματος δικαίου αλλά περισσότερο στην διευκόλυνση μιας συνεχούς πρακτικής με την οποία το δίκαιο θα ενημερώνεται συνεχώς .¹⁹⁵

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με τις πρακτικές που διαμορφώνουν την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου παρουσιάζει το Congress of Local and Regional Authorities (CLRA) . Και αυτό γιατί η Σύμβαση είναι εν πολλοίς το αποτέλεσμα της CLRA και αυτό είναι σημαντικό επειδή η CLRA εκπροσωπεί σαφώς τοπικά και περιφερειακά συμφέροντα και πρακτικές.¹⁹⁶

Τέτοιου είδους συμβάσεις μπορούν επίσης να θεωρηθούν ως τρόποι αποκάλυψης των συμβάσεων – εθίμων και πρακτικών – που οι συμμετέχοντες ήδη συμμερίζονται από κοινού και ως τρόποι συμφωνίας σχετικά με το τι θα καθιερωθεί ως σύμβαση στο μέλλον. Αυτό που συμφωνείται κατόπιν μορφοποιείται σε σύμβαση ,όπως στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου.¹⁹⁷ Δεν είναι όμως καθορισμένο δίκαιο , αλλά περισσότερο ένα πλαίσιο για συνεχή διαδικασία νομικής αλλαγής ή όπως το θέτει η αιτιολογική έκθεση « Μία διεθνής σύμβαση είναι ένα δυναμικό νομικό κείμενο που εξελίσσεται μαζί με το αντικείμενο των ρυθμίσεών της . Ένα διεθνές νομικό κείμενο που τείνει να ασχολείται με τις αξίες και τα συμφέροντα του τοπίου θα πρέπει να είναι σε θέση να συμπορεύεται με τις αλλαγές σε αυτές τις αξίες και τα συμφέροντα ».¹⁹⁸

¹⁹⁵ Charter 2 , Article 4, Olwig Kenneth , The practice of landscape “Conventions” and the just landscape: : the case of the European landscape convention , Landscape Research , Vol. 32, No. 5 , 579-594, October 2007 , P. 582

¹⁹⁶ Μ. Δεκλερής , Εισαγωγή στην Βιώσιμη Πολιτεία , εκδ Βιώσιμος Κόσμος , Αθήνα 2005

Μ. Δεκλερής , Το δίκαιον της βιώσιμου ανάπτυξεως , εκδ Αντ Σάκκουλα , Αθήνα 2001

¹⁹⁷ Olwig Kenneth , The practice of landscape “Conventions” and the just landscape: : the case of the European landscape convention , Landscape Research , Vol. 32, No. 5 , 579-594, October 2007 , P. 580

¹⁹⁸ Olwig Kenneth , The practice of landscape “Conventions” and the just landscape: : the case of the European landscape convention , Landscape Research , Vol. 32, No. 5 , 579-594, October 2007 , P. 580

2.3.5. Οι αρχές της Σύμβασης

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου προωθεί την δημόσια και διοικητική ενημέρωση σχετικά με την ανάγκη να δοθεί η απαιτούμενη σημασία σε όλα τα είδη τοπίου , είτε συνηθισμένα , είτε εξαιρετικά είτε κατεστραμμένα. ¹⁹⁹ Καλεί τις δημόσιες αρχές να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο γενικών αρχών , στρατηγικών και κατευθυντήριων αρχών με σκοπό όχι έναν απλό τύπο δράσης για το τοπίο , αλλά την εφαρμογή μίας σειράς μέτρων – προστασίας , διαχείρισης , σχεδιασμού ή συνδυασμού των τριών σε χρόνο και χώρο και των τριών. ²⁰⁰ Κατά τούτο , η σύμβαση δεν στοχεύει στην επιβολή μιας καθορισμένης πολιτικής τοπίου. Είναι απλώς ένα διεθνές νομικό κείμενο που απαιτεί το κάθε κράτος να καθορίσει πολιτικές τοπίου κατάλληλες για μία συγκεκριμένη περιοχή και τις ανάγκες που εκφράζονται από την κοινότητα . ²⁰¹

Οι ρυθμίσεις της Σύμβασης φαίνεται να διαπνέονται από τρεις βασικές αρχές , ήτοι την αρχή της ενσωματώσεως , την αρχή της συνέπειας και την αρχή της δημόσιας συμμετοχής.

i. η αρχή της ενσωμάτωσης

Υιοθετώντας έναν ορισμό του τοπίου που λαμβάνει υπ' όψιν το σύνολο της εθνικής επικράτειας , καλύπτοντας φυσικές , αγροτικές, αστικές και περι-αστικές περιοχές και περιλαμβάνοντας γη , εσωτερικά ύδατα και θαλάσσιες περιοχές , η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Τοπίου απαιτεί από τα μέρη να ενσωματώσουν το τοπίο στην αντιμετώπιση όλων των περιοχών και εντός όλων των πολιτικών . ²⁰²

Εν τη ουσία υπάρχουν δυο είδη ενσωμάτωσης εν προκειμένω : ενσωμάτωση του περιβάλλοντος στις πολιτικές τοπίου, που σε ένα βαθμό συνιστά την φυσική και προφανή προσέγγιση, και ενσωμάτωση των παραμέτρων του τοπίου σε άλλους τομείς δραστηριότητας και συμπερίληψή τους

¹⁹⁹ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 11

²⁰⁰ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 12

²⁰¹ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 12

²⁰² Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 , P. 19

σε τομεακές πολιτικές. Το δεύτερο αυτό είδος ενσωμάτωσης είναι περισσότερο περίπλοκο , απαιτεί δε εκτεταμένο συντονισμό σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων.

Στο άρθρο 5β , τίθεται μία υποχρέωση ενσωμάτωσης στα μέρη με την εξής διατύπωση : « κάθε μέρος αναλαμβάνει ... δ. να ενσωματώσει το τοπίο στις τοπικές και χωροταξικές πολιτικές καθώς και στις πολιτιστικές , περιβαλλοντικές, αγροτικές , κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές, όπως και σε κάθε άλλη πολιτική με πιθανές άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στο τοπίο » . Η δε αιτιολογική έκθεση της σύμβασης αναφέρει ότι τα αντικείμενα του τοπίου θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν σε όλους τους συναφείς τομείς της δημόσιας ζωής .²⁰³

Ειδικότερα , μπορούμε να συνδέσουμε την αρχή της ενσωματώσεως όπως αφορά στο περιβάλλον και περαιτέρω στο τοπίο με την τέταρτη αρχή της Διακήρυξης του Ρίο. Κατά τούτο, το τοπίο θα πρέπει να ενσωματούται ως μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας και να μην αντιμετωπίζεται μεμονωμένα. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Διεθνές Κέντρο Συγκριτικού Περιβαλλοντικού Δικαίου προέβη σε συστάσεις σχετικά με ζητήματα ενσωμάτωσης στα πλαίσια της Παγκόσμιας Διάσκεψης του Γιοχανεσμπούργκ (Declaration of Limoges II , A World Meeting of Environmental Law Specialists and Associations CIDCE, Limoges 9 and 10 November 2001)²⁰⁴

ii. η αρχή της εναρμόνισης

Ενώ η αρχή της ενσωματώσεως τίθεται καθαρά στο κείμενο της Σύμβασης, η αρχή της εναρμόνισης δεν εκφράζεται ρητά ούτε στην Σύμβαση ούτε στην αιτιολογική της έκθεση. Η ποικιλία των δικαιωμάτων από χώρα σε χώρα, και εντός των ομοσπονδιακών κρατών από περιφέρεια σε περιφέρεια πιθανόν εξηγεί γιατί η Σύμβαση δεν δύναται να θεσπίσει κατευθυντήριες αρχές.

Υπογραμμίζεται ωστόσο η ανάγκη εφαρμογής της Σύμβασης σε ένα πνεύμα αποδοχής της διαφορετικότητας, ώστε να αποφεύγονται αντιθέσεις μεταξύ των διαφόρων πολιτικών. Περαιτέρω,

²⁰³ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 , P. 18

²⁰⁴ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 , P. 20

επισημαίνεται η φύση της σύμβασης ως σύμβασης – πλαισίου, αφήνοντας στις χώρες να αποφασίσουν ποια μέσα θα χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά επί τη βάση της κοινής

αναγνώρισης των αντικειμένων του τοπίου, το τοπίο ως κοινή κληρονομιά , ανεξάρτητα από τις εγγενείς ιδιότητές του, συμβάλλει σημαντικά στην ατομική και συλλογική ευημερία ενώ συνάμα η λήψη υπ όψιν του τοπίου ενισχύει και ικανοποιεί τις απαιτήσεις της βιώσιμης ανάπτυξης .²⁰⁵

Σε εθνικό επίπεδο, η αρχή της εναρμόνισης θα πρέπει να εξασφαλίζει ότι επί τη βάση των επιλογών που παρέχει η Σύμβαση τα διαφορετικά επίπεδα πολιτικής του τοπίου δεν συγκρούονται. Κάτι τέτοιο απαιτεί ένα ελάχιστο κεντρικού επιπέδου εθνικής καθοδήγησης για τις τοπικές πολιτικές. Η εναρμόνιση είναι επίσης αναγκαία στην εφαρμογή της αρχής της ενσωμάτωσης έτσι ώστε οι πολιτικές του τοπίου σε διαφορετικούς τομείς να μην συγκρούονται.²⁰⁶

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η αρχή της εναρμόνισης θα πρέπει να καθοδηγεί τις οδηγίες και τις συστάσεις σχετικά με την εφαρμογή της σύμβασης. Κάθε κοινή πρόταση θα πρέπει να είναι συμβατή με την ποικιλία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τοπικών περιοχών . Σχετικά με το τοπίο, η διατήρηση της τοπικής πολιτιστικής διαφορετικότητας όπως διακηρύσσεται στην διακήρυξη της UNESCO του 2001 θα πρέπει να είναι συμβατή με την διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη .²⁰⁷

Η εφαρμογή της αρχής της εναρμόνισης συναρτάται με τον σκοπό των άρθρων 7, 9 και 12 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Τοπίου. Στην περίπτωση του άρθρου 7, θα πρέπει να ληφθεί υπ όψιν καταλλήλως το τοπίο στο πλαίσιο μιας σειράς διεθνών πολιτικών, κειμένων και προγραμμάτων, στα οποία πολύ συχνά θεωρείται ως δευτερευούσης σημασίας, ως ένας παράγοντας στην βιοποικιλότητα ή ως μία γεωγραφική ενότητα που προστατεύεται για την αισθητική αξία. Εν προκειμένω, η εναρμόνιση απαιτεί συντονισμένη διεθνή δράση για το τοπίο υπό το πνεύμα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Τοπίου. Η εφαρμογή κοινών προγραμμάτων στην περίπτωση των διασυνοριακών τοπίων όπως παρέχεται στο άρθρο 9 θα αποτελέσει επίσης μία δοκιμασία για την

²⁰⁵ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 , P. 21

²⁰⁶ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 , P. 21

²⁰⁷ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 21

αρχή της εναρμόνισης καθώς καλείται να συνδυάσει τις αρχές της σύμβασης με τα ιδιαίτερα τοπικά, πολιτιστικά και νομικά χαρακτηριστικά . Τέλος με την ιδιαίτερη φύση του , το άρθρο 12 αντικατοπτρίζει την απαίτηση να υπάρξει εναρμόνιση μεταξύ της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Τοπίου

και οιοδήποτε άλλου εθνικού ή διεθνούς νομικού κειμένου αυστηρότερου από αυτή – που είναι προτιμητέο με όρους αποτελεσματικής ρύθμισης για το τοπίο.²⁰⁸

iii. η αρχή της δημόσιας συμμετοχής

Στο προοίμιο της η Σύμβαση αναφέρεται στην ανάγκη του κοινού για τοπία υψηλής ποιότητας καθώς και στο ενεργό του ρόλο στην ανάπτυξη των τοπίων. Υπό το άρθρο 5c, τα μέρη έχουν νομική υποχρέωση να καθιερώσουν διαδικασίες για συμμετοχή. Η συμμετοχή εν προκειμένω σημαίνει συμμετοχή όχι μόνο του κοινού αλλά όλων των εμπλεκομένων μερών ήτοι των δημόσιων τοπικών και περιφερειακών αρχών , καθώς και των άλλων μερών με συμφέρον όσον αφορά στον ορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών τοπίου. Με τον τρόπο αυτό αποτρέπεται ο κίνδυνος μονομέρειας κατά τον σχεδιασμό και την λήψη αποφάσεων.²⁰⁹

Στο άρθρο αυτό της Σύμβασης το κοινό δεν συνίσταται μόνο σε όσους επηρεάζονται άμεσα αλλά λαμβάνεται υπ όψιν τόσο η τοπική όσο και η ευρύτερη κοινότητα . Ωστόσο το άρθρο 6.C.b σχετικά με την διαδικασία αξιολόγησης περιορίζει το κοινό στο πληθυσμό που αφορά , δηλαδή όπως ορίζεται από την Σύμβαση Άρχους στο κοινό που επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεασθεί ή έχει κάποιο συμφέρον .²¹⁰

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Σύμβαση κατοχυρώνει δυο στάδια συμμετοχής. Κατ αρχάς , πρόκειται για συμμετοχή σε επίπεδο επεξεργασίας των πολιτικών τοπίου (άρθρο 5c). Δηλαδή στο στάδιο εκείνο όπου τίθενται οι αρχές και οι στρατηγικές, ένα είδος αφηρημένης συμμετοχής. Εδώ εμπίπτουν και οι διαδικασίες αναγνώρισης και αξιολόγησης του άρθρου 6C. Κατά δεύτερον,

²⁰⁸ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 21-22

²⁰⁹ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 25-26

²¹⁰ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 25-26

διασφαλίζεται συμμετοχή σε επίπεδο εφαρμογής των σχεδίων , στρατηγικών και προγραμμάτων , όπως επιτάσσει η συνδυαστική εφαρμογή των άρθρων 5c και 5b , δηλαδή όταν πρόκειται να ληφθούν αποφάσεις για την προστασία, διαχείριση και ανάπτυξη. Εν προκειμένω, η συμμετοχή περιλαμβάνει και ad hoc περιπτώσεις .²¹¹

2.4. Πρόσφατες εξελίξεις

Αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι στα πλαίσια της προσφάτως διεξαχθείσας Παγκόσμιας Διάσκεψης του Ρίο τον περασμένο Ιούνιο (Rio + 20) υπεβλήθη πρόταση από το Διεθνές Κέντρο Συγκριτικού Δικαίου Περιβάλλοντος²¹² με την οποία προτάθηκε η συμπερίληψη στην τελική διακήρυξη του τοπίου και αναγνώριση του ως ενός από τα θεμελιώδη στοιχεία της βιώσιμης ανάπτυξης. Περαιτέρω προτάθηκε η κατάρτιση ενός παγκοσμίου κειμένου για το τοπίο σε συνέχεια της διαδικασίας της οποίας η UNESCO είχε την πρωτοβουλία.

Το νέο κείμενο θα ήταν σκόπιμο σύμφωνα με την ανωτέρω πρόταση να λάβει υπ όψιν του την ορθή διακυβέρνηση των τοπίων μέσω της συμμετοχής των πληθυσμών και της συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα , την θεώρηση όλων των τοπίων, περιλαμβανομένων των καθημερινών ή υποβαθμισμένων τοπίων καθώς και κάθε είδους χώρου καθώς και την νομική φύση του κειμένου που θα επιτρέπει την καθιέρωση γενικών και συνεκτικών αρχών ενώ θα επιτρέπει στα κράτη να αναπτύσσουν περιφερειακά κείμενα προσαρμοσμένα στην διοικητική, νομική, πολιτική, γεωγραφική , κοινωνική και πολιτιστική ποικιλία τους .

Ανάλογη θέση διετήρησε και η Διεθνής Ένωση Αρχιτεκτόνων Τοπίου (International Federation of Landscape Architects IFLA)²¹³

Ωστόσο , όπως προκύπτει από το έγγραφο²¹⁴ στο οποίο κατέληξε η Διάσκεψη, το τοπίο δεν φαίνεται να περιλαμβάνεται προς το παρόν στις προτεραιότητες της παγκόσμιας κοινότητας.

²¹¹ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 25-26

²¹² International Centre of Comparative Environmental Law

²¹³Recep-Enelc, Rio+20, Recommendation for a Global landscape Convention, <http://www.Recap=enelc.net/pageImg.php?idCont=1652>

Αξίζει να σημειωθεί ότι η διακήρυξη του Ρίο και ειδικότερα το κείμενο της Agenda 21 δεν περιλαμβάνουν σχετική μνεία για το τοπίο.²¹⁵ Ενδεχομένως, η αναφορά στην αισθητική αξία της βιοποικιλότητας στην Σύμβαση της Βιοποικιλότητας να μπορούσε να θεωρηθεί μία έμμεση αναφορά.²¹⁶ Μόνο έμμεσες αναφορές μπορούν επίσης να ανιχνευθούν στο κεφάλαιο 11 σχετικά με την αποδάσωση και το κεφάλαιο 36 σχετικά με την δημόσια παιδεία και ευαισθητοποίηση.²¹⁷

2.5. Νομολογιακή Πρακτική στα πλαίσια της ΕΣΔΑ

Για λόγους πληρότητας, θα πρέπει να αναφερθεί ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο η προστασία του τοπίου συνεπάγεται όρια που επιβάλλονται στην χρήση της ιδιοκτησίας σύμφωνα με σχετική νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου .

Στην απόφασή της, της 11^{ης} Μαρτίου του 1985 (Application No 11185/84 , Muriel Herrick vs United Kingdom , DR No 42, p. 275), η Επιτροπή έκρινε ότι δεν υπάρχει παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ ούτε του άρθρου 1, παράγραφος 2 του πρωτοκόλλου 1. Η περιουσία του αιτούντος ευρίσκετο στο Τζέρσυ σε μία περιοχή ιδιαίτερης αξίας εξ επόψεως τοπίου. Η τοπική νομοθεσία ήταν ισότιμη υπό τους όρους σχεδιασμού με τις απαιτήσεις των κρατών – μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης « να διασφαλισθούν περιοχές εξαιρετικής ομορφιάς από ακατάλληλη ανάπτυξη ». Η Επιτροπή αναγνώρισε ότι « οι έλεγχοι του σχεδιασμού είναι αναγκαίοι και επιθυμητοί προκειμένου να διατηρηθούν περιοχές εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς για την απόλαυση τόσο των κατοίκων του Τζέρσυ, όσο και των επισκεπτών του νησιού ».²¹⁸

Επί τη βάση της σημαντικής αυτής απόφασης , θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η Επιτροπή δέχτηκε όχι μόνο ότι το δίκαιο του τοπίου μπορεί να περιορίσει νομοθετικά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας , αλλά επιπλέον ότι αποτελεί εν τοις πράγμασι μία σχεδόν σιωπηρή αναγνώριση του δικαιώματος απόλαυσης του τοπίου.²¹⁹

²¹⁴ UNGA A/66/L.56 , The future we want , 24 July 2012 (draft resolution)

²¹⁵ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II

²¹⁶ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009,

²¹⁷ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II

²¹⁸ Prieur Michel , The landscape in comparative law , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 24-25

²¹⁹ Prieur Michel , The landscape in comparative law , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 24-25, P. 25

Ομοίως , αν και σε διαφορετικό νομικό και κοινωνικό πλαίσιο , στην απόφασή του της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1996 (Buckley vs United Kingdom , 23-1995-529-615) , το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έδωσε προτεραιότητα στην προστασία ενός αγροτικού τοπίου έναντι δικαιωμάτων της ιδιοκτησίας (άρθρο 8) στην περίπτωση τσιγγάνων που έστησαν σκηνή στην δική τους γη.²²⁰

Κεφάλαιο 3^ο : Κριτικές σκέψεις και προσεγγίσεις

3.1. Ο ορισμός του τοπίου κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Φλωρεντίας

Ο ορισμός του τοπίου σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Φλωρεντίας , όπως και γενικότερα οι ορισμοί που παρατίθενται σε διεθνείς συνθήκες συνιστούν το δυσχερέστερο μέρος της διαπραγμάτευσης μιας συνθήκης , γι αυτό και η συμφωνία επ' αυτών αφήνεται στο τέλος .²²¹

Το τοπίο σύμφωνα με την σύμβαση δεν είναι μία αντικειμενική έννοια , αλλά «μία περιοχή όπως γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους, της οποίας ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών ή/και ανθρώπινων παραγόντων ». Εκφράζει δηλαδή τις αντιλήψεις που οι άνθρωποι μοιράζονται εκτιμούν και χρησιμοποιούν. Το τοπίο δεν είναι το αντικειμενικό με θέα χωροταξικό πλαίσιο μιας τοποθεσίας, αλλά ένας τόπος συνιστώμενος μέσω απτών και άυλων κοινωνικών και πολιτιστικών πρακτικών, που μορφοποιούν τη γη.²²²

Κατά συνέπεια , η προσέγγιση του τοπίου από την Σύμβαση δημιουργεί ένα είδος πρόκλησης για την πιο παραδοσιακή σχολή έρευνας του τοπίου που θεωρούσε το τοπίο ως μία μορφή διαστρωματούμενης θέας με την φύση να γίνεται κατανοητή ως το γεωμορφολογικό θεμέλιο για την φυσική χλωρίδα και πανίδα και τον πολιτισμό να γίνεται αντιληπτός κυρίως υπό τους όρους των ορατών υλικών αντικειμένων που επιβάλλονται από τα ανθρώπινα όντα σε συμφωνία ή σε αντίσταση με τις απαιτήσεις του φυσικού περιβάλλοντος . Η προσέγγιση αυτή δίδει έμφαση στον χαρακτήρα ή την αισθητική απήχηση του τοπίου, αλλά μπορεί επίσης να δίδει έμφαση σε οικολογικές σχέσεις. Το τοπίο της Σύμβασης ωστόσο δεν είναι μία δεδομένη συνάθροιση υλικών

²²⁰ Prieur Michel , The landscape in comparative law , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 24-25 , P. 25

²²¹ Raftopoulos E & Mc Connell Moira , Contributions to International Environmental Negotiation in the Mediterranean Context , Ant Sakkoulas & Bruylant 2004

²²² Olwig Kenneth , The practice of landscape “Conventions” and the just landscape: : the case of the European landscape convention , Landscape Research , Vol. 32, No. 5 , 579-594, October 2007 P. 581

αντικειμένων που μπορούν να αναλυθούν αντικειμενικά από τον φυσικό ή κοινωνικό επιστήμονα. Είναι περισσότερο δημιούργημα ευμετάβλητων πολιτιστικών αντιλήψεων και ταυτοτήτων .²²³

Σύμφωνα με άλλη γνώμη, ο ορισμός του τοπίου δίδει την εντύπωση μίας επιχειρούμενης σύζευξης μεταξύ αντικειμενικών και υποκειμενικών στοιχείων καθώς και μίας όσο το δυνατόν μεγαλύτερης ευρύτητας στην σύλληψη της έννοιας.²²⁴

Με άλλους λόγους , η σύμβαση εφ' αυτή φαίνεται περισσότερο ρητή στην απόρριψη της ιδέας ότι το τοπίο θα πρέπει να θεωρείται ως μορφή της φύσης υποκείμενη στους σκληρούς κανόνες της. Σύμφωνα με την σύμβαση, το τοπίο δεν είναι ένα αντικειμενικό πράγμα, αλλά μία περιοχή όπως γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους , της οποίας ο χαρακτήρας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών και /ή ανθρώπινων παραγόντων. Φαίνεται έτσι ότι το τοπίο είναι μία έκφραση των αντιλήψεων μιας περιοχής που μοιράζονται και εκτιμούν οι άνθρωποι παρά μία έκφραση μία ανώτερης μορφής φυσικού δικαίου. Θέση που θα μπορούσε να ερμηνευθεί ότι οι φυσικοί παράγοντες μπορούν να δρουν και να αλληλεπιδρούν με τους ανθρώπινους, πράγμα που υπαινίσσεται την εξίσωση ανθρώπων και φύσης. Το σίγουρο είναι πάντως ότι η συνθήκη είναι ανοιχτή σε διαφορετικές ερμηνείες .²²⁵

Είναι εμφανές ωστόσο ότι πρόκειται για έναν ορισμό που δύναται να ενσωματώσει όλες τις κατηγορίες των τοπίων οπουδήποτε.²²⁶ Μία επιλογή ωστόσο, που αφήνει περιθώρια κριτικής καθώς αν όλα τα τοπία είναι άξια προστασίας, τότε σε τι ιδιαίτερο συνίσταται η προστασία του τοπίου και ποια είναι η προστατευτέα αξία, αν όλα τα τοπία ανεξαιρέτως προστατεύονται . Πέραν αυτού στα πλαίσια του ορισμού γίνεται επίκληση της έννοιας του χαρακτήρα , χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται περαιτέρω η έννοια αυτού .

²²³ Olwig Kenneth , The practice of landscape “Conventions” and the just landscape: : the case of the European landscape convention , Landscape Research , Vol. 32, No. 5 , 579-594, October 2007 P. 581

²²⁴ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 Σελ 98

²²⁵ Groening Gert , “ The Landscape must become the Law – or Should it ?”, Landscape Research 2007, Vol. 32, 5, pp.595-612

²²⁶ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 Σελ 95

Ένα ακόμη ζήτημα ανακύπτει, καθώς το τοπίο ορίζεται ως μία περιοχή όπως την αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι « όλοι οι άνθρωποι » χωρίς καμία άλλη διάκριση . Επομένως περιλαμβάνει όλες τις κοινωνικές ομάδες και όχι βεβαίως μόνο τους ειδικούς.²²⁷ Κατά τούτο ,η συμβατική σημασία του τοπίου δεν εναπόκειται στην καθιέρωση ενός καθορισμένου , θεωρητικά θεμελιωμένου ορισμού από τον οποίο ο σχεδιασμός πρόκειται να συναχθεί. Περισσότερο , η σημασία αυτή θα πρέπει να εδράζεται στην διαδικασία που θέτει σε κίνηση μία πληθώρα ειδικών που περιλαμβάνει τα μέλη πολλών ομάδων ενδιαφέροντος , κοινωνίες και κοινότητες στις οποίες οι κοινή έννοια του τοπίου που ανακύπτει παρέχει μία βάση για συνακόλουθη πρακτική. Αυτή η αντίληψη του τοπίου είναι επομένως εν πολλοίς το αποτέλεσμα δημόσιας χαλαρής πρακτικής παρά επιστημονικής τεκμηρίωσης .²²⁸ Επομένως για την Σύμβαση δεν είναι κατά κύριο λόγο οι ειδικοί εκείνοι που σχεδιάζουν και αναπτύσσουν αυτό το τοπίο, αλλά κυρίως οι άνθρωποι των οποίων οι καθημερινές πρακτικές και αντιλήψεις μορφοποιούν το κοινωνικό και υπαρκτό τοπίο .²²⁹

3.2. Απόπειρα προσέγγισης

α. Η έννοια του τοπίου

Τελικώς διερωτάται κανείς τι είναι τοπίο και δη τοπίο άξιο προστασίας. Όπως προαναφέρθη, η έννοια του τοπίου διεμορφώθη κατά κύριο λόγο κατά τον 19^ο αιώνα από τους ζωγράφους και τους ρομαντικούς φιλοσόφους. Για αυτούς, τοπίο ήταν στην πραγματικότητα, η νοσταλγία του ανθρώπου για την απομόνωσή του από το φυσικό περιβάλλον, αλλά και η αναγνώριση και εκτίμηση της αισθητικής αξίας της φύσης, που ολοένα φθείρετο χάριν της αναπτύξεως .

Κατά τούτο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στην προστασία του τοπίου ανιχνεύεται η προστασία της αισθητικής. Με άλλους λόγους, το τοπίο δεν συνίσταται μόνο στην έννοια του περιβάλλοντος, αλλά την υπερβαίνει και εστιάζει στην προστασία της αισθητικής του αξίας.

²²⁷ Μαρία Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009 Σελ 97

²²⁸ Olwig Kenneth , The practice of landscape “Conventions” and the just landscape: : the case of the European landscape convention , Landscape Research , Vol. 32, No. 5 , 579-594, October 2007 , P. 579-580

²²⁹ Olwig Kenneth , The practice of landscape “Conventions” and the just landscape: : the case of the European landscape convention , Landscape Research , Vol. 32, No. 5 , 579-594, October 2007 P. 581

Σύμφωνα με ορισμένη γνώμη²³⁰, το τοπίο είναι ένα αισθητικό σύστημα με στοιχεία ορισμένα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά του χώρου που έχουν αλληλεξάρτηση και ενότητα.²³¹

Υπάρχουν βέβαια τοπία πολλών ειδών και το φυσικό τοπίο αποτελεί απλώς μία κατηγορία της γενικότερης έννοιας του τοπίου.²³² Ακολούθως πέραν του φυσικού, υφίστανται το πολιτιστικό και το αστικό τοπίο. Θα πρέπει λοιπόν να υφίσταται μία κοινή βάση για την έννοια του τοπίου, που εξειδικευόμενη περαιτέρω να καλύπτει κάθε είδος τοπίου.

Κατά τούτο, τοπίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα αισθητικό σύστημα χωρικών στοιχείων – φυσικών, ανθρωπογενών ή μεικτού χαρακτήρα – που παρουσιάζουν συνοχή και συνθέτουν μία ταυτότητα που τα διακρίνει ως σύνολο. Στην πρώτη περίπτωση, περιλαμβάνονται τα φυσικά τοπία, στην δεύτερη τα αστικά και πολιτιστικά τοπία και στην τρίτη κατηγορία περιπτώσεις συνύπαρξης φυσικών και ανθρωπογενών στοιχείων. Επί παραδείγματι, ένας παραδοσιακός οικισμός ή ένα αρχαίο μνημείο σε τοποθεσία φυσικού κάλλους κοκ. Στην τελευταία αυτή κατηγορία θα μπορούσαν να ενταχθούν και άλλες περιπτώσεις αναλόγως της ανθρώπινης επιρροής στο φυσικό τοπίο, όπως επί παραδείγματι αγροτικά τοπία κοκ.²³³

Στα προστατευόμενα τοπία, το φυσικό περιβάλλον, η προστασία της βιοποικιλότητας και η ενότητα των οικοσυστημάτων έχουν την πρωταρχική σημασία. Εν αντιθέσει, η έμφαση στα πολιτιστικά τοπία δίδεται στην ανθρώπινη ιστορία, την συνέχεια της πολιτιστικής παράδοσης, τις κοινωνικές αξίες και εμπνεύσεις.²³⁴ Τα πολιτιστικά τοπία είναι στο μεταίχμιο μεταξύ φύσης και πολιτισμού.

²³⁰ Μιχαήλ Δεκλερής βλ. Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές, Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2009 Σελ 90

²³¹ Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές, Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2009 Σελ 90

²³² Μουτσόπουλος Ν.Κ., Χώρος –κτίσμα και τοπίο στο Βυζάντιο, σελ 151 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου, εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2005, Σελ 153

²³³ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992, P. 46-7, adapted by Forman and Gordon 1986

²³⁴ Mitchell Nora & Buggie Susan, Category V Protected Landscapes in relation to World heritage –Cultural Landscapes: Taking Advantage of Diverse Approaches in IUCN World Commission on Protected Areas, Landscape Conservation, Proceedings of Special Meeting of the IUCN World Commission on Protected Areas 1999, Vermont 2001, P. 16

Παρουσιάζουν την μόνιμη αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπου και του περιβάλλοντός τους , διαμορφώνοντας την επιφάνεια της γης. Τα μέρη αυτά ενσωματώνουν την ιστορία τους .²³⁵

Επομένως , το τοπίο είναι ένα σύνολο τόπων , κάτι σαν οργανισμός , σαν σύστημα ²³⁶. Μία ισορροπία δυνάμεων, που αλληλεπιδρούν ²³⁷ και κατ' αυτήν την έννοια αποτελεί αρχικά ένα στοιχείο που βρίσκεται έξω και πέρα από τον άνθρωπο.²³⁸ Η μορφή του όλου έχει ιδιαίτερη αξία. Το όλο δεν αποτελεί απλώς το άθροισμα των στοιχείων του. Το όλο είναι κάτι άλλο από τα στοιχεία, που το συνθέτουν. Κάθε στοιχείο του όλου είναι διαφορετικής αξίας μέσα σε ένα άλλο σύνολο ή ως στοιχείο απομονωμένο .

Κάθε συστηματοποιημένη οργάνωσις είναι και μία ενότητα.²³⁹ Τα συγκεκριμένα στοιχεία (σημεία) δεν είναι τυχαία τοποθετημένα σε μία μορφή. Το σύνολο διέπεται από μία τάξη , είναι «οργανωμένο». Τα σημεία συνδέονται σε περιγράμματα που διέπονται από μία «φυσική τάξη». Τα πάντα στη φύση είναι τάξη.²⁴⁰

Σύμφωνα δε με ορισμένο θεωρητικό²⁴¹, ειδικότερα ένα σύστημα αισθητικής διακρίνεται από την αδιάσπαστη ενότητα μορφής και περιεχομένου. Τίποτε δεν είναι ακριβώς όμορφο μόνο του, παρά μόνο σε μία ολότητα .²⁴²

Όσον αφορά δε στην αισθητική που είναι κεντρική στην έννοια του τοπίου, θα πρέπει να νοηματοδοτείται και να προσδιορίζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται ένας βαθμός

²³⁵ Mitchell Nora & Bugghey Susan , Category V Protected Landscapes in relation to World heritage –Cultural Landscapes: Taking Advantage of Diverse Approaches in IUCN World Commission on Protected Areas , Landscape Conservation , Proceedings of Special Meeting of the IUCN World Commission on Protected Areas 1999, Vermont 2001 ,P. 18

²³⁶ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999, P. 2

²³⁷ Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and new York, 1996 P.48

²³⁸ Κομνηνός Παντελής , Το τοπίο στις προϊστορικές τοιχογραφίες , εκδόσεις Αντ Σταμούλη , Αθήνα 2010 , Σελ 6^η αντίληψη του τελευταίου ως πεδίου κοινωνικής δράσης – ισχύος

²³⁹ Μιχελής Παναγιώτης , Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη , Αθήνα 1979 , Σελ 29

²⁴⁰ Στεφάνου Ι & Στεφάνου Ι., Περιγραφή της εικόνας της πόλης : τα περιγράμματα : βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων , Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα 2003 , Σελ 92

²⁴¹ Volkelt , System der Aesthetik

²⁴² Έμερσον Ραλφ, Η Φύση , εκδόσεις Ποντίκι, Αθήνα Σελ 38

αντικειμενικότητας. Με άλλους λόγους, έτσι ώστε η ομορφιά να μην εντοπίζεται στο μάτι του παρατηρητή, αλλά να εδράζεται σε κάτι πιο στέρεο από προσωπικές προτιμήσεις και αντιλήψεις .

Όπως προελέχθη (I Κεφάλαιο 4^ο), για την περιβαλλοντική αισθητική υφίστανται κανόνες, όπως και για την αισθητική στην τέχνη. Και ενώ η τελευταία διέπεται από την ιστορία της τέχνης και την κριτική της τέχνης, η εκτίμηση της αισθητικής αξίας του περιβάλλοντος διέπεται από τις αρμόδιες προς τούτο επιστήμες, δηλαδή την επιστήμη της οικολογίας και της γεωλογίας στην περίπτωση του φυσικού περιβάλλοντος, την επιστήμη της χωροταξίας και της αρχιτεκτονικής στην περίπτωση του αστικού και την επιστήμη της ιστορίας και της αρχαιολογίας στην περίπτωση του πολιτιστικού τοπίου .

Ειδικώς για το φυσικό τοπίο, προκειμένου να εκτιμήσει κανείς αισθητικά τη φύση με ορθό τρόπο , θα πρέπει να έχει γνώση των διαφορετικών φυσικών στοιχείων και των διαφορετικών συστημάτων και των συστατικών τους. Κατά τούτο, οι φυσικές και περιβαλλοντικές επιστήμες είναι κεντρικής σημασίας στην κατάλληλη αισθητική εκτίμηση της φύσης.²⁴³

Η φύση όπως αποκαλύπτεται από την επιστήμη, που εμφανίζεται να βρίσκει σε αυτή ενότητα, τάξη και αρμονία , φαίνεται πολύ περισσότερο όμορφη . Με άλλους λόγους , η αισθητική εκτίμηση εδράζεται επί τη βάση μιας επιστημονικής έποψης της φύσεως και των ιδιοτήτων της. Έτσι προσδίδει στην αισθητική εκτίμηση της φύσης ένα βαθμό αντικειμενικότητας .²⁴⁴

β. το τοπίο ως προϊόν σύνθεσης

Ο ποιητής George Santayana στο κλασικό του έργου *The sense of beauty* “..a landscape to be seen has to be composed.. ” (..ένα τοπίο για να γίνει αντιληπτό πρέπει να συντεθεί...) . Για να επιτύχει κανείς ορθή αισθητική εκτίμηση της φύσης ή όπως γράφει ο Santayana για να βρει τη φύση όμορφη , η σύνθεση πρέπει να γίνεται υπό τους όρους της κοινής λογικής και της επιστημονικής γνώσης .²⁴⁵

²⁴³ Carlson Allen , *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics* , Columbia University Press , New York 2009 P. 34

²⁴⁴ Carlson Allen , *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics* , Columbia University Press , New York 2009 P. 35

²⁴⁵ Carlson Allen , *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics* , Columbia University Press , New York 2009 P. 23

Τα τοπία έχουν χαρακτηριστεί από τον George Santayana ως μη καθορισμένα και ετερόκλητα , περιλαμβάνοντα αρκετή ποικιλία ώστε να αφήνουν στο μάτι μεγάλη ελευθερία να επιλέξει, να εστιάσει και να ομαδοποιήσει τα στοιχεία τους . Κατά τούτο για να εκτιμηθεί ένα τοπίο πρέπει πρώτα να συντεθεί. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι πως υπό το φως του ακαθόριστου και της ασάφειας θα συντεθεί ένα τοπίο ώστε να διευκολύνει την ορθή αισθητική του εκτίμηση. Η ερώτηση θα μπορούσε να προσεγγισθεί λαμβανομένων υπ όψιν μερικών θεμάτων, επί παραδείγματι της μορφής, της κοινής λογικής, της επιστήμης, της ιστορίας, της προσωρινής χρήσης, του μύθου, του συμβόλου και της τέχνης .²⁴⁶

Όσον αφορά στα τοπία, πρόκειται για αισθητικά μεταβαλλόμενους συνδυασμούς γραμμών, σχημάτων και χρωμάτων. Είναι δύσκολο να αρνηθεί κανείς ότι η εκτίμηση της μορφής υπ αυτή την έννοια δεν είναι πτυχή της αισθητικής εκτίμησης των τοπίων.²⁴⁷ Σύμφωνα με τον Even Bell, το τοπίο είναι ένας καθαρός συνδυασμός γραμμών και χρωμάτων.²⁴⁸

Επίσης, στα τοπία αντικρίζουμε τα περιγράμματα των μορφών.²⁴⁹ Σε κάθε τόπο διακρίνονται περιγράμματα ως «όρια φυσικά», περιγράμματα φυσικής τάξης, που αυτονομούν τους διάφορους χώρους.²⁵⁰ Το περίγραμμα της μορφής είναι το όριο της, είναι αυτό που την ορίζει, την καθορίζει, την περιέχει, τη δημιουργεί πολλές φορές και κατά κύριο λόγο την κάνει αντιληπτή, της δίνει την ταυτότητά της, σφραγίζει την φυσιογνωμία της, την διαχωρίζει αλλά και την συνδέει με το περιβάλλον της.²⁵¹

Ωστόσο, τα στοιχεία της μορφής τους τυπικά δεν μπορούν να παρέχουν επαρκείς πηγές για την σύνθεση ενός τοπίου. Με άλλα λόγια, η μορφική εκτίμηση ενός τοπίου υπό τους όρους των

²⁴⁶ Carlson Allen, *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics*, Columbia University Press, New York 2009 P. 107

²⁴⁷ Carlson Allen, *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics*, Columbia University Press, New York 2009 P. 109

²⁴⁸ Carlson Allen, *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics*, Columbia University Press, New York 2009 P. 110

²⁴⁹ Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων, « Ωραίο, φριχτό κι απέριττο τοπίον !», εκδόσεις Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2003, Σελ 10

²⁵⁰ Στεφάνου Ι & Στεφάνου Ι., *Περιγραφή της εικόνας της πόλης : τα περιγράμματα : βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα 2003, Σελ 23

²⁵¹ Στεφάνου Ι & Στεφάνου Ι., *Περιγραφή της εικόνας της πόλης : τα περιγράμματα : βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα 2003, Σελ 20

γραμμών , των σχημάτων και των χρωμάτων επιτάσσει να αναλογισθεί κανείς το περιεχόμενο του τοπίου. Εν κατακλείδι στην εκτίμηση του τοπίου δεν μπορούμε να εκτιμήσουμε την μορφή παραβλέποντας το περιεχόμενο. Δηλαδή, η μελέτη θα πρέπει να περιλάβει το περιεχόμενο και τη μορφή.²⁵²

Πέραν της μορφής και του περιεχομένου, μείζονα ρόλο διαδραματίζει η επιστήμη στην σύνθεση του τοπίου. Με τον όρο αυτό νοείται η φυσική ιστορία ενός τοπίου όπως αναπτύσσεται από τις φυσικές επιστήμες , ειδικά την γεωλογία , την βιολογία και την οικολογία. Υπό μία έννοια, η επιστημονική γνώση είναι απλώς επέκταση της κοινής γνώσης .²⁵³ Κατά τούτο η επιστημονική γνώση εμβαθύνει και επαυξάνει την κατάλληλη αισθητική εκτίμηση των τοπίων όπως αντιμετωπίζεται αρχικώς από την κοινή γνώση . Ομοίως με την τέχνη όπου η γνώση παρέχεται από επιστήμες όπως η ιστορία της τέχνης και η κριτική της τέχνης και είναι ουσιώδης για την κατάλληλη αισθητική εκτίμηση έργων τέχνης , το είδος της γνώσης για τα τοπία παρέχεται από την επιστήμη. Συνοψίζοντας δηλαδή, η επιστημονική γνώση είναι αναγκαία για την ορθή αισθητική εκτίμηση των τοπίων.²⁵⁴

Θα πρέπει να επισημάνει κανείς ότι δεν υπάρχει ειδική στιγμή, κατά την οποία τα περισσότερα τοπία να ολοκληρώνονται . Για το λόγο αυτό η φυσική τους ιστορία και η αληθινή τους ιστορία –η ιστορική τους χρήση – βρίσκονται σε μία αίσθηση συνέχειας καθώς από κοινού συνιστούν μία μοναδική συνεχή ιστορία παραγωγής . Τα περισσότερα τοπία βρίσκονται συνεχώς σε μία διαδικασία δημιουργίας και αναδημιουργίας .. οι δε εξελισσόμενες ιστορίες τους συνεχίζουν να τα διαμορφώνουν. Το συμπέρασμα συνίσταται λοιπόν στο ότι η γνώση των εξελισσόμενων ιστοριών των περισσότερων τοπίων είναι ζωτική για την αισθητική τους εκτίμηση . Κατά συνέπεια , η γνώση για τα τοπία που παρέχεται από τις κοινωνικές επιστήμες είναι ουσιώδες συστατικό της μελέτης για την εκτίμηση των τοπίων .²⁵⁵

²⁵² Carlson Allen , *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics* , Columbia University Press , New York 2009 P. 111

²⁵³ Carlson Allen , *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics* , Columbia University Press , New York 2009 P. 112

²⁵⁴ Carlson Allen , *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics* , Columbia University Press , New York 2009 P. 113

²⁵⁵ Carlson Allen , *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics* , Columbia University Press , New York 2009 P. 114-5

γ. Ταυτότητα

Βασικό στοιχείο της έννοιας του τοπίου είναι η έννοια της ταυτότητας. Πρόκειται για την ιδιαιτερότητα που έχει ένα μέρος και το χαρακτηρίζει.²⁵⁶ Συναφείς έννοιες με εκείνη της ταυτότητας είναι η έννοια της φυσιογνωμίας, του χαρακτήρα και της ατμόσφαιρας ενός τόπου. Κρίνεται σκόπιμη λοιπόν μία διάκριση μεταξύ των εννοιών.

Ως χαρακτήρας νοείται ένας ξεχωριστός και αναγνωρίσιμος τύπος στοιχείων που εμφανίζονται σταθερά σε ένα συγκεκριμένο τύπο τοπίου. Συγκεκριμένοι γεωλογικοί, γεωφυσικοί, εδαφικοί συνδυασμοί καθώς και συγκεκριμένη βλάστηση, χρήση γης και οικισμοί δημιουργούν χαρακτήρα καθιστώντας ένα τοπίο διαφορετικό από ένα άλλο. Πρόκειται με άλλους λόγους για ορισμένα γενικά στη φύση τους χαρακτηριστικά που ενδέχεται να εμφανίζονται σε διαφορετικές περιοχές σε διαφορετικά μέρη της ίδιας χώρας αλλά οπουδήποτε και αν εμφανίζονται μοιράζονται ευρέως παρόμοιους συνδυασμούς γεωλογίας, τοπογραφίας κλπ.²⁵⁷ Με άλλους λόγους, ο χαρακτήρας τυπολογείται.²⁵⁸

Αντιθέτως, η φυσιογνωμία ενός τόπου είναι κάτι τελείως διαφορετικό και έχει να κάνει με την οντότητα, το περιεχόμενο, την μικρή μυθολογία του τόπου. Φυσιογνωμία είναι το σύνολο των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων προσώπου και πράγματος (Φυσιογνωμικά Αριστοτέλη)²⁵⁹ Η φυσιογνωμία εμφανίζει την ίδια την ταυτότητα²⁶⁰. Η ταυτότητα δηλαδή δεν ταυτίζεται με την εικόνα που καθορίζει πως μία οργάνωση ή ένας τόπος γίνονται αντιληπτά εξωτερικώς, αλλά κάτι περισσότερο.²⁶¹

²⁵⁶ Nasar Jack, Environmental Aesthetics –Theory, Research and Applications, Cambridge University Press, 1988 Σελ 54

²⁵⁷ Countryside Agency & Scottish Natural Heritage, Landscape Character Assessment : Guidance for England and Scotland, 2002, P. 8,9

²⁵⁸ Στεφάνου Ι & Στεφάνου Ι., Περιγραφή της εικόνας της πόλης : τα περιγράμματα : βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων, Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα 2003, Σελ 213

²⁵⁹ Στεφάνου Ι & Στεφάνου Ι., Περιγραφή της εικόνας της πόλης : τα περιγράμματα : βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων, Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα 2003, Σελ 213

²⁶⁰ Στεφάνου Ι & Ι, Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης, σελ 237 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου, εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2005, Σελ 250

²⁶¹ Kalandides Ares, The problem with spatial identity : revisiting the “sense of place”, Journal of Place Management and Development, Vol. 4, No 1, 2011 pp 28-39, P. 29

Η ταυτότητα υπαινίσσεται μία αδιαφοροποίητη ενότητα ή ομοιότητα, εκείνη που συνιστά την ουσιαστική ύπαρξη μίας οντότητας (Martin 2005, p. 97).²⁶² Θα μπορούσε να πει κανείς ότι η συνοχή συγκεκριμένων ιδιοτήτων του τοπίου καθορίζει την ταυτότητα. Η αλλαγή των χαρακτηριστικών και της συνοχής οδηγεί σε απώλεια της ταυτότητας ή μεταβολή της σε μία νέα (cf. Soini , Palang & Semm 2006, Terkenli 2006). Με άλλους λόγους, κάθε τοπίο είναι μοναδικό με τον δικό του τρόπο λόγω της μοναδικής και ασύγκριτης σύνθεσης και διαμόρφωσης και του χαρακτήρα των στοιχείων του τοπίου ²⁶³, της τοποθεσίας του, της φυσικής του δομής, των στοιχείων του, του κλίματος και της πολιτιστικής του ανάπτυξης.²⁶⁴

Η ταυτότητα του τόπου χρησιμοποιείται σε συνδυασμό και με την παράδοση: επί παραδείγματι, η ταυτότητα μιας πόλης σχετίζεται με το ιστορικό της υπόβαθρο και τις ιδιαιτερότητες που παραδοσιακά την χαρακτηρίζουν.²⁶⁵ Περαιτέρω δε, η ταυτότητα ενός τόπου αφορά εκείνα τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά που ιστορικά περισσότερο ή λιγότερο προσδίδουν στον τόπο μία ιδιαιτερότητα.²⁶⁶ Πρόκειται δηλαδή για στοιχεία που αφορούν στον συμβολισμό και τον μύθο ενός τόπου και κατά τούτο έχουν επεξηγηματική δύναμη σχετικά με τον τρόπο που φαίνονται τα τοπία.²⁶⁷

Φυσικά, η επεξηγηματική δύναμη της γνώσης των μυθικών ,συμβολικών και καλλιτεχνικών χρήσεων των τοπίων είναι κάπως περιορισμένη επειδή είναι συναφής με ειδικά συμφραζόμενα.²⁶⁸ Ο πλουραλισμός του τοπίου θεωρεί ότι για ορισμένα πρόσωπα , ομάδες ή πολιτισμούς , κάποια από τα πιθανά νοήματα έχουν προτεραιότητα και ως εκ τούτου συνιστούν προνομοιούχες αναγνώσεις

²⁶² Balej Martin , Raska Pavel , Anel Jiri & Chvatalova Alena , Memory of a Landscape – A constituent of Regional Identity and Planning ? , Landscape Modelling , Urban and Landscape Perspectives 8 DOI 10.1007/978-90-481-3052-8_8, Springer Science + Business Media B.V. 2010 ,P. 107

²⁶³ Balej Martin , Raska Pavel , Anel Jiri & Chvatalova Alena , Memory of a Landscape – A constituent of Regional Identity and Planning ? , Landscape Modelling , Urban and Landscape Perspectives 8 DOI 10.1007/978-90-481-3052-8_8, Springer Science + Business Media B.V. 2010 ,P. 107

²⁶⁴ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999 , P. 56

²⁶⁵ Deffner and Metaxas , 2010, p. 52

²⁶⁶ Kalandides Ares , The problem with spatial identity : revisiting the “sense of place ”, Journal of Place Management and Development , Vol. 4 , No 1, 2011 pp 28-39 , P. 29

²⁶⁷ Carlson Allen , Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics , Columbia University Press , New York 2009 P. 125

²⁶⁸ Carlson Allen , Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics , Columbia University Press , New York 2009 P. 126

αυτού. Είναι λοιπόν αξιοσημείωτο ότι η πληροφορία που απαιτείται για τέτοια κατά τα συμφραζόμενα προνομοιούχα αισθητική εκτίμηση δεν θα συνεισφέρει στην κατάλληλη αισθητική εκτίμηση με τον ίδιο τρόπο, που η γνώση της ιστορίας παραγωγής των πραγματικών τοπίων συνεισφέρει σε τέτοια εκτίμηση. Η τελευταία είναι ουσιώδης για την ορθή αισθητική εκτίμηση των τοπίων από οιονδήποτε εκτιμητή, ενώ η πρώτη είναι συναφής μόνο με ορισμένα πρόσωπα, ομάδες ή πολιτισμούς.²⁶⁹ Έτσι αποκαλύπτεται ο μείζων ρόλος των τοπικών πληθυσμών και η συμβολή τους στον προσδιορισμό και την « ανάγνωση » ενός τοπίου. Συνεισφέρουν δηλαδή, τα στοιχεία εκείνα που μεταξύ άλλων συνθέτουν και αφορούν στην ερμηνεία της ταυτότητας ενός τόπου.

Το τοπίο έτσι αποκτά μία ψυχή, μία πνευματική διάσταση, αυτή που ο Christian Norberg –Schulz αποκάλεσε ποιητικό χαρακτήρα και *genious loci* (πνεύμα του τόπου). Η έννοια του *genius loci* συνδέεται στενά με την ταυτότητα κάθε τοπίου και δίδει έμφαση στην ιδιαιτερότητά του (Antrop 2000). Ένα παραδοσιακό τοπίο περιέχει την περιεκτική ιστορία ενός τόπου ή μιας περιοχής, που μπορεί ακόμη να διαβασθεί από την σύνθεσή της και την δομή της (Antrop 1997). Ιδιαίτεροι τόποι και μνημεία λαμβάνουν έτσι την συμβολική τους αξία και λειτουργούν ως ορόσημα που επιτρέπουν τον προσανατολισμό στον χώρο και τον χρόνο (Coeterier 2002).²⁷⁰

3.3. Λειτουργίες του τοπίου

Το τοπίο περαιτέρω ως αισθητικό σύστημα και ως φορέας αξιών επιτελεί δυο σημαντικές λειτουργίες, εκείνη της μνήμης και εκείνη της διαμόρφωσης ταυτότητας. Σε σχέση με όσα προαναφέρθηκαν θα πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ της ταυτότητας του τόπου ως της αίσθησης του τόπου, του χαρακτήρα, της φυσιογνωμίας ή της ιδιαιτερότητας και της λειτουργίας του τοπίου να διαμορφώνει μία συλλογική ταυτότητα.²⁷¹ Στην μία περίπτωση πρόκειται για στοιχείο της έννοιας του τοπίου, ενώ στην άλλη για λειτουργία που το τοπίο επιτελεί.

²⁶⁹ Carlson Allen, *Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics*, Columbia University Press, New York 2009 P. 126

²⁷⁰ Balej Martin, Raska Pavel, Andel Jiri & Chvatalova Alena, *Memory of a Landscape – A constituent of Regional Identity and Planning ?*, *Landscape Modelling, Urban and Landscape Perspectives 8* DOI 10.1007/978-90-481-3052-8_8, Springer Science + Business Media B.V. 2010, P. 107

²⁷¹ Kalandides Ares, *The problem with spatial identity : revisiting the “sense of place”*, *Journal of Place Management and Development*, Vol. 4, No 1, 2011 pp 28-39, P. 30

Μνήμη και διαμόρφωση συλλογικής εθνικής ταυτότητας είναι δυο λειτουργίες που είναι απόλυτα συνυφασμένες μεταξύ τους στο βαθμό που η ταυτότητα ενός έθνους διαμορφώνεται επί τη βάση της μνήμης αυτού. Το τοπίο λειτουργεί ως απόθεμα άυλων αξιών και ανθρώπινων νοημάτων που τρέφουν την ίδια την ύπαρξή μας, είναι το κέντρο των προσωπικών και συλλογικών μας αναμνήσεων.²⁷² Το τοπίο εν αντιθέσει με τα μνημεία και τα ιστορικά συμβαίνοντα έχει το σπουδαίο πλεονέκτημα ότι είναι κατανοητό και προσβάσιμο καθώς και ικανό να εμπνεύσει καθένα και οποιοδήποτε ανεξάρτητα από το κοινωνικό ή πολιτιστικό του επίπεδο.²⁷³

Τα τοπία λειτουργούν έτσι ως ένα μέσο κοινής μνήμης. Κατά τούτο, τα τοπία συνδυάζουν φυσικά και ιστορικά στοιχεία ως βάση της τοπικής, περιφερειακής ή εθνικής ταυτότητας.²⁷⁴ Το τοπίο αποτελεί ένα μέσο αναγνώρισης ενός τόπου ή ενός πολιτισμού.²⁷⁵ Δεν είναι όπως το αντιλαμβάνονται μερικοί απλώς κάποιο σύνολο γης, φυτών και υδάτων. «Είναι η προβολή της ψυχής ενός λαού επάνω στην ύλη».²⁷⁶ Ο Schama στην μελέτη του Landscape and Memory γράφει ότι : «...είναι φανερό ότι οι μύθοι και οι αναμνήσεις των τοπίων που κληρονομήσαμε μοιράζονται δυο χαρακτηριστικά : την αναπάντεχη διάρκεια διαμέσου των αιώνων και την δύναμή τους να δημιουργούν θεσμούς με τους οποίους συνεχίζουμε να ζούμε . Η εθνική ταυτότητα θα έχανε πολύ από την αυθεντική γοητεία της χωρίς τον μυστηριώδη χαρακτήρα μία συγκεκριμένη παράδοσης τοπίου: η τοπογραφία του χαρτογραφημένη , επεξεργασμένη και εμπλουτισμένη ως πατρίδα »²⁷⁷

Είναι φανερό ότι τα τοπία υπάρχουν ως ιστορικά κείμενα. Οι ιστορικές πτυχές ενός τοπίου συνδυαζόμενες με αισθητικά στοιχεία και στοιχεία σχετιζόμενα με τον τόπο συνιστούν το τοπίο ως κληρονομιά. Το τοπίο καθίσταται λοιπόν ένα σημαντικό συστατικό της συνολικής κληρονομιάς που προικίζει τις κοινότητες και τα έθνη με την ταυτότητά τους. Ο Lowenthal (1979) θεωρεί ότι «η γνώση του παρελθόντος είναι ουσιώδης για την διατήρηση του σκοπού στην ζωή . Χωρίς αυτή θα χάναμε όλη την αίσθηση της συνέχειας, όλη την αντίληψη της αιτιότητας, όλη τη γνώση της

²⁷² Taylor Ken , Landscape and Memory , www.unesco.org P. 4

²⁷³ Brice Catherine , Building Nations , Transforming Landscape , Contemporary European History 16 1 (2007), pp 109-119, 2007 Cambridge University Press , P. 112

²⁷⁴ Arler Finn, Aspects of landscape or nature quality , Landscape Ecology 15: 291-302, 2000 P. 300

²⁷⁵ Ambroise Regis , Towards political recognition of the European landscapes , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 29

²⁷⁶ Ελύτης Οδυσσέας , Τα δημόσια και τα ιδιωτικά , εκδόσεις Ίκαρος 1997

²⁷⁷ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999 , P 38

ταυτότητάς μας. Κάθε μεμονωμένο ίχνος του παρελθόντος τελικώς φθείρεται ,όμως από κοινού είναι αθάνατα .²⁷⁸

Κατά τούτο, το τοπίο μπορεί να θεωρηθεί από τις εθνικές κυβερνήσεις ως ένα σημαντικό εθνικό κεφάλαιο που συμβάλλει στην εθνική περηφάνεια και ταυτότητα²⁷⁹ , ιδίως σήμερα που σε περιόδους παγκοσμιοποίησης η τοπική ταυτότητα έχει καταστεί μείζον προβληματισμός²⁸⁰ και η απώλεια ταυτότητας αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο.²⁸¹

Σύμφωνα με τα όσα ελέχθησαν στο διεθνές φόρουμ – The Right to Landscape : Contesting Landscape and Human Rights , που έλαβε χώρα στο Cambridge , UK 8-12 Δεκεμβρίου 2008 στην εξηκοστή επέτειο της Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα :

*Το τοπίο και η ταυτότητα είναι εγγενή συστατικά του πολιτισμού μας , το ένα πληροφορεί το άλλο ... η πρόσβαση και η ελευθερία να απολαμβάνει το τοπίο όπως και ο σεβασμός των πνευματικών και συμβολικών νοημάτων που οι άνθρωποι αποδίδουν στο τοπίο είναι ορισμένα από τα συστατικά που υποστηρίζουν την αξιοπρέπεια και την ευημερία των κοινοτήτων.*²⁸²

Οι άνθρωποι αναζητούν ρίζες και το τοπίο παρέχει σημείο αναφοράς για την προσωπική και εθνική ταυτότητα. Έτσι, εκείνα τα τοπία που αποπνέουν περισσότερο παρελθόν και δεσμούς μεταξύ κοινότητας και γης είναι τα τοπία εκείνα που μέσω της μικρής κλίμακας των μερών τους και της λεπτότητας των ιστορικών λεπτομερειών τους είναι τα πλέον απειλούμενα από τις δυνάμεις του εκσυγχρονισμού στην ύπαιθρο.²⁸³

Συχνά δε, αφήνονται να εξελιχθούν με τρόπο που ενδέχεται να θέσει τις πτυχές των στοιχείων του τοπίου σε αντιπαράθεση και κατά τούτο να εξαλείψουν την αμοιβαία αρμονία τους. Αν η

²⁷⁸ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999 ,P 37

²⁷⁹ Janssen Joks & Kniooenberg Luuk , From Landscape Preservation to Landscape Governance : European experiences with Sustainable Development of Protected Landscapes , Studies on Environmental and Applied Geomorphology , pp 241-266 , P. 246

²⁸⁰ Kalandides Ares , The problem with spatial identity : revisiting the “sense of place ”, Journal of Place Management and Development , Vol. 4 , No 1, 2011 pp 28-39 , P. 28

²⁸¹ Hough Michael, Out of place , Yale University Press 1990 , Σελ 19

²⁸² Taylor Ken , Landscape and Memory , www.unesco.org P. 5

²⁸³ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999 , P 44

αντιπαράθεση μεταξύ των στοιχείων του τοπίου υπάρχει σε ένα τοπίο σε μεγάλο βαθμό ή επηρεάζει ένα σημαντικό αριθμό των στοιχείων του τοπίου ή αν επηρεάζει στοιχεία μείζονος σημασίας (τα κυρίαρχα στοιχεία του τοπίου), θα μπορούσαμε να πούμε ότι το τοπίο έχει αρχίσει να αφηγείται μία διαφορετική ιστορία ²⁸⁴ και ίσως πλέον να μην είναι σε θέση να λειτουργήσει ως φορέας μνήμης και μετάγγισης αξιών, αφού το ίδιο το τοπίο έχει απωλέσει την δική του ταυτότητα και άρα δεν δύναται να διαμορφώσει εκείνη όσων των βιώνουν. Ο προβληματισμός αυτός καθιστά το ζήτημα της προστασίας και της διαχείρισης της εξέλιξης των τοπίων μέσα στο χρόνο εξαιρετικά κρίσιμο.

Μέρος ΙΙΙ : Ενσωμάτωση της προστασίας του τοπίου στην δημοσία πολιτική

Στο σημείο αυτό επιχειρείται μία προσέγγιση σχετικά με την προστασία του τοπίου και την πραγμάτωσή της στα πλαίσια της δημόσιας πολιτικής. Αρχικά, γίνεται αναφορά στην βρετανική κυρίως παράδοση και πρακτική προστασίας και τις απαρχές πολιτικής σχεδιασμού, ενσωματώνοντας την προστασία του τοπίου. Ακολούθως διατυπώνεται προβληματισμός για την κρίση και επιλογή των τοπίων με σκοπό την προστασία τους. Η παρούσα ενότητα ολοκληρώνεται τέλος, με αναφορά στις μεταβολές του τοπίου που συναρτώνται άμεσα με τις επεμβάσεις σε αυτά, ειδικότερη περίπτωση των οποίων συνιστά η εγκατάσταση αιολικών πάρκων .

Κεφάλαιο 1ο : Ιστορική προσέγγιση ²⁸⁵

Μεγάλο μέρος του ενδιαφέροντος για την αξιολόγηση του τοπίου στην Βρετανία κατά την διάρκεια των δεκαετιών που ακολούθησαν τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο προήλθε από την νομοθεσία σχεδιασμού η οποία επέβαλε στις τοπικές αρχές να αξιολογούν την ποιότητα του τοπίου ώστε να παρέχουν μία βάση για την διαμόρφωση πολιτικών για την περιβαλλοντική προστασία και ανάδειξη. Στο Ηνωμένο Βασίλειο ο νόμος για τον σχεδιασμό των πόλεων και της υπαίθρου του 1947 ²⁸⁶ καθώς και ο νόμος για τα εθνικά πάρκα και την πρόσβαση στην ύπαιθρο του 1949 ²⁸⁷

²⁸⁴ Balej Martin , Raska Pavel , Andel Jiri & Chvatalova Alena , Memory of a Landscape – A constituent of Regional Identity and Planning ? , Landscape Modelling , Urban and Landscape Perspectives 8 DOI 10.1007/978-90-481-3052-8_8, Springer Science + Business Media B.V. 2010 P. 118

²⁸⁵ Για την σχέση τοπίου-κράτους βλ Παράρτημα 6^ο

²⁸⁶ 1947 Town and Country Planning Act

²⁸⁷ 1949 National Parks and Access to the Countryside Act

κατέστησαν την αξιολόγηση του τοπίου ένα θεσπισμένο καθήκον τόσο για την τοπική όσο και για την κεντρική ηγεσία .²⁸⁸

Αξίζει να σημειωθεί ακολούθως , η Countryside Act του 1968 , η οποία ανέφερε χαρακτηριστικά : «κατά την άσκηση λειτουργιών που σχετίζονται με την γη υπό θέσπιση, κάθε υπουργείο , κυβερνητικό όργανο και δημόσιο σώμα θα πρέπει να μεριμνούν για το εφευκτέο της διατήρησης της ομορφιάς και της ατμόσφαιρας της εξοχής »²⁸⁹. Είναι σαφές λοιπόν ότι ήδη από την δεκαετία του 1960 , το τοπίο και η προστασία του αποτελεί συνιστώσα του σχεδιασμού τουλάχιστον για τις βρετανικές αρχές . Κατά τούτο , η ανάγκη για ενσωμάτωση των προβληματισμών για το τοπίο στην λήψη αποφάσεων δεν είναι καινούρια αλλά κατέστη σημαντικότερη λόγω της αυξανόμενης σημασίας του για την βιώσιμη ανάπτυξη²⁹⁰

Κεφάλαιο 2^ο : Κρίση και επιλογή των προστατευτέων τοπίων

Στο κεφάλαιο αυτό δίδεται βάρος στο ζήτημα ποιος είναι αρμόδιος να κρίνει ότι μία περιοχή ή μία τοποθεσία συνιστά τοπίο άξιο προστασίας. Πέραν αυτού, μνημονεύεται μία σειρά κριτηρίων επιλογής των προστατευτέων τοπίων καθώς και η σχέση του τοπίου με την βιώσιμη ανάπτυξη .

2.1. Ο ρόλος των ειδικών και των τοπικών κοινοτήτων

Η εκτίμηση και αξιολόγηση του τοπίου συνιστά ένα εριζόμενο ζήτημα. Κατά μία γνώμη, η αξιολόγηση ενός τοπίου είναι θέμα καθαρά εμπειρικό, προτιμησιακό, επί τη βάσει της υποκειμενικής ενεργού συμμετοχής θεωρώντας τις αξίες του τοπίου εδραζόμενες στην εμπειρία της αλληλεπίδρασης ανθρώπου- τοπίου.²⁹¹ Κατά άλλη άποψη - μοντέλο των Zube , Sell & Taylor για

²⁸⁸ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999 P. 197

²⁸⁹ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999 ,P. 198

²⁹⁰ Countryside Agency & Scottish Natural Heritage , Landscape Character Assessment : Guidance for England and Scotland , 2002 P. 1

²⁹¹ Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and new York, 1996 , P. 12, Zube E.H. , J. L . Sell and G Taylor (1982) , Landscape perception : research , application and theory , Landscape Planning 9 ; 1-33

την αντίληψη του τοπίου (1982) - , η αξιολόγηση του τοπίου πρέπει να γίνεται από κατηρτισμένους και εκπαιδευμένους παρατηρητές (ειδικός = αμερόληπτος παρατηρητής). ²⁹²

Η διάσταση αυτή, εμφανής και στις διάφορες μεθόδους εκτίμησης και σχεδιασμού συνοπτικά θα μπορούσε να αποδοθεί με το δίλημμα αν το τοπίο αξιολογείται από ειδικούς ή το κοινό. Αναλόγως την απάντηση, οι μέθοδοι εκτίμησης και σχεδιασμού θα μπορούσαν να διακριθούν σε δυο κατηγορίες :

α. εκείνες που κατά μείζονα λόγο εμπλέκουν ειδικούς (landscape evaluation methods)

β. εκείνες που αντλούν κάποια ή τα περισσότερα από τα δεδομένα τους από το κοινό (landscape preference methods). ²⁹³

Ωστόσο , όπως σημειώθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια (I Κεφάλαιο 4^ο & II Κεφάλαιο 3^ο), το τοπίο είναι συνυφασμένο με την αισθητική εκτίμηση της φύσης, μπορεί να υποστηριχθεί ότι πρόκειται για ένα αισθητικό σύστημα χωρικών στοιχείων με συνοχή και ταυτότητα. Περαιτέρω δε , η αισθητική εκτίμηση της φύσης προϋποθέτει την γνώση αυτής, γνώση που μόνον οι φυσικές επιστήμες, η επιστήμη της οικολογίας, της γεωλογίας, του περιβάλλοντος κοκ μπορούν να παρέχουν. Αντιστοίχως, στην περίπτωση του αστικού και πολιτιστικού τοπίου με την εξειδίκευση και τον καθορισμό της αισθητικής, οι επιστήμες της χωροταξίας και αρχιτεκτονικής, και οι επιστήμες της ιστορίας, της αρχαιολογίας, οι κοινωνικές επιστήμες. Στην δε περίπτωση τοπίου με στοιχεία μεικτού χαρακτήρα απαιτείται από κοινού θεώρηση του ζητήματος φορέων τόσο των επιστημών περιβάλλοντος όσο και της χωροταξίας κλπ. Κατά τούτο, εξασφαλίζεται ένας βαθμός αντικειμενικότητας όσον αφορά στην αισθητική του τοπίου και κατά συνέπεια μπορεί να θεωρηθεί ότι καθίσταται ευχερέστερη η έννομη προστασία του.

Λαμβανομένης λοιπόν υπ' όψιν της μείζονος σημασίας της γνώσης και της επιστήμης στην αισθητική εκτίμηση του τοπίου, καταλήγει κανείς στην διαπίστωση ότι οι πλέον αρμόδιοι να εκφράσουν γνώμη σχετικά με το τοπίο σε ένα πρώτο στάδιο είναι οι επιστήμονες των οικείων κλάδων, που ανάλογα το είδος του τοπίου καλούνται να εξειδικεύσουν την έννοια της αισθητικής και να προσδιορίσουν τα συστατικά εκείνα που συνθέτουν το τοπίο. Συνεπώς, δεδομένου του

²⁹² Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and new York, 1996 , P. 12, Zube E.H. , J. L . Sell and G Taylor (1982) , Landscape perception : research , application and theory , Landscape Planning 9 ; 1-33

²⁹³ Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and new York, 1996 , P. 194

διεπιστημονικού χαρακτήρα του τοπίου , θα πρέπει η κρίση περί αυτού να είναι η συνισταμένη των πορισμάτων των επιμέρους επιστημών .

Με άλλους λόγους , μόνο οι καταρτισμένοι επιστήμονες έχουν την ικανότητα να εκφράσουν κρίσεις για την ποιότητα του τοπίου ερμηνεύοντας τις αισθητικές αξίες της κοινωνίας με έναν συνεπή και συνεκτικό τρόπο. (Zube et al. 1982). Το τοπίο θα πρέπει να διαβαστεί με έναν αντικειμενικό επιστημονικό τρόπο με την χαρτογράφηση , την κατάταξη και την περιγραφή των διαφόρων υλικών μορφών , εκ των οποίων δίδεται έμφαση στις αντικειμενικές ιδιότητες του τοπίου ως βάση για την αισθητική του προτίμηση. ²⁹⁴

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, οι τοπικές κοινωνίες μπορεί να υποστηριχθεί ότι δύναται και πρέπει να συνεισφέρουν τα στοιχεία εκείνα που σχετίζονται με την «μικρή μυθολογία» του τόπου, τις παραδόσεις, τους συμβολισμούς και τους μύθους και απαιτούνται για την ολοκλήρωση της έννοιας της ταυτότητας και τον εν τέλει προσδιορισμό του τοπίου. Πρόκειται δηλαδή για στοιχεία που απορρέουν από το νόημα που αποδίδουν οι τοπικοί πληθυσμοί στο συγκεκριμένο τόπο και ως εκ τούτου είναι και οι μόνοι που μπορούν να δια φωτίσουν ως προς αυτά .

Επομένως, η εκτίμηση της ποιότητας ενός τοπίου προϋποθέτει ένα είδος σύμπραξης μεταξύ ειδικών και κοινού , για τα ζητήματα εκείνα που η κάθε πλευρά είναι σε θέση να συνεισφέρει την ανάλογη γνώση στην πρώτη περίπτωση και τα ανάλογα βιώματα και παραδόσεις στην δεύτερη .

2.2. Προσδιορισμός και κριτήρια επιλογής προστατευτέων τοπίων

Αναγνώριση ενός τοπίου σημαίνει κατ' αρχάς προσδιορισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του. Το πρώτο μέλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί κατά τούτο συνίσταται στον καθορισμό των περιγραμμάτων και της συγκεκριμενοποίησης των εσωτερικών χαρακτηριστικών των διαφορετικών τύπων τοπίου καθώς και στον χαρακτηρισμό τους τόσο στην παρούσα κατάσταση της αναγνώρισής τους όσο και της δυναμικής τους με την συγκεκριμενοποίηση των εξελικτικών διαδικασιών που τα επηρεάζουν . ²⁹⁵

²⁹⁴ Scott Alister , Beyond the conventional : Meeting the challenges of landscape governance within the European Landscape Convention ? , Journal of Environmental Management , 92(2011) pp2754-2762 , P. 2755

²⁹⁵ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 100

Θα πρέπει να επισημανθεί ωστόσο, ότι για κάθε κατηγορία τοπίου – φυσικό, αστικό, πολιτιστικό ή άλλως φυσικών, ανθρωπογενών ή μεικτού χαρακτήρα στοιχείων- τυγχάνουν εφαρμογής διαφορετικοί κανόνες. Με άλλους λόγους, σε κάθε περίπτωση τα στοιχεία που συνιστούν το σύστημα του τοπίου είναι διαφορετικά και αξιολογούνται αναλόγως.

Στην περίπτωση του τοπίου ως συστήματος φυσικών στοιχείων, η ενσωμάτωση της προστασίας του τοπίου προϋποθέτει την ανάλυση ορισμένων χαρακτηριστικών της τοποθεσίας και την εξειδίκευσή τους,²⁹⁶ ήτοι : τη φύση και επίδραση των φυσικών παραγόντων όπως εδαφολογία, τοπογραφία, υδρογραφία, κλιματολογία κλπ, ημι-φυσικούς παράγοντες : χλωρίδα και πανίδα, οπτικές πλευρές σύμφωνα με τα κριτήρια της συμφωνίας, ποικιλότητας, γραμμικής ισορροπίας, ειδικώς προστατευόμενες περιοχές, αναγνωρισμένες για την αισθητική ή επιστημονική τους πλευρά.

Στην περίπτωση αυτή, κατά μείζονα λόγο, η προστασία του τοπίου επικουρείται από την περιβαλλοντική προστασία που προβλέπεται για την τοποθεσία που περιέχεται στο τοπίο, αλλά δεν περιορίζεται σε αυτή αφού όπως προελέχθη, το τοπίο ως έννοια αυτονομείται από το περιβάλλον, το υπερβαίνει ως ένα βαθμό και εστιάζει στην διαφύλαξη της αισθητικής του αξίας.

Αναλόγως στην περίπτωση, του πολιτιστικού τοπίου, που όπως προαναφέρθηκε (II Κεφάλαιο 3ο) συνιστά υποκατηγορία του τοπίου ως συστήματος ανθρωπογενών στοιχείων, μνημεία και παραδοσιακοί οικισμοί και γενικότερα εκφάνσεις του πολιτισμού και της ιστορίας μιας χώρας διαφυλάσσονται και λαμβάνεται μέριμνα για την ανάδειξή τους σύμφωνα με τις επιταγές της σχετικής νομοθεσίας. Ομοίως και στην περίπτωση του αστικού τοπίου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παρούσα εργασία δεν εμβαθύνει στα ζητήματα αστικού και πολιτιστικού τοπίου αλλά εστιάζει κυρίως στο φυσικό τοπίο.

Η τρίτη κατηγορία τοπίων, ήτοι τα τοπία ως συστήματα μεικτού χαρακτήρα όπως προαναφέρθηκαν, περιλαμβάνει περιπτώσεις συνδυασμού ανθρωπογενών και φυσικών στοιχείων που συνθέτουν από κοινού ένα τοπίο. Εν προκειμένω, για να μιλήσουμε για τοπίο θα πρέπει η σύζευξη ανθρωπογενών και φυσικών στοιχείων να συγκροτεί ένα αισθητικό σύστημα με συνοχή και ταυτότητα. Δηλαδή θα πρέπει να υφίσταται μία αρμονική συνύπαρξη ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος.

²⁹⁶ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II P.36

Στην περίπτωση αυτή μία σειρά παραγόντων θα πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν προκειμένου να αξιολογηθεί ένα τέτοιο σύνολο ως τοπίο άξιο προστασίας. Ειδικότερα, θα μπορούσε να αναφέρει κανείς πλέον των στοιχείων που τυγχάνουν εφαρμογής στις επιμέρους περιπτώσεις τοπίων , στοιχεία που απαρτίζουν το υπό κρίση σύνολο, τα εξής :

- την γεωλογία , την γεωμορφολογία , το έδαφος και τις κλίσεις αυτού
- τα φυσικά οικοσυστήματα , τα όρια τους και τις οικολογικές διεργασίες
- τις χρήσεις γης , τα οικιστικά πρότυπα , την προσαρμογή τους στις κλίσεις του εδάφους , τις τοπικές πρακτικές δόμησης
- τις ανθρώπινες δραστηριότητες
- τον τρόπο ζωής και τις κοινωνικές παραδόσεις

στο βαθμό που συνθέτουν ένα σύστημα που φανερώνει μία σχέση ανθρώπου – φύσης σε αρμονική διάδραση²⁹⁷ , ήτοι μία σχέση όπου το φυσικό περιβάλλον παραμένει κυρίαρχο και η ανθρώπινη παρουσία προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητές του και στην κλίμακα αυτού . Χαρακτηριστική περίπτωση συνιστούν οι παραδοσιακοί οικισμοί. Ομοίως, η αρμονική συνύπαρξη δύναται να είναι απόρροια πρακτικών βιώσιμης χρήσης γης εκ της οποίας διατηρείται η ποικιλία των ειδών και των οικοσυστημάτων.²⁹⁸

Επιπροσθέτως , αναφορικά με την αξιολόγηση του τοπίου, η Επιτροπή για την Ύπαιθρο του Ηνωμένου Βασιλείου (Countryside Commission) έχει επισημάνει ότι « το τοπίο είναι κάτι περισσότερο από το άθροισμα των συστατικών του μερών . Η συνολική ή πλήρης εικόνα μιας τοποθεσίας όπως γίνεται αντιληπτή είναι κάτι σπουδαιότερο από μία σειρά στοιχείων , όσο σημαντικά και αν είναι τα στοιχεία αυτά για την συνολική σύνθεση. Ο προβληματισμός δεν έχει να κάνει τόσο με την λεπτομέρεια των ιστορικών και αρχαιολογικών χαρακτηριστικών, τα φυσικά ενδιαίτηματα ή τα επιμέρους χαρακτηριστικά , όπως δέντρα και δασώδεις εκτάσεις , όσο με τον τρόπο που τα ξεχωριστά αυτά συστατικά από κοινού δημιουργούν στο σύνολό του το τοπίο. »²⁹⁹

²⁹⁷ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 P. 35

²⁹⁸ Hamin Elizabeth , Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature , Journal of Planning Literature , Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 P. 345

²⁹⁹ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992, P. 49-50, Countryside Commission , Landscape Assessment : A Countryside Commission approach , Cheltenham , UK 1987

2.3. Το τοπίο ως έκφραση βιωσιμότητας

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω, η έννοια του τοπίου αναμφίβολα συνδέεται με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης. Στην μεν περίπτωση των αμιγώς φυσικών τοπίων και των πολιτιστικών τοπίων που διατηρούνται ανέπαφα, πρόκειται για απόλυτη διαφύλαξη φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου και κατά τούτο επίτευξη βιωσιμότητας. Στη δε περίπτωση τοπίων μεικτού χαρακτήρα - αποτέλεσμα σύζευξης ανθρωπογενών και φυσικών στοιχείων - η πραγμάτωση της βιώσιμης ανάπτυξης δηλαδή η αρμονική συναρμογή φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι συνιστά το δικαιολογητικό λόγο για την αναγωγή τους σε τοπία άξια προστασίας. Όπως επισημαίνεται ήδη στην Διακήρυξη της Lake District (1987), τα τοπία συνιστούν ζωντανά μοντέλα βιώσιμης χρήσης της γης και των πόρων της, από τους οποίους εξαρτάται το μέλλον του πλανήτη και των ανθρώπων του.³⁰⁰

Από της άλλης πλευράς, η βιώσιμη ανάπτυξη συνιστά συνάμα και το μέσο για την διαφύλαξη των τοπίων στο βαθμό που η ανθρώπινη δραστηριότητα υπόκειται στον περιορισμό της διαφύλαξης του πολιτιστικού, φυσικού και κοινωνικού κεφαλαίου.³⁰¹ Με άλλους λόγους χωρεί τέτοιου είδους ανάπτυξη που να μην αναλώνει το κεφάλαιο που την στηρίζει.

Ενδεικτικά, στην βιβλιογραφία επισημαίνεται³⁰² η σύνδεση μεταξύ βιώσιμης ανάπτυξης και τοπίου: « Η γεωργία και η δασοκομία δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως μόνο οικονομικές δραστηριότητες και χρήσεις γης. Συνιστούν ουσιώδη εργαλεία για την διαχείριση του τοπίου. Οι μέθοδοι εφαρμογής τους θα πρέπει να ευθυγραμμίζονται με τους στόχους της εύλογης και ορθής χρήσης γης και της βιώσιμης χωροταξικής ανάπτυξης ». Πέραν της χωροταξικής ανάπτυξης και της γεωργίας, ο τουρισμός αντλεί οικονομικά οφέλη από το τοπίο. Ο βιώσιμος τουρισμός απαιτεί προσεκτική αντιμετώπιση των χαρακτηριστικών και της εξέλιξης του τοπίου τόσο στις υπαίθριες όσο και στις παράκτιες περιοχές, πολλώ δε μάλλον στις προστατευόμενες.³⁰³

³⁰⁰ Lake District Declaration 1987

³⁰¹ Μ Δεκλερής, Το δίκαιο της βιώσιμης ανάπτυξεως, εκδ Αντ Σάκκουλα 2001

³⁰² Conclusions of the Council of Europe international CEMAT Seminar, Lisbon 26-27 November 2001, Landscape Heritage, spatial planning and sustainable development – Proceedings, Council of Europe Publishing, European regional planning series, No. 66, pp. 133-41

³⁰³ Council of Europe, Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention, Council of Europe, Strasbourg 2006, P. 16

Η ανησυχία που εκφράστηκε για την βιώσιμη ανάπτυξη στην Παγκόσμια Διάσκεψη του Ρίο καθιστά το τοπίο ένα ουσιώδες ζήτημα στην επίτευξη μιας ισορροπίας μεταξύ διατήρησης φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς ως αντανάκλασης της ταυτότητας και ποικιλίας και στην χρήση του ως οικονομικού πόρου στο πλαίσιο άνθησης βιώσιμου τουρισμού.³⁰⁴

Η έννοια της βιωσιμότητας είναι πολύτιμη στα πλαίσια της προστασίας του τοπίου και για έναν ακόμη λόγο. Ως έννοια διεπιστημονική και συστημική, επιτρέπει την ενσωμάτωση της προστασίας του περιβάλλοντος στις επιμέρους πολιτικές, πρακτική που κρίνεται σκόπιμο να εφαρμοσθεί και στην ειδικότερη περίπτωση της προστασίας του τοπίου. Κατά τούτο, ορισμένοι συγγραφείς³⁰⁵ συμφωνούν ότι το προστατευτέο τοπίο θα πρέπει να ενσωματώνεται στις ευρύτερες περιβαλλοντικές προσπάθειες μίας χώρας ή μιας περιοχής ως τμήμα ενός ολοκληρωμένου συστήματος περιβαλλοντικής μέριμνας και βιώσιμης ανάπτυξης.³⁰⁶

Περαιτέρω, η έννοια της βιωσιμότητας έχει και αποκαταστατικό χαρακτήρα. Κατά τούτο, στην περίπτωση αλλοιωμένων ή υποβαθμισμένων τοπίων, θα πρέπει να σκοπείται η αποκατάσταση της συνοχής και της ενότητας των στοιχείων τους και ει δυνατόν η αποκατάσταση της διαταραχθείσας ταυτότητάς τους.³⁰⁷

Όπως αναφέρει η αιτιολογική έκθεση της Σύμβασης της Φλωρεντίας « Ο προβληματισμός για τη βιώσιμη ανάπτυξη όπως εκφράστηκε στην Διάσκεψη του Ρίο το 1992 καθιστά το τοπίο μία ουσιώδη παράμετρο στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ διατήρησης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς ως αντανάκλασης της ευρωπαϊκής ταυτότητας και ποικιλότητας καθώς και στην

³⁰⁴ Dejeant –Pons Magualonne, The European Landscape Convention Florence, in Europe's Cultural Landscape : archaeologists and the management of change, Europae Archaeologiae Consilium 2002, P. 16

³⁰⁵ Hamin Elizabeth, Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature, Journal of Planning Literature, Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 Bromley 1997, Gambino 1998, Garratt 1982

³⁰⁶ Hamin Elizabeth, Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature, Journal of Planning Literature, Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 P. 345

³⁰⁷ Βλ. αρχή της υποχρεωτικής αποκατάστασης διαταραχθέντων οικοσυστημάτων, Μ Δεκλερής, Το Δίκαιον της βιωσίμου αναπτύξεως, εκδ Αντ Σάκκουλα, Αθήνα 2001

χρήση του ως οικονομικού πόρου ικανού για την δημιουργία θέσεων εργασίας στο πλαίσιο άνθησης ενός βιώσιμου τουρισμού »³⁰⁸

Ιδιαίτερη βαρύτητα εν σχέσει προς το τοπίο εμφανίζουν οι δυο βασικές αρχές που διαμορφώνουν το περιεχόμενο της βιώσιμης ανάπτυξης . Αυτές είναι οι αρχές 3 και 4 της Διακήρυξης του Ρίο για το περιβάλλον και την ανάπτυξη :

Αρχή 3 : Το δικαίωμα στην ανάπτυξη θα πρέπει να εκπληρώνεται ώστε δίκαια να ανταποκρίνεται στις αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές ανάγκες της παρούσας και των μελλουσών γενεών

*Αρχή 4 : Προκειμένου να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη, η περιβαλλοντική προστασία θα πρέπει να συνιστά ένα ουσιώδες μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας και να μην αντιμετωπίζεται απομονωμένα από αυτή .*³⁰⁹

Κεφάλαιο 3^ο : Εξέλιξη και μεταβολές του τοπίου

Το παρόν κεφάλαιο πραγματεύεται το ζήτημα της αλλαγής και εξέλιξης των τοπίων ως απόρροια της ανάπτυξης και της ανθρώπινης επέμβασης σε αυτά. Περαιτέρω, επισημαίνεται η ανάγκη σχεδιασμού που να οριοθετεί και να διασφαλίζει την προστασία των τοπίων, αλλά και η ουσιαστική εφαρμογή της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, όσον αφορά στην παράμετρο του τοπίου .

3.1. Η εξέλιξη και οι μεταβολές ενός τοπίου

Το τοπίο είναι για το περιβάλλον ό, τι η επιδερμίδα για το σώμα , η επιφάνεια που δείχνει την κατάσταση της υγείας ενός ζωντανού οργανισμού. Αν το τοπίο «ασθενεί», οι αιτίες θα πρέπει να ανιχνευθούν στον τρόπο που κοινωνία και άτομα σχετίζονται με το περιβάλλον. Αν το τοπίο διαδραματίζει ένα συνεχή ρόλο στην διατήρηση της πνευματικής ισορροπίας των ανθρωπίνων όντων και παραμένει ένα ουσιώδες στοιχείο της ταυτότητάς τους , η ανάπτυξη των κοινωνιών θα πρέπει να το λάβει υπ 'όψιν της σε όλες τις συναφείς περιοχές .³¹⁰

³⁰⁸ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 15

³⁰⁹ Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 , P. 15

³¹⁰ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II P. 2

Για αιώνες στο παρελθόν, τα τοπία αναπτύσσονταν αργά. Οι φυσικές δυνάμεις έτειναν να διατηρούν μία ισορροπία μεταξύ του ανθρώπου και των άλλων ειδών. Ωστόσο, οι τελευταίες δεκαετίες έφεραν μεγάλη αλλαγή. Στο μεγαλύτερο μέρος της γης, η ισορροπία έχει διαταραχθεί

εξαιτίας των επιπτώσεων του ανθρώπου, των μηχανών του, των αναπτυσσόμενων τεχνολογιών του καθώς και των αυξανόμενων αριθμών του. ³¹¹

Το γεγονός ότι υφίσταται πλέον μείζον προβληματισμός για το τοπίο σήμερα αντανακλά τις διαλυτικές αλλαγές που έχει υποστεί, σημάδι ότι σε πολλές περιπτώσεις το τοπίο δεν είναι σε θέση να ικανοποιήσει πλέον την λειτουργία που οι κοινωνίες του αναθέτουν. ³¹² Ειδικά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και έπειτα, πολλά τοπία έχουν μεταβληθεί δραστικά ως αποτέλεσμα των διαδικασιών ή των πολιτικών των οποίων η επίδραση δεν έχει επαρκώς αποτιμηθεί. ³¹³

Η ποιότητα και η ποικιλία των τοπίων της Ευρώπης βρίσκεται σε κίνδυνο. Οι απειλές για αυτά μπορούν να συνοψισθούν σε τρεις λέξεις: ανάπτυξη, εγκατάλειψη και ρύπανση. ³¹⁴ Η σύγχρονη ανάπτυξη είναι τόσο μεγάλη σε κλίμακα, τόσο βάρβαρη σε σχεδιασμό και τόσο κυριαρχούσα στις επιδράσεις της που εξαλείφει την ποιότητα του τοπίου. Η σύγχρονη γεωργία έχει παραγάγει μία τυποποιημένη μονοτονία σε πολλές γόνιμες περιοχές της Δυτικής Ευρώπης και μαζικές φάρμες στην Ανατολική. Σε αρκετές πόλεις και βιομηχανικές ζώνες, η χρήση τυποποιημένων υλικών και αρχιτεκτονικού στυλ έχει καταστρέψει τον ξεχωριστό χαρακτήρα των τοπικών τοπίων. Πολλές ακτές και ορεινές περιοχές έχουν υποβαθμιστεί από την μαζική τουριστική ανάπτυξη. ³¹⁵

Πολλά φαινόμενα μπορούν να αναφερθούν που δίνουν ώθηση στη φυσική υποβάθμιση και την οπτική ρύπανση που είναι συχνά μη αναστρέψιμες. Επί παραδείγματι, μη βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων του εδάφους, του υπεδάφους, του νερού και του αέρα, ανέλεγκτη ανάπτυξη στους τομείς της βιομηχανίας, της ενέργειας, του τουρισμού κλπ, υψηλά εξειδικευμένη εντατική κτηνοτροφία και δασοκομία, συνοδευόμενη από μία τάση φυγής από την γη και αγροτική

³¹¹ IUCN, Landscape Planning, IUCN Publications New Series, Supplementary Paper, No 21 Lausanne 1969, P. 4

³¹² Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II P. 2

³¹³ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II P. 13

³¹⁴ Dejeant –Pons Magualonne, The European Landscape Convention Florence, in Europe's Cultural Landscape: archaeologists and the management of change, Europae Archaeologiae Consilium 2002 P. 15

³¹⁵ Dower Michael, Towards landscape policies, Naturopa No 86 1998, pp6-7, P. 6

ερήμωση, πλημμελής διαχείριση της αστικής ανάπτυξης, ιδίως στις περιαστικές ζώνες, εγκατάσταση μεγάλων κατασκευών ή υποδομών μεταφοράς χωρίς να λαμβάνεται επαρκώς υπ όψιν ο χαρακτήρας και η ιδιότητα των περιοχών όπου τοποθετούνται, παραμέληση ή περιορισμένη συνείδηση της αξίας των πολιτιστικών τοπίων, προερχόμενη από έλλειψη πληροφορίας και παιδείας.³¹⁶

Η ζωτική κληρονομιά των τοπίων και οι απειλές προς αυτά θέτουν μία πρόκληση στους επιστήμονες και τους φορείς σχεδιασμού δημοσίας πολιτικής. Το δε δίλημμα συνοψίζεται θα έλεγε κανείς σε δυο λέξεις: διατήρηση ή εξέλιξη. Κατά μία άποψη το ζητούμενο δεν είναι να παγώσουμε το τοπίο σε κάποια δεδομένη στιγμή της μακράς εξέλιξής του. Η διατήρηση τοπίων συνεχώς εξελισσόμενων αφορά την διαχείριση της αλλαγής – τα τοπία δεν θα πρέπει να «παγώσουν», αλλά να κρατηθούν ζωντανά (Bloemers et al., 2010).³¹⁷ Ο σκοπός δηλαδή θα πρέπει να είναι να διαχειριστούμε την μελλοντική αλλαγή κατά τρόπο που να αναγνωρίζει την μεγάλη ποικιλία και την ποιότητα των τοπίων και συντηρεί ή και εμπλουτίζει την ποικιλία και ποιότητα αυτή παρά επιτρέπει την εξάλειψή τους.³¹⁸ Κατά τούτο, η μείζονα πρόκληση έγκειται στον καθορισμό του τι συνιστά καλή αλλαγή και τι κακή. Ανάλογη και η θέση της IUCN (1987), σύμφωνα με την οποία στόχος δεν είναι η διατήρηση, αλλά η διαχείριση των αλλαγών έτσι ώστε οι ιδιότητες του τοπίου να προστατεύονται για τις μελλοντικές γενεές.³¹⁹

Ομοίως, στα πλαίσια της αναζήτησης της σωστής ισορροπίας μεταξύ προστασίας, διαχείρισης και σχεδιασμού ενός τοπίου, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση δεν αποσκοπεί να διατηρήσει ή να παγώσει το τοπίο σε ένα συγκεκριμένο σημείο της μακράς του εξέλιξης. Τα τοπία πάντοτε άλλαζαν και θα συνεχίσουν να αλλάζουν τόσο μέσω των φυσικών διεργασιών όσο και της ανθρώπινης δράσης. Στην πραγματικότητα, ο σκοπός θα πρέπει να είναι η διαχείριση των μελλοντικών αλλαγών κατά τρόπο που να αναγνωρίζει την σπουδαία ποικιλία και ποιότητα των τοπίων που κληρονομήσαμε και

³¹⁶ CoE, Committee of Ministers, Recommendation No R (95) 9, On the integrated conservation of cultural landscape areas as part of landscape policies, Article 2, P. 3

³¹⁷ Janssen Joks & Knippenberg Luuk, From Landscape Preservation to Landscape Governance: European experiences with Sustainable Development of Protected Landscapes, Studies on Environmental and Applied Geomorphology, pp 241-266 P. 241

³¹⁸ Dower Michael, Towards landscape policies, Naturopa No 86 1998, pp6-7, P. 6

³¹⁹ Hamlin Elizabeth, Western European Approaches to Landscape Protection: A review of the Literature, Journal of Planning Literature, Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 P. 346

που αποσκοπεί στο να προστατεύσει ή και να επαυξήσει αυτήν την ποικιλία και ποιότητα αντί να επιτρέψει την υποβάθμισή τους.³²⁰

Ωστόσο, στο βαθμό που οι πρόσφατες αλλαγές του τοπίου συνεπάγονται την απώλεια της ποικιλίας, της συνοχής και της ταυτότητας των υφιστάμενων τοπίων δεν μπορούν παρά να αντιμετωπιστούν ως απειλή, ως μία αρνητική εξέλιξη. Η βασική διαφορά μεταξύ παραδοσιακών και νέων τοπίων εδρεύει στην δυναμική τους, τόσο στην ταχύτητα όσο και στην κλίμακα αλλά και στην μεταβαλλόμενες αντιλήψεις, αξίες και συμπεριφορά των χρηστών τους (Antrop 2005). Ο Nohl (2001) προειδοποιεί ότι τα σύγχρονα τοπία είναι πιθανό να χάσουν τις ιδιότητές τους. Άλλες αρνητικές αλλαγές στα σύγχρονα τοπία που αναφέρει, περιλαμβάνουν την παραφθορά της τοπικής ταυτότητας ή την απώλεια της φυσικής δομής. Κατά τούτο, η αίσθηση του τόπου έχει απωλεσθεί και το τοπίο έχει χάσει την ικανότητά του να αφηγείται ξεχωριστές και ιδιαίτερες ιστορίες στον παρατηρητή (Nohl 2001)³²¹

Δεδομένου λοιπόν ότι το τοπίο αποτελεί ένα σύστημα στοιχείων με συνοχή και ταυτότητα και περαιτέρω λειτουργεί ως φορέας μνήμης και διαμορφωτής της τοπικής και εθνικής ταυτότητας, η εξέλιξή και οι μεταβολές αυτού υπερβαίνουν θα έλεγε κανείς την έννοια μιας απλής και μόνο διαχείρισης. Τουναντίον απαιτούν σχεδιασμό και καθορισμό τους εκ των προτέρων, δηλαδή περισσότερο παρεμβατική στάση από μέρους του κράτους, ώστε το τοπίο να μην απωλέσει το ρόλο του ως φορέας αξιών.

3.2. Η αναγκαιότητα σχεδιασμού των επεμβάσεων

Η ανάγκη σχεδιασμού και ο έλεγχος της εξέλιξης του τοπίου επιβάλλεται και από την ιδιαιτερότητα του καθεστώτος που διέπει θα έλεγε κανείς το τοπίο. Το γεγονός ότι το τοπίο περιλαμβάνει μία ευαίσθητη σχέση με μία συγκεκριμένη περιοχή χωρίς να υφίσταται δεσμός ιδιοκτησίας, μεταβάλλει το τοπίο σε έναν γνήσιο « κοινό πόρο », με άλλους λόγους σε ένα οπτικό

³²⁰ Dejeant –Pons Magualonne, The European Landscape Convention Florence, in Europe's Cultural Landscape : archaeologists and the management of change, Europae Archaeologiae Consilium 2002 P. 19

³²¹ Balej Martin, Raska Pavel, Andel Jiri & Chvatalova Alena, Memory of a Landscape – A constituent of Regional Identity and Planning ?, Landscape Modelling, Urban and Landscape Perspectives 8 DOI 10.1007/978-90-481-3052-8_8, Springer Science + Business Media B.V. 2010, P. 108

κεφάλαιο ή αντικείμενο κοινής κληρονομιάς ³²² Το τοπίο δεν είναι κανενός . Ο ορίζοντας δεν είναι ιδιοκτησία κανενός . ³²³ Το τοπίο ανήκει σε όλους . ³²⁴

Τα τοπία στην πλούσια ποικιλία τους συνιστούν ένα εθνικό θησαυρό. Καθώς δεν είναι ιδιοκτησία κανενός ή αποκλειστική ευθύνη, και ως εκ τούτου είναι πολύ εύκολο να θεωρηθούν δεδομένα – ακόμη και να παραβλεφθούν. ³²⁵ Επί παραδείγματι, η περιοχή μπορεί να ανήκει σε δημόσια αρχή αλλά είναι πιθανότερο να αποτελείται από ένα μωσαϊκό ιδιωτικών και δημόσιων ιδιοκτησιών που να ενεργοποιούν μία ποικιλία καθεστώτων διαχείρισεως , που θα πρέπει να υπόκεινται σε ένα βαθμό ελέγχου . ³²⁶

Όσον αφορά στο σχεδιασμό αξίζει να εστιάσει κανείς στην Βρετανία, την Γαλλία και την Γερμανία λόγω της μακράς ιστορίας τους στα διατηρηθέντα τοπία στις χώρες αυτές και στις σχετικά ευρείες περιοχές προστατευόμενων τοπίων που αποτελούν αντικείμενο διαχείρισης για ψυχαγωγικούς, εκπαιδευτικούς και λοιπούς σκοπούς. Επιπλέον, οι χώρες αυτές είναι ευρωπαϊκά έθνη με ισχυρή παράδοση χωροταξικού σχεδιασμού αποσκοπούσα στον χειρισμό πολιτιστικών τοπίων. ³²⁷

Ο σχεδιασμός του τοπίου θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι έχει δυο πτυχές : αφ ενός τον προσδιορισμό των οικείων περιοχών και την οριοθέτηση των τοπίων και αφ ετέρου τον καθορισμό των επεμβάσεων και μεταβολών εκείνων που είναι συμβατές με το εκάστοτε τοπίο. Κατά τούτο , ο σχεδιασμός τοπίου είναι στοιχείο του σχεδιασμού χρήσεων γης και είναι αναγκαίος οπουδήποτε οι

³²² Council of Europe , Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention , Council of Europe , Strasbourg 2006 P. 14

³²³ Έμερσον Ραλφ, Η Φύση , εκδόσεις Ποντίκι, Αθήνα Σελ 19

³²⁴ Ambroise Regis , Towards political recognition of the European landscapes , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 29

³²⁵ Scott Alister , Beyond the conventional : Meeting the challenges of landscape governance within the European Landscape Convention ? , Journal of Environmental Management , 92(2011) pp2754-2762 P. 2756, Scottish Natural Heritage (SNH) key strategic advisor to government on natural heritage matters including landscape , 2003

³²⁶ Hamin Elizabeth , Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature , Journal of Planning Literature , Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 P. 342, IUCN Commission on National Parks and Protected Areas 1994

³²⁷ Janssen Joks & Kniooenberg Luuk , From Landscape Preservation to Landscape Governance : European experiences with Sustainable Development of Protected Landscapes , Studies on Environmental and Applied Geomorphology , pp 241-266, P. 243

άνθρωποι μεταβάλλουν το υφιστάμενο τοπίο. Ενώ, όπου το τοπίο είναι ήδη κατεστραμμένο, ο σχεδιασμός του τοπίου μπορεί να βοηθήσει στην αποκατάστασή του .³²⁸

Όσον αφορά στον προσδιορισμό και την επιλογή των τοπίων, αναγκαίο προαπαιτούμενο είναι η έρευνα και ανάλυση, Σχετική αναφορά έχει περιληφθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο όπου επισημαίνεται η συλλογή στοιχείων και η αξιολόγησή τους από ειδικούς προερχόμενους από έναν αριθμό επιστημονικών πεδίων. Σχετίζονται δε με τα εξής αντικείμενα : το κλίμα, τους υδάτινους

πόρους , την γεωλογία και τα εδάφη , την τοπογραφία, το ζωντανό περιεχόμενο του τοπίου, τις σκηνικές ιδιότητες και τα οπτικά χαρακτηριστικά του τοπίου , τα χαρακτηριστικά ιδιαιτέρας επιστημονικής ή πολιτιστικής σπουδαιότητας, καθώς και την επίδραση της ανθρώπινης επέμβασης σε όλα τα παραπάνω³²⁹

α. οριοθέτηση

Σχετικά με την οριοθέτηση των τοπίων (φυσικών κατά βάση), τα όρια θα πρέπει να είναι αντιληπτά, εύλογα και αναγνωρίσιμα υπό τους όρους της φύσης, των ανθρώπων και της διαχείρισης. Σαφώς, τα όρια είναι σημαντικά για την διατήρηση της ακεραιότητας του προστατευτέου τοπίου, διασφαλίζοντας ότι ασύμβατες επεμβάσεις δεν θα πραγματοποιούνται σε τοποθεσίες στις οποίες θα έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στις φυσικές, πολιτιστικές ή οπτικές ιδιότητες του τοπίου.³³⁰ Η διατήρηση της ακεραιότητας μιας περιοχής αποτελεί μείζονα στόχο .³³¹

Σύμφωνα με ορισμένη γνώμη, τα όρια θα πρέπει να περικλείουν πλήρεις ενότητες τοπίου και οικοσυστήματα , θα πρέπει να ακολουθούν τα φυσικά και γεωφυσικά χαρακτηριστικά καθώς αυτά είναι απίθανο να μεταβληθούν και είναι ευχερέστερα κατανοητά επί εδάφους αντί χάραξης γραμμών επί χάρτου. Ομοίως, θα ήταν σημαντικό για τα παράκτια τοπία να περιλαμβάνουν και θαλάσσιο περιβάλλον ώστε από κοινού να προστατεύουν την παράκτια περιοχή από δυσμενείς επεμβάσεις στην εγγύς περιοχή της ακτής και να συμπληρώνουν τις αξίες του τοπίου με τις συναφείς αξίες του θαλασσίου περιβάλλοντος και το πολιτιστικό ενδιαφέρον των παραδοσιακών

³²⁸ IUCN, Landscape Planning , IUCN Publications New Series , Supplementary Paper, No 21 Lausanne 1969, P. 10

³²⁹ IUCN, Landscape Planning , IUCN Publications New Series , Supplementary Paper, No 21 Lausanne 1969 P. 17

³³⁰ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 P. 43

³³¹ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 P. 52-3

αλιευτικών προτύπων.³³² Ομοίως και περιοχές εκβολής ποταμών καθώς και υφάλους καθώς και όπου η επαφή στεριάς και θάλασσας επιτάσσει ενιαίο έλεγχο. Περαιτέρω, θα πρέπει να λαμβάνουν υπ όψιν υπάρχουσες ή ενδεχόμενες χρήσεις γης σε γειτνιάζουσα γη, που ενδέχεται να επηρεάσουν επιβλαβώς ή να επικρατήσουν των αξιών του προστατευτέου τοπίου.³³³

β. επεμβάσεις

Όσο δε αφορά στις επεμβάσεις, θα πρέπει να εξασφαλίζεται ότι τα νέα στοιχεία που εισάγονται στο τοπίο και οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα επί της υλικής του βάσης δεν λειτουργούν διαλυτικά για το υφιστάμενο σύνολο και την ενότητά του και δεν αλλοιώνουν την ταυτότητα του. Με άλλους λόγους, παρεμβάσεις στο τοπίο κρίνονται επιτρεπτές στο βαθμό που είναι συμβατές με τα στοιχεία που το συνθέτουν, δεν πλήττουν την συνοχή του και δεν διαταράσσουν την ταυτότητα του. Δηλαδή υπόκεινται στους όρους και τους περιορισμούς που το ίδιο το τοπίο θέτει ως σύνολο καθώς και εκείνους που επιβάλλουν τα μέρη που το απαρτίζουν. Προσαρμόζονται δε σε αυτούς αντί να τους υπερβαίνουν και να τους υπονομεύουν.

Μείζονος σημασίας είναι η αναγνώριση των χαρακτηριστικών εκείνων που είναι τα πλέον σημαντικά για την δημιουργία του χαρακτήρα και της ταυτότητας μιας περιοχής.³³⁴ Μόνο αποδίδοντας την κατάλληλη προσοχή στον υφιστάμενο χαρακτήρα των τοπίων μπορούμε να πληροφορηθούμε και να υπεύθυνες αποφάσεις να ληφθούν σχετικά με την διαχείριση και τον μελλοντικό σχεδιασμό τους. Κατανοώντας το πώς οι τόποι διαφέρουν, μπορούμε επίσης να διασφαλίσουμε ότι η μελλοντική τους ανάπτυξη θα είναι η ορθή, λαμβανομένης υπ όψιν της τοποθεσίας και θα συμβάλλει στην περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.³³⁵

³³² Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 P. 42-3

³³³ Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992 P. 44, Guidelines for boundaries

³³⁴ Countryside Agency & Scottish Natural Heritage, Landscape Character Assessment : Guidance for England and Scotland, 2002 P.9

³³⁵ P.8

Ο σχεδιασμός περαιτέρω θα πρέπει να κατατείνει στην διατήρηση της αρμονικής αλληλεπίδρασης μεταξύ ανθρώπου-φύσης και πολιτισμού μέσω της προστασίας του τοπίου και την διαιώνιση των παραδοσιακών χρήσεων, πρακτικών δόμησης και κοινωνικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων, στην υποστήριξη του τρόπου ζωής και των οικονομικών δραστηριοτήτων που βρίσκονται σε αρμονία με τη φύση και τη διατήρηση της κοινωνικού και πολιτιστικού ιστού των κοινωνιών που αφορούν, στην διατήρηση της ποικιλίας των τοπίων και των συναφών ειδών και οικοσυστημάτων καθώς και στην εξάλειψη όπου απαιτείται και ακολούθως αποφυγή των χρήσεων και δραστηριοτήτων που είναι ακατάλληλες για την κλίμακα ή και τον χαρακτήρα .³³⁶

Τέλος , αξίζει να επισημανθεί ότι στο βαθμό που οι τοπικοί πληθυσμοί είναι εκείνοι που συνεισφέρουν σε ένα πρώτο στάδιο τα στοιχεία εκείνα που διαμορφώνουν μεταξύ άλλων την ταυτότητα ενός τοπίου και συνάμα είναι εκείνοι που τελικώς βιώνουν και επηρεάζονται άμεσα από την μεταβολή του τοπίου , οι απόψεις τους θα πρέπει να λαμβάνονται υπ όψιν στην λήψη των αποφάσεων. Η λογική αυτή είναι εμφανής στα πλαίσια της νέας ρητορικής ενδυνάμωσης και τοπικής δράσης, όπως εμφανίζεται τόσο στην σύμβαση Aarhus όσο και στην Σύμβαση Προστασίας του Τοπίου.³³⁷

3.3. Η εκτίμηση των επιπτώσεων και η ευαισθησία των τοπίων

Το ζήτημα των επεμβάσεων στο τοπίο βαίνει από κοινού με την εξέταση των επιπτώσεων τους σε αυτό και τον θεσμό της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Οι αισθητικές αξίες του τοπίου εύκολα μπορούν να παραβλεφθούν ή να υποτιμηθούν στα πλαίσια της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Τα έργα δημοσίου τομέα συχνά υποτιμούν την αισθητική βλάβη που προκαλούν, η οποία αν αντιμετωπισθεί συνολικά θα μπορούσε να μεταβάλλει τους τύπους των έργων που αναλαμβάνονται ή την μορφή που τα έργα αυτά λαμβάνουν.³³⁸

³³⁶ Hamin Elizabeth , Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature , Journal of Planning Literature , Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358 , P. 342, IUCN Commission on National Parks and Protected Areas 1994

³³⁷ Scott Alister , Beyond the conventional : Meeting the challenges of landscape governance within the European Landscape Convention ? , Journal of Environmental Management , 92(2011) pp2754-2762 P. 2756

³³⁸ Kapper Thomas, Bringing beauty to account in the Environmental Impact Statement: the Contingent Valuation of Landscape Aesthetics , Environmental Practice 6 (4) December 2004, pp 296-305 , P. 296

Ακόμη και όταν η αισθητική επίδραση ενός έργου αναγνωρίζεται , γενικώς γίνεται αποδεκτή ως το τίμημα της προόδου. Το αισθητικό στοιχείο συνήθως αγνοείται στην τελική απόφαση ενός έργου, όχι γιατί δεν είναι αποδεκτό ή λιγότερο σημαντικό, αλλά γιατί απλώς δεν είναι πειστικό αρκετά ώστε να προκαλέσει αλλαγή σχεδίων..³³⁹

Σε κλίμακα δημοσίας πολιτικής, η δεκαετία του 1960 έφερε τα αισθητικά ζητήματα στο προσκήνιο ως στοιχείο του περιβαλλοντισμού. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας είχε αναγνωρισθεί ότι η διατήρηση των φυσικών θαυμάτων και η βελτίωση των σκηνικών ανακολουθιών ήταν μία αποσπασματική προσέγγιση στην αισθητική- άκρα στο αισθητικό διηνεκές . Η NEPA³⁴⁰ άλλαξε δραματικά αυτήν την προσέγγιση απαιτώντας την ενσωμάτωση των παραμέτρων σχετικά με την περιβαλλοντική ποιότητα στην ομοσπονδιακή πολιτική και λήψη αποφάσεων. Η αισθητική κατέστη ρητά συστατικό της περιβαλλοντικής ποιότητας .Οι ομοσπονδιακοί φορείς πλέον έπρεπε να «διασφαλίζουν για όλους τους Αμερικανούς ασφαλές , υγιεινό, παραγωγικό , αισθητικά και πολιτιστικά ευχάριστο περιβάλλον »³⁴¹

Σύμφωνα με το υφιστάμενο καθεστώς, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων συνιστά μέρος της διαδικασίας σχεδιασμού εντός της ευρωπαϊκής εννόμου τάξεως μέσω των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 97/11/ΕΟΚ όπως τροποποιεί την πρώτη οδηγία. Σύμφωνα με την ορολογία της Οδηγίας, ο όρος εκτίμηση των επιπτώσεων, αναφέρεται στην διαδικασία της εκτίμησης περιβαλλοντικών, οπτικών και επιπτώσεων στο τοπίο.³⁴² Ειδικότερα, στο άρθρο 3 της οδηγίας μνημονεύεται μεταξύ των ότι «...η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων θα πρέπει να αναγνωρίζει , περιγράφει και εκτιμά ... τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις ενός έργου στους ακόλουθους παράγοντες (μεταξύ των οποίων και) το τοπίο ..»³⁴³

³³⁹ Kapper Thomas, Bringing beauty to account in the Environmental Impact Statement: the Contingent Valuation of Landscape Aesthetics , Environmental Practice 6 (4) December 2004, pp 296-305 P. 296

³⁴⁰ Kapper Thomas, Bringing beauty to account in the Environmental Impact Statement: the Contingent Valuation of Landscape Aesthetics , Environmental Practice 6 (4) December 2004, pp 296-305 National Environmental Policy Act – πρόγονος της Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

³⁴¹ Kapper Thomas, Bringing beauty to account in the Environmental Impact Statement: the Contingent Valuation of Landscape Aesthetics , Environmental Practice 6 (4) December 2004, pp 296-305 P. 298 (US Congress 1969, Section 101 (b) , italics added)

³⁴² Wilson Sue , Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment , Routledge 2002 , P. 3

³⁴³ Wilson Sue , Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment , Routledge 2002 , P. 23

Οι επιπτώσεις στο τοπίο προέρχονται από αλλαγές στο φυσικό τοπίο, που ενδέχεται να προκαλούν αλλαγές στον χαρακτήρα του³⁴⁴, στα επιμέρους στοιχεία του και στον τρόπο που αυτά συνέχονται σε μία αδιάσπαστη ενότητα. Η εκτίμηση των επιπτώσεων στο τοπίο λαμβάνει υπ όψιν τις διάφορες πλευρές του τοπίου. Προκειμένου λοιπόν να επιτευχθεί κατανόηση των επιπτώσεων της ανάπτυξης σε ένα τοπίο, κρίνεται αναγκαίο να ληφθούν υπ όψιν οι διαφορετικές πλευρές του τοπίου ως ακολούθως :³⁴⁵

Τα επιμέρους στοιχεία που δημιουργούν το τοπίο, συμπεριλαμβανομένων των χαρακτηριστικών εκείνων που κυριαρχούν ή είναι άμεσα ορατά, όπως λόφοι, κοιλάδες, δάση, δέντρα, λίμνες, κτήρια, δρόμοι. Η ενότητα που τα συνέχει, τα καθιστά ένα ενιαίο αισθητικό σύνολο-σύστημα και αντανakλά συγκεκριμένους συνδυασμούς γεωλογίας, αναγλύφου, εδάφους, βλάστησης, χρήσης γης και οικισμών. Είναι εκείνη δε που συνθέτει μεταξύ άλλων την ταυτότητα του τοπίου και δημιουργεί μια ιδιαίτερη αίσθηση του τόπου.³⁴⁶

Είναι επίσης σημαντικό για την εκτίμηση του τοπίου να λαμβάνονται υπ όψιν οι οικολογικοί, ιστορικοί και πολιτιστικοί συσχετισμοί που συνεισφέρουν στον χαρακτήρα και την σημασία του τοπίου.³⁴⁷ Περαιτέρω, θα πρέπει να λαμβάνονται υπ όψιν τα συμβολικά νοήματα που αποδίδονται από τους τοπικούς πληθυσμούς σε έναν τόπο και συνδιαμορφώνουν την ταυτότητά του. Ειδικώς όσον αφορά στην ταυτότητα του τοπίου όντας ο τύπος που προκύπτει από τον συγκεκριμένο συνδυασμό των διαφορετικών στοιχείων καθώς και από τα νοήματα που αποδίδονται, δίδει την αίσθηση του τόπου στον περιβάλλοντα χώρο.³⁴⁸

Τα δυο κύρια κριτήρια καθορισμού της σημασίας των επιπτώσεων είναι η κλίμακα των επιπτώσεων και η περιβαλλοντική ευαισθησία μιας τοποθεσίας. Ένα υψηλότερο επίπεδο σημασίας συναρτάται γενικώς με επιπτώσεις μεγάλης κλίμακας. Κατά τούτο μικρής κλίμακας επιπτώσεις σε υψηλής ευαισθησίας περιοχές δύναται να είναι πιο σημαντικές από ότι ευρύτερες επιπτώσεις σε λιγότερο ευαίσθητες περιοχές.³⁴⁹

³⁴⁴ Wilson Sue, Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment P. 12

³⁴⁵ Wilson Sue, Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment P. 12

³⁴⁶ Wilson Sue, Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment P. 12-3

³⁴⁷ Wilson Sue, Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment P. 28

³⁴⁸ Countryside Agency & Scottish Natural Heritage, Landscape Character Assessment : Guidance for England and Scotland, 2002 P. 3

³⁴⁹ Wilson Sue, Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment P. 92

Όσον αφορά στην ευαισθησία ενός τοπίου στην αλλαγή, αντανακλάται στο βαθμό στον οποίο ένα τοπίο δύναται να δεχτεί την αλλαγή χωρίς δυσμενείς επιπτώσεις στον χαρακτήρα και την ταυτότητά του. Τα τοπία ποικίλουν όσον αφορά στην ικανότητά τους να δέχονται τα διάφορα είδη ανάπτυξης. Η ευαισθησία κατά τούτο δεν είναι απόλυτη, αλλά είναι πιθανόν να ποικίλει ανάλογα με το υφιστάμενο τοπίο, τη φύση της προτεινόμενης ανάπτυξης και τον τύπο της αλλαγής που εξετάζεται.³⁵⁰ Κάποια είδη ανάπτυξης θεωρούνται επίσης πολύ πιθανόν να προκαλούν σημαντικές επιπτώσεις αν επί παραδείγματι περιλαμβάνουν συγκεκριμένες εργασίες ή διαδικασίες ή είναι μία ιδιαίτερα μεγάλης κλίμακας.³⁵¹

Ο βαθμός στον οποίο ένα συγκεκριμένος τύπος ή περιοχή τοπίου μπορεί να δεχθεί μία αλλαγή η οποία προέρχεται από μία συγκεκριμένη μορφή ανάπτυξης, χωρίς επιβλαβείς συνέπειες στον χαρακτήρα του ποικίλει αναλόγως της υφιστάμενης χρήσης γης, του τύπου και της κλίμακας του τοπίου, του οπτικού περιορισμού/ ευρύτητας της θέας καθώς και της αξίας που προσδίδεται στο τοπίο.³⁵²

Εν κατακλείδι, προκειμένου να εκφέρει κανείς κρίση για την σημασία των επιπτώσεων στο τοπίο, θα πρέπει να συνεκτιμάται το γεγονός ότι απώλεια παλαιών και ποικίλων στοιχείων του τοπίου ή χαρακτηριστικών ενδέχεται να είναι πιο σημαντική από την απώλεια νέων ή ομοιογενών στοιχείων. Ακολούθως, επιπτώσεις στον χαρακτήρα περιοχών που είναι ξεχωριστές και αντιπροσωπευτικές μπορεί να είναι πιο σημαντικές από την απώλεια περιοχών που βρίσκονται σε άσχημες συνθήκες ή είναι υποβαθμισμένου χαρακτήρα. Αναμφίβολα, στην απώλεια στοιχείων, χαρακτηριστικών ή ιδιοτήτων του τοπίου θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα εάν έχουν αναγνωρισθεί ως υψηλής αξίας ή σημασίας. Κατά τούτο, επιπτώσεις στις περιοχές τοπίου ή σε χαρακτηριστικά τους που αναγνωρίζονται για την εθνική τους σημασία ενδέχεται να είναι πιο σημαντικές από επιπτώσεις σε περιοχές ή χαρακτηριστικά τοπικής σημασίας.

Επιπλέον, η ευαισθησία ενός τοπίου εξαρτάται τόσο από ιδιότητες του αντιληπτού περιβάλλοντος και τα χαρακτηριστικά και τις επιπτώσεις της προτεινόμενης ανάπτυξης. Ωστόσο τοπία υψηλής

³⁵⁰ Wilson Sue, Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment P. 16

³⁵¹ Wilson Sue, Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment P. 16

³⁵² Wilson Sue, Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment P. 87

αξίας και ευαισθησίας στο τύπο της προτεινόμενης αλλαγής είναι πιθανόν να επηρεάζονται πιο σοβαρά από την ανάπτυξη από εκείνα που διακρίνονται από χαμηλότερη ευαισθησία .³⁵³ Τέλος δε

μεγάλης κλίμακας αλλαγές που εισάγουν νέα , παράφωνα και οχληρά στοιχεία στη θέα είναι περισσότερο πιθανόν να είναι σημαντικά εν συγκρίσει προς μικρές αλλαγές ή αλλαγές που περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά ήδη υφιστάμενα μέσα στην θέα .

Κατά τούτο , η εκτίμηση των επιπτώσεων ενός έργου στο τοπίο προκειμένου να είναι σε θέση να επιτελέσει το ρόλο της ουσιαστικώς προϋποθέτει ανάλυση και εκτίμηση της ταυτότητας και του

χαρακτήρα του τοπίου. Στην βρετανική πρακτική , η Landscape Character Assessment αποτελεί θεσμό και εργαλείο για την προστασία του τοπίου. Στόχος της δεν είναι η αντίσταση στις αλλαγές, αλλά η διασφάλιση ότι η αλλαγή και η ανάπτυξη δεν θα παραβλέπουν ότι θεωρείται χαρακτηριστικό ή αξιοπρόσεκτο σε ένα συγκεκριμένο τοπίο καθώς και η θεώρηση τρόπων βελτίωσης του χαρακτήρα ενός τόπου.³⁵⁴ Κρίνεται δε ότι θα μπορούσε να παράσχει πληροφορίες στα πλαίσια εκπόνησης της Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων .³⁵⁵

Κεφάλαιο 4^ο : Αιολικά πάρκα³⁵⁶ και αισθητική του τοπίου

Η εγκατάσταση ανεμογεννητριών συνιστά μία περίπτωση επεμβάσεως στο τοπίο. Οι ανεμογεννήτριες ωστόσο, έχουν ορισμένες ιδιαιτερότητες. Κατά πρώτον, η εγκατάσταση και λειτουργία τους αποσκοπεί στην παραγωγή φιλικής ενέργειας για το περιβάλλον με στόχο την μείωση των εκπομπών και περαιτέρω την περιβαλλοντική προστασία . Κατά δεύτερον, η δομή τους δύσκολα μπορεί να περάσει απαρατήρητη, αφ' ενός λόγω του ύψους και του μεγέθους και αφ' ετέρου επειδή καθίστανται μέρος του περιγράμματος ενός τοπίου.

³⁵³ Wilson Sue , Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment P. 94

³⁵⁴ Countryside Agency & Scottish Natural Heritage , Landscape Character Assessment : Guidance for England and Scotland , 2002 P. 3

³⁵⁵ Countryside Agency & Scottish Natural Heritage , Landscape Character Assessment : Guidance for England and Scotland , 2002 P. 3

³⁵⁶ Γενικότερα για τα αιολικά πάρκα , αναδρομή στην ιστορία χρήσης της αιολικής ενέργειας και στην σχέση της με την περιβαλλοντική προστασία βλ Παράρτημα 7^ο

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Αναμφίβολα, το ύψος και το μέγεθος των ανεμογεννητριών δεν δύναται να παραβλεφθούν. Οι ανεμογεννήτριες μπορούν να φτάσουν σε ένα συνολικό ύψος 140 μέτρων (180 στην περίπτωση

των τελευταίων μοντέλων) και είναι ορατές από απόσταση 10 χιλιομέτρων μακριά υπό συνθήκες συννεφιάς και από ακόμη μεγαλύτερη απόσταση υπό συνθήκες καθαρής ατμόσφαιρας. Δεδομένου του μεγέθους τους, οι ανεμογεννήτριες διαμορφώνουν πολύ εμφανείς και επιβλητικές δομές υπερβαίνουσες τις συνήθεις αναλογίες των χαρακτηριστικών του τοπίου.³⁵⁷

Η σύγχρονη βιομηχανία αιολικής ενέργειας ωστόσο επανειλημμένως θέτει την αισθητική απήχηση των παραδοσιακών μύλων ως τεκμηρίωση για την νέα γενιά ανεμογεννητριών. Κάτι τέτοιο βέβαια παραβλέπει εντελώς ότι η σύγκριση γίνεται μεταξύ έξοχων χειροποίητων κατασκευών με μαζικά

παραγόμενες ατσάλινες και τυποποιημένες μηχανές. Για να μην αναφέρουμε ότι ο μέσος ανεμόμυλος ήταν το ένα τέταρτο του ύψους της τεράστιας ανεμογεννήτριας και ισότιμος σε κλίμακα τοπίου με εκκλησίες, μεγάλες σιταποθήκες/στάβλους και τα δέντρα ενός ημι- δασώδους τοπίου.³⁵⁸

Πέραν αυτού, πρέπει να επισημανθεί ότι η προστασία του περιβάλλοντος δεν περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στην μείωση των αερίων του θερμοκηπίου. Περιλαμβάνει επίσης την προστασία των ωραίων τοπίων.³⁵⁹ Με άλλους λόγους, η έννοια του περιβάλλοντος περιλαμβάνει μία σειρά επιμέρους αγαθών, ήτοι το νερό, τα δάση, την βιοποικιλότητα, την ατμόσφαιρα, το έδαφος, τα οικοσυστήματα και μεταξύ άλλων και το τοπίο. Κατά συνέπεια, συνιστά μία έννοια με επιμέρους πτυχές, η προστασία καθεμιάς από τις οποίες δεν δύναται να βαίνει εις βάρος των άλλων.

Με άλλους λόγους , οι ανεμογεννήτριες δεν συνιστούν αυτοσκοπό αλλά το μέσο για την μείωση των εκπομπών και την περιβαλλοντική προστασία. Από της άλλης πλευράς, το τοπίο συνιστά πρωτογενή περιβαλλοντικό πόρο με ιδιάζουσα βαρύτητα στο βαθμό που λειτουργεί και ως φορέας αξιών, μνήμης και διαμορφωτής ταυτότητας. Κατά τούτο, η ιεράρχηση εκείνη που δίδει απόλυτη προτεραιότητα στην τοποθέτηση των ανεμογεννητριών παραβλέποντας την παραφθορά και

³⁵⁷ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E

³⁵⁸ Etherington John , The Wind Farm Scam , - An ecologist's evaluation , Stacey International , UK 2011, P. 23

³⁵⁹ Countryside Agency, Draft Planning Policy Statement 22 (PPS22): Renewable Energy – A submission from the Countryside Commission , UK 2004 (www.naturalengland.uk.com)

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

αλλοίωση του τοπίου από αυτές στην ουσία λαμβάνει χώρα μεταξύ δυο στοιχείων που ως πτυχές της περιβαλλοντικής προστασίας φαίνεται να είναι κατ' αρχήν ισότιμα.

Ωστόσο, το τοπίο όπως προαναφέρθη θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι έχει ένα ειδικό βάρος αφ' ενός λόγω της ταυτότητος ως στοιχείου προσδιοριστικού της έννοιας του και αφ' ετέρου λόγω των λειτουργιών που επιτελεί, ήτοι της μνήμης και της διαμόρφωσης συλλογικής ταυτότητας. Κατά τούτο, η προστασία του δεν συναρτάται μόνο με την περιβαλλοντική προστασία, αλλά και με την προστασία των αξιών των οποίων είναι φορέας .

Κατά συνέπεια, η τοποθέτηση ανεμογεννητριών σε ορισμένη περιοχή προϋποθέτει κατά πρώτον τον έλεγχο συμβατότητάς τους με τα επιμέρους στοιχεία που απαρτίζουν το εν λόγω τοπίο, ήτοι τα υφιστάμενα οικοσυστήματα προκειμένου περί φυσικού τοπίου, πολιτιστικά αγαθά και οικισμούς προκειμένου περί του ανθρωπογενούς τοπίου. Περαιτέρω δε, εμπίπτουν στους περιορισμούς

εκείνους που επιβάλλονται από τις λοιπές περιβαλλοντικές διατάξεις, όπως επί παραδείγματι εκείνες για τις προστατευόμενες περιοχές Natura 2000.

Χαρακτηριστική η απόφαση του ΔΕΚ της 21^{ης} Ιουλίου 2011³⁶⁰ με την οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «*Η Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21^{ης} Μαΐου 1992 για την διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας , η οδηγία 79/409/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 2ας Απριλίου 1979 περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών, η οδηγία 2001/77/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου , της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, για την προαγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές στην εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, και η οδηγία 2009/28/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, της 23^{ης} Απριλίου 2009 σχετικά με την προώθηση χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και την τροποποίηση και συνακόλουθη κατάργηση των οδηγιών 2001/77/ΕΚ και 2003/30/ΕΚ, έχουν την έννοια ότι δεν αποκλείουν κανονιστική ρύθμιση απαγορεύουσα την εγκατάσταση ανεμογεννητριών μη προοριζομένων για ίδια τελική κατανάλωση σε τόπους ανήκοντες στο οικολογικό δίκτυο Natura 2000, χωρίς προηγούμενη εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του έργου επί του συγκεκριμένου τόπου, υπό τον όρο ότι τηρούνται οι αρχές περί απαγορεύσεως των διακρίσεων και της αναλογικότητας*».³⁶¹

³⁶⁰ Υπόθεση C-2/10, Azienda Agro-Zootecnica Franchini Sarl vs Regione Puglia , της 21^{ης} Ιουλίου 2011

³⁶¹ www.epaw.org (European Platform Against Windfarms)

Επομένως, ορισμένες κατηγορίες τοπίων θα πρέπει ούτως ή άλλως να εξαιρούνται από την εγκατάσταση αιολικών πάρκων στο βαθμό που περιέχουν ευπαθή οικοσυστήματα³⁶² (ακτές , νησιά , δάση) και προστατευόμενες περιοχές . Κατά δεύτερον, θα πρέπει να εξετάζεται η συμβατότητα εγκατάστασης αιολικού πάρκου με την ταυτότητα ενός τοπίου. Δηλαδή , θα πρέπει να εξασφαλίζεται ότι τα αιολικά πάρκα τοποθετούνται σε περιοχές, τα χαρακτηριστικά των οποίων και τα νοήματα που τους αποδίδουν οι τοπικοί πληθυσμοί δεν συνθέτουν μία ιδιαίτερη ταυτότητα, που να αναγάγει το σύνολο ορισμένων χωρικών στοιχείων σε τοπίο προστατευτέο. Μία τέτοια αξιολόγηση ωστόσο προϋποθέτει εκτίμηση του χαρακτήρα του τοπίου (Landscape Character Assessment) που μπορεί να αποδειχθεί ένα χρήσιμο εργαλείο για το καθορισμό της καλύτερης τοποθεσίας για σχέδια ανανεωσίμων πηγών ενέργειας.³⁶³

Σύμφωνα με πρόσφατη νομολογία βρετανικού δικαστηρίου ³⁶⁴ κρίθηκε σχετικά με την εγκατάσταση ανεμογεννητριών σε ορισμένη περιοχή ότι ***η δυσμενής επίδραση και η βλάβη στον χαρακτήρα και την εμφάνιση του περιβάλλοντος χώρου της επίδικης τοποθεσίας είναι τόσο σημαντικά, ώστε ακόμη και εάν λαμβάνοντο υπ' όψιν τα αναγνωρισμένα οφέλη της πρότασης καθώς και η ανάγκη για ανανεώσιμη ενέργεια .., είναι επαρκή για να δικαιολογήσουν απόρριψη της πρότασης***.³⁶⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την σχετική νομοθεσία που αφορά στην περιοχή και μνημονεύεται στην απόφαση , ***ανάπτυξη επιτρέπεται εφόσον δεν θα έχει σημαντική επίδραση στον χαρακτήρα του τοπίου και την παραδοσιακή μορφή δόμησης της περιοχής και δεν θα καταστρέψει ή θα βλάψει χαρακτηριστικά της σημασίας του τοπίου , τα οποία***

³⁶² Μ. Δεκλερής , Το δίκαιον της βιωσίμου αναπτύξεως , εκδ Αντ Σάκκουλας , Αθήνα 2001

³⁶³ Countryside Agency, Draft Planning Policy Statement 22 (PPS22): Renewable Energy – A submission from the Countryside Commission , UK 2004 (www.naturalengland.uk.com)

³⁶⁴ High Court of Justice , Queen's Bench Division Administrative Court , Sea & Land Power & Energy Ltd vs 1. Secretary of State for Communities and Local Government , 2. Great Yarmouth Borough Council CO/13120/2010/29-05-2012

³⁶⁵ High Court of Justice , Queen's Bench Division Administrative Court , Sea & Land Power & Energy Ltd vs 1. Secretary of State for Communities and Local Government , 2. Great Yarmouth Borough Council CO/13120/2010/29-05-2012

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

*συμβάλλουν στον χαρακτήρα της περιοχής, δεν θα μειώσει σημαντικά από τον ανοιχτό χαρακτήρα της περιοχής και θα συμβαδίζει με τον αγροτικό χαρακτήρα της περιοχής*³⁶⁶ Η δε περιοχή είχε

θεωρηθεί από την αρμόδια τοπική αρχή ως υψηλής ευαισθησίας ενώ τα βασικά χαρακτηριστικά του τοπίου εύθραυστα και θα μπορούσαν να επηρεασθούν δυσμενώς από την ανάπτυξη ανεμογεννητριών στην περιοχή .³⁶⁷

Επομένως, σε ένα πρώτο στάδιο απαιτείται ένα είδος αφαιρετικού σχεδιασμού³⁶⁸, δηλαδή αποκλεισμός των περιοχών εκείνων που για λόγους περιβαλλοντικής προστασίας των στοιχείων που απαρτίζουν το τοπίο και κατά δεύτερον για λόγους ταυτότητας του τοπίου παρουσιάζουν ευαισθησία και επιτάσσουν την διατήρηση της ακεραιότητας και της συνοχής τους . Δηλαδή, πρόκειται για περιοχές που έχουν ένα ειδικό νομικό καθεστώς και οι επιμέρους πτυχές του τοπίου είναι υπερτάτης σημασίας . Αλλά και περιοχές που δεν έχουν κάποιο ειδικό νομικό καθεστώς, είναι

όμως αναγνωρισμένες για την ποιότητα των τοπίων τους. Το ζήτημα των περιοχών αυτών δεν θα πρέπει να εγείρεται πλέον στα πλαίσια σχεδιασμού ενός αιολικού πάρκου καθώς θα πρέπει ήδη να έχουν εξαιρεθεί σε προηγούμενο στάδιο χωροταξικού σχεδιασμού .³⁶⁹

Κατά τούτο, αφού έχουν αποκλεισθεί οι προαναφερθείσες περιοχές , θα πρέπει να εξετασθεί μία σειρά ζητημάτων που άπτονται της εγκατάστασης αιολικών πάρκων και της προσαρμογής τους στο χώρο, ιδίως θέματα κλίμακας, οπτικής επίδρασης και αναλογιών.³⁷⁰ Ένα είδος θετικού σχεδιασμού για τις περιοχές που κρίθηκαν κατάλληλες εξ επόψεως αιολικού δυναμικού και μορφολογίας .

³⁶⁶ High Court of Justice , Queen's Bench Division Administrative Court , Sea & Land Power & Energy Ltd vs 1. Secretary of State for Communities and Local Government , 2. Great Yarmouth Borough Council CO/13120/2010/29-05-2012

³⁶⁷ High Court of Justice , Queen's Bench Division Administrative Court , Sea & Land Power & Energy Ltd vs 1. Secretary of State for Communities and Local Government , 2. Great Yarmouth Borough Council CO/13120/2010/29-05-2012

³⁶⁸ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E P. 6

³⁶⁹ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E , P. 16

³⁷⁰ Countryside Agency, Draft Planning Policy Statement 22 (PPS22): Renewable Energy – A submission from the Countryside Commission , UK 2004 (www.naturalengland.uk.com)

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Λαμβανομένου υπ όψιν του μεγάλου μεγέθους και των προβλημάτων που συνδέονται με την μεταφορά ενέργειας, τον θόρυβο και την σκίαση μεταξύ άλλων , οι ανεμογεννήτριες συνιστούν ένα

ιδιαίτερα δυσχερές πρόβλημα στον χωροταξικό σχεδιασμό.³⁷¹ Οι ανεμογεννήτριες ,όπως και άλλες υποδομές (δρόμοι, βιομηχανία, κατοικίες κλπ.) θα πρέπει να ενσωματώνονται στις διαδικασίες χωροταξικού σχεδιασμού. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι θα πρέπει να λαμβάνονται υπ όψιν όχι μόνο οι ανεμογεννήτριες αφ εαυτές, αλλά και όλες οι επικουρικές υποδομές που απαιτούνται (δρόμοι, καλώδια κλπ.)³⁷²

Όσον αφορά στην συμπερίληψη των ανεμογεννητριών στον χωροταξικό σχεδιασμό, σε όλες τις περιπτώσεις οι εγκαταστάσεις των Α/Γ θα πρέπει να σχεδιάζονται στο υψηλότερο διοικητικό επίπεδο της χώρας που αφορούν. Συντονισμός με άλλες τομεακά σχέδια είναι εξίσου σημαντικό για την αποφυγή συγκρούσεων .³⁷³

Επιπλέον , όταν σχεδιάζουμε ένα αιολικό πάρκο ή καταρτίζουμε ένα μείζονα σχεδιασμό , η ανάλυση θα πρέπει να επεκτείνεται αρκετά πιο μακριά από την σχεδιαζόμενη περιοχή. Το ιδεώδες

είναι ολόκληρη η περιοχή στην οποία οι ανεμογεννήτριες θα είναι ορατές θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν. Σε περιοχές εντός ακτίνας 5-10 χιλιομέτρων , αναλόγως του αριθμού των σχεδιαζόμενων ανεμογεννητριών και του μεγέθους τους , ζητήματα κλίμακας και αναλογίας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο.³⁷⁴

³⁷¹ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E ,P. 5

³⁷² Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E , P. 6

³⁷³ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E P. 6

³⁷⁴ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E P. 7

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Υπάρχουν , σύμφωνα με ορισμένη γνώμη , κάποιες βασικές αρχές που εφαρμόζονται σε όλες τις περιπτώσεις. Αυτές κυρίως αφορούν παράγοντες που σχετίζονται μεταξύ άλλων με την μορφολογία της περιοχής τις αναλογίες, την κλίμακα, την συν-ορατότητα των ανεμογεννητριών.³⁷⁵

Ειδικότερα , θα πρέπει να λαμβάνει υπ όψιν την γεωμορφολογία της περιοχής και τις αναλογίες της και τον τρόπο με τον οποίο οι δομές προσδιορίζονται. Οι ανεμογεννήτριες θα πρέπει λοιπόν να τοποθετούνται σε ομοιόμορφες περιοχές και να αποφεύγονται περιοχές ανωμάλου εδάφους με πολλές αλλαγές στην μορφολογία και περιοχές, που αποτελούνται κυρίως ως επί το πλείστον από ποικίλα στοιχεία. Είναι σημαντικό να ακολουθείται το μέτρο που επιβάλλει η γεωμορφολογία.³⁷⁶

Γενικώς ειπείν , ακόμη και ένα ευρύ σχετικά τοπίο με μακρινούς ορίζοντες είναι πιο κατάλληλο για τοποθέτηση ανεμογεννητριών από ότι ένα λοφώδες ή ορεινό τοπίο .³⁷⁷

Περαιτέρω, η τοποθέτηση ανεμογεννητριών θα πρέπει να φανερώνει παρά να σκιάζει τις δυναμικές γραμμές .³⁷⁸ Οι ανεμογεννήτριες δεν θα πρέπει να είναι τόσο ψηλές όσο οι κορυφές στις οποίες ή κοντά στις οποίες ανεγείρονται ώστε να διατηρείται η κλίμακα που επιβάλλεται από την μορφολογία του τοπίου. Ιδανικά, η κορυφογραμμή θα πρέπει να είναι διπλάσια σε ύψος σε σχέση με τις σχεδιαζόμενες ανεμογεννήτριες .³⁷⁹

Ο χωροταξικός σχεδιασμός ή σχέδια για νέο αιολικό πάρκο σε μία περιοχή θα πρέπει να αντιμετωπίζουν επιπλέον ζητήματα συνορατότητας. Κάτι τέτοιο περιλαμβάνει καταγραφή όλων των περιοχών από τις οποίες περισσότερα από ένα αιολικά πάρκα είναι ορατά . Ο ίδιος όρος αναφέρεται και στην περίπτωση όπου υπάρχει ταυτόχρονη ορατότητα μιας ανεμογεννήτριας με

³⁷⁵ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E , P. 3

³⁷⁶ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E , P. 12

³⁷⁷ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E , P. 12

³⁷⁸ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E , P. 12

³⁷⁹ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E , P. 14

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

κάποιο άλλο στοιχείο, όπως πχ με τον τρούλο μιας εκκλησίας ³⁸⁰ ή την ορατότητα του αιολικού πάρκου από σημείο που ανήκει σε προστατευόμενο σύνολο , επί παραδείγματι αρχαίο μνημείο , η προστασία του οποίου απαιτεί περιβάλλοντα χώρο ικανό για την ανάδειξή του χωρίς την παρεμβολή ετερόκλητων στοιχείων στο οπτικό σύνολο .

Επίλογος

Από τα μεγαλόπρεπα βουνά και τις ελατοσκεπάστες πλαγιές , από τις ακτές με τα δαντελωτά ακρογιάλια και τα βαθυγάλαζα νερά , από τους απαλούς λόφους και τους ρέοντες ποταμούς , από τα δάση και τα φαράγγια , «σ' αυτή την πατρίδα των Μουσών » , όπως αποκαλεί ο Chateaubriand την Ελλάδα, «η φύση δεν ενθαρρύνει τις αποκλίσεις, αντιθέτως οδηγεί το πνεύμα ν' αγαπήσει τα ομοιόμορφα και τα αρμονικά πράγματα». « Η φύση έκανε τα πάντα γι αυτούς τους ανθρώπους , γλώσσα , τοπίο, ανατομίες , ήλιους μέχρι και το σχήμα των βουνών, που μοιάζει με γλυπτό και έχει γραμμές αρχιτεκτονικές περισσότερο από ό, τι σε κάθε άλλο μέρος ». ³⁸¹

Και από την άλλη , η πολυαιώνια παρουσία του ελληνισμού πάνω στα δώθε ή κείθε του Αιγαίου χώματα έφτασε να καθιερώσει μια ορθογραφία, όπου το κάθε ωμέγα , το κάθε ύψιλον ,η κάθε οξεία , η κάθε υπογεγραμμένη δεν είναι παρά ένας κολπίσκος , μία κατωφέρεια , μία κάθετη βράχου πάνω σε μία καμπύλη πρύμνας πλεούμενου , κυματιστοί αμπελώνες , υπέρθυρα εκκλησιών, ασπράκια ή κοκκινάκια , εδώ ή εκεί , από περιστεριώνες και γλάστρες με γεράνια. ... ³⁸²

Μία ορθογραφία, ή άλλως μία ταυτότητα του τόπου αλλά και των ανθρώπων του, κάτι σαν κληρονομιά και σαν διαθήκη, σαν διαθήκη ελληνικότητας για τις γενιές που θα 'ρθουν, για να ατενίζουν όχι απλώς έναν τόπο αλλά τον τόπο τους και για να νιώθουν όχι απλώς άνθρωποι, αλλά Έλληνες. Για να έχουν μνήμη και συνέχεια , παρελθόν και μέλλον και χρέος να μην ανέχονται τις

³⁸⁰ Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E , P. 16

³⁸¹ όπως σημειώνει ο Gustave Flaubert στα Γράμματα από την Ελλάδα

³⁸² Οδυσσέας Ελύτης ,Τα δημόσια και τα ιδιωτικά , εκδόσεις Ίκαρος

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

ανορθογραφίες , γιατί είναι σαν ν' ανακατώνονται τα γράμματα στο ίδιο τους το επώνυμο , να μην ξέρουν ποιοι είναι , να μην ανήκουν πουθενά³⁸³.__

Ευχαριστίες

Στον πρότανη του Παντείου Πανεπιστημίου , καθηγητή κύριο Τσάλτα και τους συνεργάτες του για την αгаστή συνεργασία

Στην κυρία Καραγεώργου , επίκουρη καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου και επιβλέπουσα της παρούσας εργασίας για τις πολύτιμες υποδείξεις της

Στο προσωπικό της Βιβλιοθήκης του Παντείου Πανεπιστημίου και ιδίως την κυρία Λέγγα που κατέστησε προσιτό έναν δυσεύρετο και σημαντικό τίτλο της βιβλιογραφίας

Στην οικογένειά μου για την αμέριστη στήριξη και ενθάρρυνσή τους

³⁸³ Οδυσσέας Ελύτης , Τα δημόσια και τα ιδιωτικά , εκδόσεις Ίκαρος 1997

Βιβλιογραφία /Αρθρογραφία

Περί Αισθητικής και Φύσεως

Adorno Theodor , Αισθητική Θεωρία , εκδόσεις Αλεξάνδρεια , Αθήνα 2000

Ανδρόνικος Μανόλης, Ο Πλάτων και η τέχνη , εκδόσεις Νεφέλη , Αθήνα 1986

Beardsley Monroe, Ιστορία των αισθητικών θεωριών , εκδόσεις Νεφέλη , Αθήνα 1989

Berleant Arnold , The Aesthetics of Environment , Temple University Press, Philadelphia 1992

Carlson Allen , Nature and Landscape –An introduction to environmental aesthetics , Columbia University Press , New York 2009

Cheng Francois , Πέντε στοχασμοί για την ομορφιά, εκδόσεις Εξάντας , Αθήνα 2011

Csikszentmihalyi Mihaly & Robinson Rick, The art of seeing : an interpretation of the aesthetic encounter, Los Angeles Calif : J. Paul Getty Museum, 1990

Έμερσον Ραλφ, Η Φύση , εκδόσεις Ποντίκι, Αθήνα

Garcia –Rivera Alejandro, Graves Marko, Neumann Carl , Beauty in the living world , Zygon , Vol. 44 no. 2 (June 2009),pp. 243-263

Dickie George , Introduction to Aesthetics – An analytic approach , Oxford University Press , 1997

Godlovitch Stan , Icebreakers : Environmentalism and Natural Aesthetics, Journal of applied Philosophy , Vol. 11, No. 1, 1994 , pp. 15-30

Huang Siu-Chi , The concept of beauty in contemporary Chinese aesthetics , Journal of Chinese Philosophy 3 (1976) , pp.413-431

Nasar Jack , Environmental Aesthetics –Theory , Research and Applications , Cambridge University Press, 1988

Ουμπέρτο Έκο , Ιστορία της Ομορφιάς , εκδόσεις Καστανιώτης , Αθήνα 2006

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Παπανούτσος Ευάγγελος, Αισθητική, εκδόσεις Ίκαρος 1961

Πασκάλ Ακό, Ιστορία της Οικολογίας, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1991

Parsons Glenn, The Aesthetics of Nature, Philosophy Compass 2/3 (2007) : 358-372, 10.1111

Πέτρου Αλέξιος, Αισθητική των αρχαίων Ελλήνων, εκδόσεις Ζήτρος, Αθήνα 2011

Porteous Douglas, Environmental aesthetics – ideas, politics, planning, Routledge, London and new York, 1996

Ruskin John, Nature Studies – Selections from the Writings of John Ruskin, Boston Dana Estes and Company Publishers 1900 (source : Congress Library <http://www.loc.gov/index.html>)

Schiller Friedrich, Για την αισθητική παιδεία του ανθρώπου, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1990

Schiller Friedrich, Καλλίας ή περί κάλλους, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2005

Soper Kate, What is nature? Culture, politics and the non-human, Blackwell, 1995

Zangwill Nick, Formal Natural Beauty, Meeting of the Aristotelian Society, held in Senate House, University of London on 5th March 2001

Young Robert, The Essence of Aesthetics, New Directions for Student Services, no 61, Spring 1996, pp. 47-59

Walhout Peter, The beautiful and the sublime in natural science, Zygon, vol. 44, no 4 December 2009, pp. 757-776

Περί τοπίου

Almago-Gorbea M., Images of Hunting and Farming in Prehistoric and Classical Art, Naturopa No 93, 2000, pp 6-7

Arler Finn, Aspects of landscape or nature quality, Landscape Ecology 15: 291-302, 2000

Balej Martin, Raska Pavel, Andel Jiri & Chvatalova Alena, Memory of a Landscape – A constituent of Regional Identity and Planning?, Landscape Modelling, Urban and Landscape Perspectives 8 DOI 10.1007/978-90-481-3052-8_8, Springer Science + Business Media B.V. 2010

Brice Catherine, Building Nations, Transforming Landscape, Contemporary European History 16 1 (2007), pp 109-119, 2007 Cambridge University Press

Council of Europe, Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention, Council of Europe, Strasbourg 2006

CoE, Naturopa “Landscapes : the setting for our future lives”, Vo 86, 1998, English

Countryside Agency & Scottish Natural Heritage, Landscape Character Assessment : Guidance for England and Scotland, 2002

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Countryside Agency Landscape , Access and Recreation , Landscape beyond the view , 2006 , www.naturalengland/our work/landscape .uk.com

Dixon Christine, Radford Ron & Ward Lucina , Turner to Monet –the triumph of landscape painting , National Gallery of Australia , Canberra 2008

Εγκυκλοπαίδεια Νέα Δομή , εκδόσεις Δομή, Αθήνα 1996 , τόμος 33

Flint Kate & Morphy Howard , Culture , Landscape and the Environment – The Linacre Lectures , Oxford University Press 2000

Ford Caroline , Nature , Culture and Conservation in France and her Colonies 1840-1940 , Past and Present No 183, May 2004 , Past and Present Society , Oxford University Press

Hough Michael, Out of place , Yale University Press 1990

Kalandides Ares , The problem with spatial identity : revisiting the “sense of place ”, Journal of Place Management and Development , Vol. 4 , No 1, 2011 pp 28-39

Κάσσιος Κώστας , Τοπίο ένας αγνοημένος περιβαλλοντικός πόρος , δημοσιευμένο στο www.euploia.gr

Κομνηνός Παντελής , Το τοπίο στις προϊστορικές τοιχογραφίες , εκδόσεις Αντ Σταμούλη , Αθήνα 2010

Mack Kathy , Senses of Seascapes : Aesthetics and the Passion for Knowledge , Organization , Vol 14 (3) 2007 , pp373-390

Mels Tom and Setten Gunhild , Romance Practice and Substantiveness : what do landscapes do ? , Swedish Society for Anthropology and Geography , 2007, Geogr. Ann., 89B (3) : pp. 197-202

Μιχελής Παναγιώτης , Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη , Αθήνα 1979

Μουτσόπουλος Ν.Κ. , Χώρος –κτίσμα και τοπίο στο Βυζάντιο , σελ 151 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 2005

Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Αρχιτεκτόνων , « Ωραίο , φριχτό κι απέριττο τοπίον !», εκδόσεις Νησίδες , Θεσσαλονίκη 2003

Papagiannis Th & Sorotou A. , Cultural Landscapes of Mediterranean Islands in Mediterranean Island Landscapes , I.N. Vogiatzakis et al , Springer Science + Business Media B.V. 2008

Πικιώνης Δ., Κείμενα , Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης , Αθήνα 2010

Ramos J, Romantic Landscape in Europe , Naturopa No 93, 2000, pp 10

Σακάλογλου Σταυρούλα, Η Κινέζικη Τοπιογραφία – Εξέλιξη και συμβολισμός , Πάντειο Πανεπιστήμιο , Τμήμα Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού , ΠΜΣ Πολιτιστική Πολιτική, Διοίκηση και Επικοινωνία , Αθήνα 2004

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Simmel, Ritter & Gombrich , Το τοπίο , εκδόσεις Ποταμός , Αθήνα 2004

Στεφάνου Ι & Στεφάνου Ι., Περιγραφή της εικόνας της πόλης : τα περιγράμματα : βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων , Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα 2003

Στεφάνου Ι & Στεφάνου Ι , Τα ψυχομετρικά μεγέθη του αστικού τοπίου – Ο ρόλος τους στη διαμόρφωση της αισθητικής κρίσης και η δυνατότητα εκτίμησής τους , Τεχν. Χρον. Επιστημ. Εκδ. ΤΕΕ ΙΙ , τευχ. 1-2, 2002 σελ 23-33

Τερκενλή Θεανώ, Το πολιτισμικό τοπίο – Γεωγραφικές Προσεγγίσεις , εκδόσεις Παπαζήση , Αθήνα 1996

Taylor Ken , Landscape and Memory , <http://www.unesco.org/new/fileadmin/>

MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/mow_3rd_international_conference_ken_taylor_en.pdf

Termorshuizen Jolande & Opdam Paul, Landscape services as a bridge between landscape ecology and sustainable development, Landscape Ecol (2009) 24: 1037-1052

Tuan Yi-Fu , Topophilia - A Study of Environmental Perception, Attitudes and Values , Columbia University Press 1974

Wilson Sue , Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment , Routledge 2002

Wolf Norbert, Landscape Painting , Taschen

Περί της νομικής προστασίας

Aitchison John & Beresford Michael , Protected landscapes : One way forward , The George Wright Forum , Vol 10 No1 pp 48-54 (1993)

Scott Alister , Beyond the conventional : Meeting the challenges of landscape governance within the European Landscape Convention ? , Journal of Environmental Management , 92(2011) pp2754-2762

Ambroise Regis , Towards political recognition of the European landscapes , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 29

Bennett Andrew , Linkages in the Landscape –The Role of Corridors and Connectivity in wildlife Conservation , IUCN 2003

Beresford Michael & Phillips Adrian , Protected Landscapes – A conservation Model for the 21st Century , The George Wright Forum Vol 17, No 1 , 2000

Βλάντου Αλεξάνδρα , Το τοπίο ως αντικείμενο νομικής προστασίας : Σχέσεις και Αντιφάσεις μεταξύ κανόνων δικαίου και πραγματικότητας , Νόμος και Φύση , Οκτώβριος 2010

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Dejeant –Pons M. The Pan-European biological and Landscape Diversity Strategy, Naturopa No 86 , 1998 , pp. 22-23

Dejeant –Pons Magualonne , The European Landscape Convention Florence , in Europe’s Cultural Landscape : archaeologists and the management of change , Europae Archaeologiae Consilium 2002

Δεκλερής Μ., Το δίκαιον της βιωσίμου αναπτύξεως , εκδ Αντ Σάκκουλα, Αθήνα 2000

Δεκλερής Μ, Σύνοψη Αρχών της Συστημικής Επιστήμης , Επιμελητήριο Περιβάλλοντος και Βιωσιμότητας , Αθήνα 2005/2009

Ford Caroline , Nature , Culture and Conservation in France and her Colonies 1840-1940, Past and Present , No 183, May 2004 , Oxford University Press

Groening Gert , “ The Landscape must become the Law – or Should it ?”, Landscape Research 2007, Vol. 32, 5, pp.595-612

Hamin Elizabeth , Western European Approaches to Landscape Protection : A review of the Literature , Journal of Planning Literature , Vol 16, No 3 February 2002, pp. 339-358

Janssen Joks & Kniooenberg Luuk , From Landscape Preservation to Landscape Governance : European experiences with Sustainable Development of Protected Landscapes , Studies on Environmental and Applied Geomorphology , pp 241-266

IUCN, Landscape Planning , IUCN Publications New Series , Supplementary Paper, No 21 Lausanne 1969

IUCN , Landscape Conservation Law , Environmental Policy and Law Paper No.39 , The World Conservation Union 2000

IUCN, World Commission on Protected Areas, Protected Landscapes and Cultural and Spiritual Values , 2008

IUCN World Commission on Protected Areas , Landscape Conservation , Proceedings of Special Meeting of the IUCN World Commission on Protected Areas 1999, Vermont 2001

Kapper Thomas, Bringing beauty to account in the Environmental Impact Statement: the Contingent Valuation of Landscape Aesthetics , Environmental Practice 6 (4) December 2004, pp 296-305

Καράκωστας Ι , Περιβάλλον και Δίκαιον , εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη , Αθήνα 2011

Καράσης Μ. Δίκαιο και Αισθητική , εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα , Αθήνα-Κομοτηνή 2004

Κοσμάκη Τζένη , Προστασία , αποτίμηση και θεώρηση του φυσικού τοπίου ως τμήματος του περιβάλλοντος

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Lucas P.H.C. Protected Landscapes: A guide for policy-makers and planners, Chapman & Hall 1992

Mallarach Josep-Maria , Cultural and Spiritual Values of protected landscapes and seascapes : an overview in IUCN, World Commission on Protected Areas, Protected Landscapes and Cultural and Spiritual Values , 2008

Μαριά Ε-Α, Η νομική προστασία του Τοπίου στο Διεθνές , Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα , Αθήνα 2009

Prieur Michel , The landscape in comparative law , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 24-25

Mitchell Nora & Buggey Susan , Category V Protected Landscapes in relation to World heritage – Cultural Landscapes: Taking Advantage of Diverse Approaches in IUCN World Commission on Protected Areas , Landscape Conservation , Proceedings of Special Meeting of the IUCN World Commission on Protected Areas 1999, Vermont 2001

Olwig Kenneth , The practice of landscape “Conventions” and the just landscape: : the case of the European landscape convention , Landscape Research , Vol. 32, No. 5 , 579-594, October 2007

Phillips Adrian, Practical Considerations for the Implementation of a European Landscape Convention , in IUCN , Landscape Conservation Law , Environmental Policy and Law Paper No.39 , The World Conservation Union 2000

Raftopoulos E & Mc Connell Moira , Contributions to International Environmental Negotiation in the Mediterranean Context , Ant Sakkoulas & Bruylant 2004

Recep-Enelc, Rio + 20, Recommendation for a Global landscape Convention, <http://www.Recap=enelc.net/pageImg.php?idCont=1652>

Recep-Enelc, Towards an international landscape convention : recommendations for its formulation , content and implementation from the experience of the European Landscape Convention , Limoges , September 29-30th , October 1st 2011

Rosler Mechtild , The World Heritage Convention , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 19

Scott Alister , Beyond the conventional : Meeting the challenges of landscape governance within the European Landscape Convention ? , Journal of Environmental Management , 92(2011) pp2754-2762

Zoido - Naranjo F. , The Mediterranean Landscape Charter , An idea that is gaining ground , Naturopa No 86 , 1998 , pp. 26

Περί των ελληνικών τοπίων

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Γλυκοφρύδη –Λεοντσίνη Α. , Το γραφικό ως αισθητική ποιότητα , Η αισθητική του περιβάλλοντος και το ελληνικό τοπίο , σελ 187 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 2005

Δουκέλλης Π.Ν. , Αναζητώντας το τοπίο , σελ 13 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 2005

Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική , τόμοι Α και Β , εκδοτικός οίκος Μέλισσα , Αθήνα 1982

Ελύτης Οδυσσέας , Τα δημόσια και τα ιδιωτικά , εκδόσεις Ίκαρος 1997

Κοεν Α. , Τοπίο και μορφή στην αρχαία ελληνική τέχνη , σελ 105 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 2005

Λυγίζος Γιάννης , Η ελληνικότητα στην αρχιτεκτονική μας , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 1987

Στεφάνου Ι & Ι , Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης , σελ 237 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 2005

Τσιγκάκου Φ.-Μ. , Το ελληνικό τοπίο του 19^{ου} αιώνα , σελ 205 in Το Ελληνικό Τοπίο – Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τόπου , εκδόσεις Εστία , Αθήνα 2005

Περί της αιολικής ενεργείας

Βλάχος Αλέξανδρος, Παραδοσιακές Ανεμογεννήτριες, Ιούνιος 2012 [http://www. Nomosphysics.org/articles .php?artid=4478&lang=1&catid=2](http://www.Nomosphysics.org/articles.php?artid=4478&lang=1&catid=2)

Contesse Emmanuel , Report Landscape and Wind Turbines , 6th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention , CEP- CDPATEP (2011) 11 E

Countryside Agency, Draft Planning Policy Statement 22 (PPS22): Renewable Energy – A submission from the Countryside Commission , UK 2004 (www.naturalengland.uk.com)

Δίκτυο Αιγαίου , Θέσεις για ενεργειακό , www.euploia.gr

Etherington John , The Wind Farm Scam ,- An ecologist's evaluation , Stacey International , UK 2011

Le Pair C. , Udo F. and de Groot K. , Wind Turbines as yet unsuitable as electricity providers , <http://www.europhysicsnews.org> or <http://dx.doi.org/10.1051/epn/2012204>

Νικολαΐδου Νίκη , Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας : Η χρήση αιολικής ενέργειας και των φωτοβολταϊκών συστημάτων στην Ελλάδα , Μεταπτυχιακή Εργασία, ΠΜΣ Παντείου Πανεπιστημίου , Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης , Αθήνα , Φεβρουάριος 2007

Πρωτογενείς πηγές

Benelux Convention on Nature Conservation and landscape Protection 1982/1983

CoE , Committee of Ministers , Recommendation No R (79) 9 , Concerning the identification and Evaluation card for the Protection of Natural Landscapes

CoE , Committee of Ministers, Recommendation No R (89) 5 , Concerning the Protection and Enhancement of the Archaeological heritage in the context of town and Country planning operations

CoE , Committee of Ministers , Recommendation No R (89) 6 , On the protection and enhancement of the rural architectural heritage

CoE , Committee of Ministers , Recommendation No R (94) 6 , For the sustainable development and use of the countryside with a particular focus on the safeguarding of wildlife and landscapes

CoE , Committee of Ministers , Recommendation No R (95) 9 , On the integrated conservation of cultural landscape areas as part if landscape policies

CoE , Preliminary draft European landscape Convention – CG (4) 6 Part II , 1997

CoE , Committee of Ministers , Recommendation No R (2003)1 On the promotion of tourism to foster the cultural heritage as a factor for sustainable development

Council of Europe, Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention, Council of Europe, Strasbourg 2006

CoE , Committee of Ministers , Recommendation CM/Rec (2008) 3 On the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention

CoE , 6th Conference on the European Landscape Convention Report Strasbourg 2011/ CEP-CDPATEP (2011) 18E

CoE , Final Conclusions of the 6th Coe Conference on the European Landscape Convention , Strasbourg 2011

European Conference of Local Authorities , Resolution 43 (1964) on regional planning and the conservation of nature and landscape

CoE , European Landscape Convention , Explanatory Report , ETS No 176

CoE , European Landscape Convention , Florence 2000

INGOs - European landscape Convention's 10th anniversary “New challenges , new opportunities ” 19-20 October Declaration

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

High Court of Justice , Queen's Bench Division Administrative Court , Sea & Land Power & Energy Ltd vs 1. Secretary of State for Communities and Local Government , 2. Great Yarmouth Borough Council CO/13120/2010/29-05-2012

Lake District Declaration 1987

Rio + 20 , Outcome of the Conference , The future we want , A/ CONF.216/L.1, 19 June 2012

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Κινεζική παράδοση τοπιογραφίας

Αξίζει τέλος να γίνει μία αναφορά στην κινεζική παράδοση της τοπιογραφίας και στις ιδέες από τις οποίες αυτή εμφορείτο αλλά και στην διαφορετική οπτική της συγκρινόμενη με την δυτική παράδοση.

Οι ρίζες ανάπτυξης της τοπιογραφίας εντοπίζονται στην ίδια τη φύση της κινεζικής κουλτούρας. Οι αρχαίοι Κινέζοι φιλόσοφοι πίστευαν στην αρμονία ουρανού και ανθρώπου. Τα ανθρώπινα όντα μπορούν να συλλάβουν το μεγαλείο του φυσικού περιβάλλοντος γιατί συνιστούν οργανικό μέρος του.³⁸⁴ Οι ρίζες του νατουραλισμού στην κινεζική τέχνη θα πρέπει να αναζητηθούν στην κινεζική θεωρητική σκέψη και στις επιρροές που άσκησαν οι κυρίαρχες θρησκευτικές δοξασίες.³⁸⁵

Αντίθετα από την αυστηρή γραμμική προοπτική της Δύσης που θέτει το αναπαριστώμενο αντικείμενο απέναντι από το υποκείμενο που το εξετάζει, επιβεβαιώνοντας την μεταξύ τους διάκριση, η διπλή προοπτική της κινεζικής τοπιογραφίας καταφέρει να θεμελιώσει την ενότητα

³⁸⁴ Σακάλογλου Σταυρούλα, *Η Κινέζικη Τοπιογραφία – Εξέλιξη και συμβολισμός*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού, ΠΜΣ Πολιτιστική Πολιτική, Διοίκηση και Επικοινωνία, Αθήνα 2004, σελ 14

³⁸⁵ Σακάλογλου Σταυρούλα, *Η Κινέζικη Τοπιογραφία – Εξέλιξη και συμβολισμός*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού, ΠΜΣ Πολιτιστική Πολιτική, Διοίκηση και Επικοινωνία, Αθήνα 2004, σελ 20

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

τόσο του ανθρώπου με τη φύση – ο άνθρωπος γίνεται μέρος του τοπίου- όσο και του θεατή με το έργο- το έργο έχει επίκεντρο σύνθεσης και προοπτικής του θεατή.³⁸⁶

Κάτω από την ευρωπαϊκή επίδραση ωστόσο , η κινεζική ζωγραφική άρχισε να χάνει τον συμβολικό της χαρακτήρα , αφού ο σκοπός της δεν ήταν πια η αναδημιουργία του σύμπαντος και η μελέτη του μεγαλείου της φύσης αλλά η καταγραφή των φυσικών φαινομένων και της καθημερινής ζωής . Η προσπάθεια για τεχνική τελειότητα σε ό, τι αφορά στην ομοιότητα καθώς και για υιοθέτηση των δυτικών τεχνοτροπιών έκλεψε από την κινεζική τοπιογραφία ιδιαίτερα τον 20^ο αιώνα το πνευματικό περιεχόμενό της , που ήταν και ο λόγος ύπαρξής της .³⁸⁷

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2^ο

Η αισθητική

Μπορεί μεν ο γερμανικός ιδεαλισμός και το κίνημα του ρομαντισμού να πραγματεύονται ζητήματα αισθητικής , οι θεμελιωτές όμως της αισθητικής και εκείνοι που ανέπτυξαν την θεωρία του κάλλους και της ομορφιάς ήταν οι αρχαίοι Έλληνες .

Στην χρυσή εποχή της ελληνικής τέχνης , το Κάλλος συνδέεται πάντοτε με άλλες αξίες , όπως το «μέτρον» και η «αναλογία». ³⁸⁸ Σύμφωνα με την κοινή αντίληψη κρίνουμε ένα πράγμα ως όμορφο αν έχει καλές αναλογίες. Σύμφωνα δε με τον Πυθαγόρα : όλα τα πράγματα υφίστανται επειδή αντανακλούν μία τάξη. ³⁸⁹ Η πυθαγόρεια αντίληψη δικαιολογεί την ανάγκη μιας συμμετρίας που υπήρξε πάντοτε παρούσα σε ολόκληρη την αρχαιοελληνική τέχνη και αποβαίνει ένας από τους κανόνες του ωραίου στην τέχνη της κλασσικής Ελλάδας .³⁹⁰

Για τον Πλάτωνα το κάλλος έχει μία αυτόνομη ύπαρξη , η οποία διακρίνεται από το φυσικό υπόστρωμα που τυχόν την εκφράζει .³⁹¹ Η ομορφιά έχει κύρος αντικειμενικό , γιατί αποτελεί

³⁸⁶ Σακάλογλου Σταυρούλα, Η Κινέζικη Τοπιογραφία – Εξέλιξη και συμβολισμός , Πάντειο Πανεπιστήμιο , Τμήμα Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού ,ΠΜΣ Πολιτιστική Πολιτική, Διοίκηση και Επικοινωνία , Αθήνα 2004 , Σελ 100

³⁸⁷ Σακάλογλου Σταυρούλα, Η Κινέζικη Τοπιογραφία – Εξέλιξη και συμβολισμός , Πάντειο Πανεπιστήμιο , Τμήμα Επικοινωνίας Μέσων και Πολιτισμού ,ΠΜΣ Πολιτιστική Πολιτική, Διοίκηση και Επικοινωνία , Αθήνα 2004 ,Σελ 65

³⁸⁸ Ουμπέρτο Έκο , Ιστορία της Ομορφιάς , εκδόσεις Καστανιώτης , Αθήνα 2006 , σελ 37

³⁸⁹ Ουμπέρτο Έκο , Ιστορία της Ομορφιάς , εκδόσεις Καστανιώτης , Αθήνα 2006 , σελ 61

³⁹⁰ Ουμπέρτο Έκο , Ιστορία της Ομορφιάς , εκδόσεις Καστανιώτης , Αθήνα 2006 σελ 72

³⁹¹ Ουμπέρτο Έκο , Ιστορία της Ομορφιάς , εκδόσεις Καστανιώτης , Αθήνα 2006, σελ 50

οντότητα που ενυπάρχει σε όσα αντικείμενα – υλικά ή πνευματικά , φυσικά ή τεχνητά – δίνουμε το χαρακτήρα του Όμορφου .³⁹²

Το πρώτο βασικό χαρακτηριστικό της ιδέας της ομορφιάς , όπως όλων των ιδεών είναι η αιώνια ύπαρξή της, έχει χαρακτήρα ολότελα απόλυτο και ακέραιο χωρίς την παραμικρή έστω υπόνοια σχετικότητας.³⁹³ Εκτός από την μεταβλητή ομορφιά των διαφόρων συγκεκριμένων πραγμάτων που υπάρχουν στον κόσμο, πρέπει να υπάρχει μία Ομορφιά που εμφανίζεται σε όλα τους . Αυτή είναι η ουσιαστική Μορφή του Ωραίου, το απόλυτα ωραίο, που δεν βλέπεται με τα μάτια αλλά συλλαμβάνεται εννοιολογικά μόνο «από το νου». Στο Φαίδρο , ο Πλάτων μας λέει ότι το Ωραίο είναι πιο προσιτό μέσα από τις αισθητές εικόνες .Η ομορφιά αυτού του κόσμου μας υπενθυμίζει την αληθινή ομορφιά.³⁹⁴ Στο Φίληβο, ο Πλάτων είναι διατεθειμένος να πει τι είδους πράγματα είναι

ωραία , δηλαδή ποιες ουσιαστικές ιδιότητες είναι κοινές στα ωραία πράγματα , όπως πιστεύει , και χωρίς αυτές τις ιδιότητες δεν θα μπορούσαν να είναι ωραία. Η σχέση του ενός μέρους προς το άλλο παρουσιάζει ορισμένες ιδανικές αναλογίες (Τίμαιος 87 cd, Πολιτικός 284^a). Το ένα μέρος ταιριάζει στο άλλο, σε μία ισορροπία ή αντίθεση που δίνει στο σύνολο μία δυναμική ηρεμία και πληρότητα. Οι ιδιότητες του μέτρου και της συμμετρίας πάντοτε συνιστούν το κάλλος και την αρετή (Φίληβος).³⁹⁵ Η ιδεώδης μορφή του ωραίου πρέπει να αναζητηθεί λοιπόν στην ιδανική σύνθεση και εξισορρόπηση της πραγματικότητας με την Μορφή. Το Ωραίο ως Ιδέα είναι ένα και αδιαίρετο, γιατί το σημείο εξισορρόπησης είναι μόνο ένα .³⁹⁶

Περαιτέρω, η αισθητική του περιεχομένου βαίνει πέρα από την αισθητική της μορφής. Αισθητική του περιεχομένου είναι η αισθητική του υπεραισθητού κάλλους . Αυτή είναι η άποψη του Πλάτωνα και του νεοπλατωνισμού, ιδίως του Πλωτίνου. Η αισθητική του Πλωτίνου είναι οντολογική. Κυριαρχείται από την ιδέα ότι η ομορφιά δεν είναι κάτι πρόσθετο στα πράγματα , αλλά οργανικό στοιχείο των πραγμάτων , η ουσία τους . Η ομορφιά είναι η ανταύγεια μιας Ιδέας . (Περί του νοητού κάλλους , Πλωτίνου , Εννεάδων Βιβλία)³⁹⁷. Στην πραγματεία του Πλωτίνου «περί του κάλλους» , δίδεται βάρος στην συμμετρία που έχουν τα μέρη μεταξύ τους και προς το όλον όταν υπάρχει επιπλέον και μία γοητεία του χρώματος συνιστά την ομορφιά που αναγνωρίζει το μάτι. Ότι

³⁹² Ανδρόνικος Μανόλης, Ο Πλάτων και η τέχνη , εκδόσεις Νεφέλη , Αθήνα 1986 σελ 31

³⁹³ Ανδρόνικος Μανόλης, Ο Πλάτων και η τέχνη , εκδόσεις Νεφέλη , Αθήνα 1986 σελ 39

³⁹⁴ Beardsley Monroe, Ιστορία των αισθητικών θεωριών , εκδόσεις Νεφέλη , Αθήνα 1989 ,σελ 34

³⁹⁵ Beardsley Monroe, Ιστορία των αισθητικών θεωριών , εκδόσεις Νεφέλη , Αθήνα 1989 σελ 37

³⁹⁶ Schiller Friedrich, Για την αισθητική παιδεία του ανθρώπου, εκδόσεις Οδυσσέας , Αθήνα 1990 σελ 124

³⁹⁷ Καρασης Μ. Δίκαιο και Αισθητική , εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα , Αθήνα-Κομοτηνή 2004

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

στα ορατά αντικείμενα, όπως και σε όλα τα άλλα , το ωραίο ουσιαστικά συνίσταται στην συμμετρία και το μέτρο³⁹⁸

Ακολουθώντας, ο ορισμός του ωραίου από τον Αριστοτέλη εμφανίζεται στην *Ρητορική*. Το ωραίο είναι εκείνο που έχει αξία καθ'αυτό και που συνάμα παρέχει ευχαρίστηση. Ερμήνευσε δηλαδή το ωραίο κατά πρώτον ως εκείνο του οποίου η αξία βρίσκεται στον εαυτό του και όχι στις συνέπειες που προκαλεί και κατά δεύτερον ως εκείνο που παρέχει ευχαρίστηση , ως εκείνο δηλαδή που όχι μόνο αξίζει , αλλά που μας προκαλεί ευχαρίστηση ή θαυμασμό.³⁹⁹ Στην *Ποιητική και στα Πολιτικά* υποστήριξε πως το ωραίο εξαρτάται από την τάξη και το μέγεθος, ενώ στα *Μετά τα φυσικά* προσέθεσε μία τρίτη γενική ιδιότητα του ωραίου , λέγοντας πως το ωραίο εξαρτάται και από τη συμμετρία.⁴⁰⁰ Ο Αριστοτέλης στα *Μετά τα Φυσικά* του επανέρχεται διατυπώνοντας ακόμη πιο

συγκεκριμένα κριτήρια : «οι κύριες εκφάνσεις του ωραίου είναι η τάξη , η συμμετρία και το καθορισμένο...»⁴⁰¹ Όρισε δε την κλασσική ομορφιά ως : «του καλού μέγιστα είδη τάξεις και συμμετρία και το ωρισμένον » (Μετά τα φυσικά 1078^a 36). Δηλαδή γνωρίσματα της ομορφιάς είναι η τάξη, η συμμετρία και το ορισμένο μέγεθος, άρα η πληρότητα. Τα γνωρίσματα αυτά αντανakλούν οντολογικά την κοσμολογική αρχή της τάξεως και αρμονίας.⁴⁰²

Ακολουθώντας ο Θωμάς Ακινάτης σημειώνει ότι για να υφίσταται το Κάλλος χρειάζεται όχι μόνο η κατάλληλη αναλογία αλλά και η ακεραιότητα , η λαμπρότητα και η αναλογία / αρμονία ,όπου η αναλογία συνιστά μία ηθική αξία. Στην *Summa Theologiae* επισημαίνεται ότι το κάλλος είναι αποτέλεσμα της αρμονικής συμμετρίας των μερών.⁴⁰³

Διαπιστώνει λοιπόν κανείς ότι η ιδέα που διατρέχει την αρχαιοελληνική θεωρία της αισθητικής είναι εκείνη της αρμονίας και της τάξης, αλλά και η πεποίθηση ότι η ομορφιά έχει αντικειμενική υπόσταση ως έκφανση αυτών. Είναι μία ιδέα που συλλαμβάνεται νοητικά, ενώ τα αισθητά αντικείμενα χαρακτηρίζονται όμορφα στον βαθμό που μετέχουν της ιδέας αυτής . Ωραίο κατά τον Χέγκελ είναι η αισθητή εμφάνιση της Ιδέας (*Vorlesungen uber die Aesthetik*)⁴⁰⁴. Τα στοιχεία της

³⁹⁸ Beardsley Monroe, *Ιστορία των αισθητικών θεωριών* , εκδόσεις Νεφέλη , Αθήνα 1989 σελ 72,73

³⁹⁹ Πέτρου Αλέξιος , *Αισθητική των αρχαίων Ελλήνων* , εκδόσεις Ζήτηρος , Αθήνα 2011 Σελ 405

⁴⁰⁰ Πέτρου Αλέξιος , *Αισθητική των αρχαίων Ελλήνων* , εκδόσεις Ζήτηρος , Αθήνα 2011 Σελ 406

⁴⁰¹ Cheng Francois, *Πέντε στοχασμοί για την ομορφιά*, εκδόσεις Εξάντας , Αθήνα 2011 , Σελ 105

⁴⁰² Καραλής Μ., *Δίκαιο και Αισθητική* , εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004 , Σελ 116

⁴⁰³ Ουμπέρτο Έκο , *Ιστορία της Ομορφιάς* , εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 2006 σελ 88

⁴⁰⁴ Παπανούτσος Ευάγγελος, *Αισθητική* , εκδόσεις Ίκαρος 1961, σελ 56

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

συμμετρίας, της αναλογίας, του μέτρου, της ενότητας συνιστούν εκφάνσεις της ομορφιάς και μέσα ανίχνευσής της .

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3^ο

Η αισθητική στην αμερικανική έννομη τάξη

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην NEPA (National Environmental Policy Act) , οι αξίες του τοπίου και οι οπτικές επιπτώσεις μνημονεύονται ειδικώς ως μείζονα στοιχεία της περιβαλλοντικής προστασίας. Με άλλους λόγους, η περιβαλλοντική αισθητική διαφυλάσσεται επιτυχώς στην αμερικανική δημοσία πολιτική. Ενδεικτικά στην δεκαετία του 1960 , η κείμενη νομοθεσία περιλαμβάνει πληθώρα νομοθετημάτων ⁴⁰⁵

Κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1970 αρκετές υποθέσεις σταθμός κατεδείκνυν μία ολοένα αυξανόμενη προθυμία εκ μέρους των δικαστών του Ανωτάτου Δικαστηρίου να υποστηρίζουν τα δικαιώματα των τοπικών κυβερνήσεων να ασκήσουν εξουσία προκειμένου να διατηρήσουν τον αισθητικό πλούτο . Ως χαρακτηριστικές υποθέσεις μπορούν να αναφερθούν οι εξής :

α. Penn Central transportation Company vs City of New York , 438US 104 (1978)

b. Metromedia , Inc vs City of San Diego 453US 490 (1981)

⁴⁰⁵The Multiple –use Sustained Yield Act (forestry) 1965 ,The Highway Beautification Act 1965, The National Wild and Scenic River Systems Act 1968, The National Trails System Act 1968, The National Historic Landmark Preservation Act 1968, The National Environmental Policy Act 1969 , The Wilderness Act 1970, The Endangered Species Act , βλ. Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and new York, 1996, P. 177

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

c. the L. A. case , γνωστή ως Member of City Council vs Vincent, 104S Ct. 2118 (1984)

Το Ανώτατο Δικαστήριο πάντως έχει πλέον υιοθετήσει ισχυρώς υποστηρικτική θέση υπέρ των προσπαθειών των τοπικών αρχών να ελέγξουν την αισθητική ποιότητα του περιβάλλοντος .⁴⁰⁶

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4ο

Συναφή Κείμενα

1. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1985 για την Προστασία της Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς , αναφέρεται μόνο έμμεσα στο τοπίο. Εφαρμόζεται σε μνημεία, σύνολα κτηρίων και τοποθεσίες. Οι τελευταίες ορίζονται ως τα έργα ανθρώπου και φύσης , εν μέρει δομημένα και αρκούντως διακριτά και ομοιογενή ώστε να δύναται να ορισθούν τοπογραφικά . Το άρθρο 7 της Συνθήκης μπορεί να φανεί χρήσιμο για το τοπίο αν και διατυπωμένο με εξαιρετικά ευρύ τρόπο : « στον περιβάλλοντα χώρο των μνημείων , εντός συνόλων κτηρίων και τοποθεσιών , κάθε μέρος αναλαμβάνει να προωθήσει μέτρα για την γενική βελτίωση του περιβάλλοντος .»

2. Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς , που υπεγράφη στο Λονδίνο το 1969 και αναθεωρήθηκε στην Μάλτα το 1992 επιχειρεί να ενισχύσει την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς. Παρόλο που το τοπίο δεν αναφέρεται στην σύμβαση , υπονοείται ωστόσο μέσω ενός ευρέος ορισμού που δίδεται για την αρχαιολογική κληρονομιά (άρθρα 1-3)⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Porteous Douglas , Environmental aesthetics – ideas ,politics, planning , Routledge , London and new York, 1996 , P. 170

⁴⁰⁷ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II P. 49-50

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

3. Σύμβαση της Ουάσιγκτον του 1940 για την προστασία της φύσης και την διατήρηση της άγριας ζωής . Στο προοίμιο της εξηγεί ότι σκοπός της σύμβασης είναι να προστατεύσει και να διατηρήσει το τοπίο εξαιρετικής ομορφιάς, ασυνήθεις και εντυπωσιακούς γεωλογικούς σχηματισμούς, περιοχές και φυσικά αντικείμενα αισθητικής ,ιστορικής ή επιστημονικής αξίας .

4. Σύμβαση της Απια του 1976 για την προστασία της φύσης στον Νότιο Ειρηνικό επισημαίνει ότι ένα εθνικό πάρκο μπορεί να καλύπτει μία περιοχή καθιερωμένη για την προστασία « ενός φυσικού τοπίου υψίστου κάλλους » (άρθρο 1). Ομοίως, προστατευόμενες περιοχές μπορεί να είναι « εξαιρετικά τοπία ή περιοχές ή αντικείμενα αισθητικού ενδιαφέροντος ή ιστορικής , πολιτιστικής ή επιστημονικής αξίας » (άρθρο 2-1). ⁴⁰⁸

5. Σύμβαση Espoo του 1991 για την εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον σε ένα διασυνοριακό πλαίσιο περιλαμβάνει μεταξύ των επιπτώσεων μιας προτεινόμενης δραστηριότητας

στο περιβάλλον και τις επιπτώσεις στο τοπίο καθώς και στην πολιτιστική κληρονομιά και την αλληλεπίδραση με τις επιπτώσεις στα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία του περιβάλλοντος .

6. Σύμβαση του Salzburg του 1991 για την προστασία των Άλπεων. Ανάμεσα στις περιοχές παρέμβασης της Σύμβασης εντοπίζεται παραλλήλως με τον σχεδιασμό πόλεων και υπαίθρου , την ποιότητα του αέρα , την προστασία του εδάφους και την προστασία των υδάτινων συστημάτων και την « προστασία της φύσης και την διατήρηση του τοπίου » (άρθρο 2.2 f) . Πέραν αυτού, στα πλαίσια εφαρμογής της Σύμβασης για την προστασία των Άλπεων, υιοθετήθηκε ένα **ειδικό πρωτόκολλο για την « προστασία της φύσης και την διατήρηση του τοπίου»** το 1994⁴⁰⁹ . Το πρωτόκολλο αυτό καλούσε για την προετοιμασία καταγραφής της κατάστασης στην οποία ευρίσκονται τα τοπία ένα χρόνο μετά τη θέση του σε ισχύ

7. Σύμβαση του Λουγγάνο του 1993 , για την αστική ευθύνη για ζημίες που επήλθαν από δραστηριότητες που ενέχουν κίνδυνο για το περιβάλλον . Το περιβάλλον ορίζεται στα πλαίσια της σύμβασης (άρθρο 2 , παρ 10) ότι περιλαμβάνει βιοτικούς και αβιοτικούς φυσικούς πόρους καθώς και ιδιότητες που συνιστούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και «τις τυπικές πλευρές

⁴⁰⁸ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II P. 51

⁴⁰⁹ Alpine Conference on 20 December 1994 at Chambéry

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

του τοπίου » . Αυτή η αναφορά στο τοπίο ως βασικού στοιχείου της έννοιας του περιβάλλοντος καθιστά ευκολότερη την αποδοχή μιας συνθήκης που αφορά ειδικά στο τοπίο.

8. Σύμβαση του Ελσίνκι του 1992 για την προστασία και χρήση των διασυνοριακών υδάτων και διεθνών λιμνών ορίζει τις διασυνοριακές επιπτώσεις στο περιβάλλον που προκαλούνται από την μεταβολή του επιπέδου των υδάτων ως αποτέλεσμα ανθρωπίνης δραστηριότητας , αναφερόμενη στην « βλάβη του τοπίου και των ιστορικών μνημείων ή άλλων δομών » (άρθρα 1-2)

9. Σύμβαση του Ελσίνκι II του 1992 για τις διασυνοριακές επιπτώσεις των βιομηχανικών ατυχημάτων αναφέρει επίσης τις άμεσες ή έμμεσες επιβλαβείς συνέπειες για το τοπίο, είτε εγγύτατες είτε σε μεταγενέστερο χρόνο , ενός βιομηχανικού ατυχήματος .⁴¹⁰

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5^ο

Οι απαρχές της περιβαλλοντικής προστασίας στην Γαλλία

Οι ρίζες των γαλλικών εννοιών της περιβαλλοντικής προστασίας ανιχνεύονται βαθιά στην ιστορία της διοίκησης των δασών της Γαλλίας . Πράγματι, η πρώιμη ιστορία των νόμων που ρύθμιζαν την προστασία της φύσης εστίαζε στην δασώδη γη εξαιτίας της σημασίας της ως στρατιωτικού πόρου. Η γαλλική μοναρχία ⁴¹¹ καθιέρωσε έναν γενικευμένο δασικό κανονισμό το 1669.⁴¹² Ο κανονισμός αυτός που συνέχισε να διαμορφώνει την πολιτική και τον προβληματισμό για το καθεστώς των δασών στην σύγχρονη Γαλλία , εξαφανίστηκε με την Γαλλική Επανάσταση, κατά την διάρκεια της οποίας τα δάση υπέστησαν τεράστια καταστροφή από την υλοτομία . Το πνεύμα του παλαιού κανονισμού αναβίωσε με την επανακαθιέρωση του Eaux et Forets και διεμόρφωσε την εφαρμογή του νέου δασικού κώδικα που ετέθη σε ισχύ το 1827. Ο κώδικας αυτός είχε σημαντική επίδραση στην προστασία των δασών και αλλού. Ο Gifford Pinchot , ένας από τους θεμελιωτές του αμερικανικού κινήματος προστασίας ανακαλούσε με συγκίνηση την αρχική εκπαίδευσή του στην Γαλλική Σχολή Υλοτομίας που ιδρύθηκε στο Nancy μετά το 1827 και διακήρυσσε ότι οι

⁴¹⁰ Preliminary Draft European Landscape Convention CG (4) 6 Part II, P. 52

⁴¹¹ Francis I , Louis XIV and Colbert

⁴¹² Ford Caroline , Nature , Culture and Conservation in France and her Colonies 1840-1940 , Past and Present No 183, May 2004 , Past and Present Society , p. 176

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Αμερικανοί είχαν πολλά να διδαχθούν από τους Γάλλους. Ομοίως, οι βρετανοί διοικητές των αποικιών μελετούσαν τις γαλλικές μεθόδους και εφήρμοζαν πολλές από τις πρακτικές της Γαλλίας στην Ινδία .⁴¹³

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6ο

Τοπίο και κράτος

Σε διαφορετικές εποχές, διαφορετικά μέρη και με μία πληθώρα τρόπων , το τοπίο μπορεί να συνδυαστεί έντονα με το κράτος. Στην Βρετανία επί παραδείγματι , κατά τα χρόνια της μοναρχίας των Στιουάρτ και του κανόνα του Cromwell, η πολιτική κρίση γέννησε ποιητική γραφή και η γραφή συχνά ανέπτυξε θέματα σχετικά με το τοπίο. Τοπίο και κρατική δύναμη συνδέθηκαν καθώς ο συγγραφέας οικειοποιείται κάθετι φυσικό, αρμονικό και ενοποιημένο, ενώ στην άλλη πλευρά βρίσκεται το βίαιο, χαοτικό και επομένως αντίθετο στη φύση . Η τέχνη του τοπίου επιμένει στην συνεχή αρμονία , επιδιώκει να προβάλλει το μοντέλο της ευλογημένης γης⁴¹⁴

Η άποψη των Τόρηδων για το τοπίο απέχει από τις νεωτεριστικές θεωρίες των οικονομικών που σχετίζονται με τον Adam Smith. Τουναντίον, η άποψη αυτή δίνει βάρος στην παράδοση, την συνέχεια , την υποχρέωση και την ευαισθησία. Οι ιδέες για το τοπίο πολιτικοποιούνται και ο Everett γράφει ότι ως το τέλος του 18^{ου} αιώνα και περισσότερο τον 19^ο αιώνα , τα επιχειρήματα για την αισθητική του τοπίου ήταν σχεδόν πάντοτε πολιτικά επιχειρήματα. Κατά την άποψη των

⁴¹³ Ford Caroline , Nature , Culture and Conservation in France and her Colonies 1840-1940 , Past and Present No 183, May 2004 , Past and Present Society , p. 177

⁴¹⁴ Muir Richard , Approaches to landscape , Macmillan Press Ltd , London 1999 , P. 156

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

Τόρηδων , όσοι εγκαταλείπουν το τοπίο για την αγορά , εγκαταλείπουν και την τάξη της κοινωνίας των πολιτών για τον θρυμματισμό της (Everett N., *The Tory view of Landscape* , New Haven , Conn: Yale University Press 1994). ⁴¹⁵

Για τον αρχέτυπο Τόρυ, η φύση υπάρχει όχι για να γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης και να ενσωματώνεται σε μεγαλεπίβολες επιδείξεις ιδιοκτησίας, αλλά θα πρέπει να αποτελεί αντικείμενο μελέτης και εκτίμησης για την αρμονία της. Κάθε μέρος έχει την ιστορία του και τις παραδόσεις του και αυτά πρέπει να γίνονται σεβαστά αντί να σαρώνονται στα πλαίσια μιας τυφλής αναζήτησης για εκσυγχρονισμό . ⁴¹⁶

Υπάρχουν πολλές όψεις στην σχέση μεταξύ τοπίου και πολιτικής . Ο Barrell (1990) περιγράφει ότι κατά το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα και τα πρώτα χρόνια του 19^{ου}, η σωστή αντίληψη ενός τοπίου θεωρείτο ως μία δοκιμασία και δικαίωση των διεκδικήσεων στο δικαίωμα του κυβερνάν. Αναπτύσσοντας την αναγνώριση σχέσης μεταξύ της ικανότητας για γενίκευση, της σωστής

αντίληψης του τοπίου και του ισχυρισμού ότι κάποιος είναι ικανός για άσκηση πολιτικής εξουσίας , αναφέρει: «στο βαθμό που η παρουσίαση πανοραμικών προοπτικών λειτουργεί ως συγκεκριμενοποίηση της ικανότητας ενός ανθρώπου ανοιχτού πνεύματος να αφαιρεί το γενικό από το συγκεκριμένο, γινόταν επίσης αντιληπτή ως συγκεκριμενοποίηση της ικανότητάς του να ξεχωρίζει τα αληθινά συμφέροντα της ανθρωπότητας , το δημόσιο συμφέρον από το λαβύρινθο των ιδιωτικών συμφερόντων που θεωρούνται ότι εμφανίζονται με μόνο ανοργάνωτες λεπτομέρειες». ⁴¹⁷

⁴¹⁵ Muir Richard , *Approaches to landscape* , Macmillan Press Ltd , London 1999 , P.164

⁴¹⁶ Muir Richard , *Approaches to landscape* , Macmillan Press Ltd , London 1999 , P. 166

⁴¹⁷ Muir Richard , *Approaches to landscape* , Macmillan Press Ltd , London 1999 , P. 178, Barrell J. “The public prospect and the private view : the politics of taste in 18th century Britain in Pugh , S (ed), *Reading Landscape : Country-City- Capital* (Manchester : Manchester University Press 1990) pp.19-40 ”

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7^ο

Αιολικά Πάρκα

Στη σημερινή εποχή και ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μεγάλη αύξηση στη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και ιδιαίτερα της αιολικής ενέργειας. Η επικρατούσα άποψη για το φαινόμενο αυτό είναι ότι οι ανανεώσιμες πηγές ηλεκτρικής ενέργειας αποτελούν μια ευνοϊκή εξέλιξη τόσο για τον άνθρωπο όσο και για το περιβάλλον καθώς μπορεί να παραχθεί ηλεκτρισμός χωρίς την καύση ορυκτών καυσίμων που ραγδαία εξαντλούνται, απελευθερώνεται ελάχιστο ή πολύ λίγο διοξείδιο του άνθρακα και έτσι βελτιώνεται η υπερθέρμανση του πλανήτη , μας απαλλάσσει από την χρήση πυρηνικής ενέργειας που θεωρείται επικίνδυνη, μας παρέχει φθηνό ηλεκτρισμό καθώς η φύση παρέχει ενέργεια χωρίς κόστος καύσιμης ύλης, αυξάνει την ασφάλεια της τροφοδοσίας με την αποφυγή της εξάρτησης από εισαγόμενα καύσιμα.⁴¹⁸

Μία αναδρομή στις απαρχές χρήσης της αιολικής ενέργειας ανατρέχει ήδη στην αρχαιότητα οπότε οι ανεμόμυλοι χρησιμοποιούνταν κυρίως για την άλεση των δημητριακών και για την άντληση των

⁴¹⁸ Etherington John , The Wind Farm Scam , - An ecologist's evaluation , Stacey International , UK 2011

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

υδάτων. Η πρώτη τέτοια συσκευή αναπτύχθηκε στην Περσία μεταξύ του 900 και του 500π.Χ. ⁴¹⁹

Στους νεώτερους χρόνους, οι ανεμόμυλοι ανθίζουν στην Ευρώπη στα μέσα του δέκατου τρίτου αιώνα μ.Χ. Το 1500 μ.Χ. κάνουν την εμφάνισή τους στην Ολλανδία, ενώ το 1860 και η Δανία στρέφει το ενδιαφέρον της προς τον άνεμο, αρχίζοντας μάλιστα ένα ειδικό πρόγραμμα για την κατασκευή ανεμοκινητήρων που θα παράγουν ηλεκτρικό ρεύμα. ⁴²⁰

Όσον αφορά στον ελληνικό χώρο, έχουμε ενδείξεις της ύπαρξης ανεμόμυλων στην Ρόδο στα τέλη του 12^{ου} αιώνα ή αρχές του 13^{ου}. Είναι σίγουρο ότι απαντώνται ανεμόμυλοι στην Μύκονο, τη Ρόδο και τη Χίο, ενώ τον 15^ο αιώνα οι ανεμόμυλοι με τις διάφορες ιδιομορφίες τους έχουν

εξαπλωθεί σε όλο τον αιγιακό χώρο, προσαρμοσμένοι στις ανάγκες και το κλίμα της κάθε περιοχής. ⁴²¹

Στις ΗΠΑ, ο Charles Brush κατασκεύασε μία αιολικά κινούμενη γεννήτρια το 1888 και στα χρόνια που ακολούθησαν μικρές ηλεκτρικές ανεμογεννήτριες ήταν διαδεδομένες. Η ανάπτυξη των ανεμογεννητριών στις ΗΠΑ ήλθε σε τέλμα στην δεκαετία του 1930, όταν τα προγράμματα εξηλεκτρισμού της υπαίθρου κατέστησαν προσιτό τον ηλεκτρισμό ακόμη και σε σχετικά απομονωμένες κοινότητες. Τέτοια τροφοδοσία ήταν περισσότερο εύκολη και ασύγκριτα φθηνότερη από έναν ανεμόμυλο. ⁴²²

Η ανάπτυξη μεγάλων ανεμογεννητριών δεν έλαβε χώρα μέχρι το τελευταίο μέρος του 20^{ου} αιώνα. Η ανάγκη έγινε αντιληπτή με την ευρεία αποδοχή της άποψης της κλιματικής υπερθέρμανσης κατά

⁴¹⁹ Νικολαΐδου Νίκη, Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας: Η χρήση αιολικής ενέργειας και των φωτοβολταϊκών συστημάτων στην Ελλάδα, Μεταπτυχιακή Εργασία, ΠΜΣ Παντείου Πανεπιστημίου, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα Φεβρουάριος 2007

⁴²⁰ Νικολαΐδου Νίκη, Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας: Η χρήση αιολικής ενέργειας και των φωτοβολταϊκών συστημάτων στην Ελλάδα, Μεταπτυχιακή Εργασία, ΠΜΣ Παντείου Πανεπιστημίου, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα Φεβρουάριος 2007

⁴²¹ Βλάχος Αλέξανδρος, Παραδοσιακές Ανεμογεννήτριες, Ιούνιος 2012 <http://www.Nomosphysis.org/articles.php?artid=4478&lang=1&catid=2>

⁴²² Etherington John, The Wind Farm Scam, - An ecologist's evaluation, Stacey International, UK 2011

την δεκαετία του 1980 που παρείχε κίνητρο για περιορισμό των ορυκτών καυσίμων και έλεγχο των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα . Η βασική μεταστροφή στην ανανεώσιμη ανάπτυξη επήλθε όταν τελικώς οι ποικίλες επιδοτήσεις και φοροαπαλλαγές για πράσινο ηλεκτρισμό διεδόθησαν ανά τον κόσμο.⁴²³

Υποστηρίζεται σθεναρά ότι η μη προβλεψιμότητα της αιολικής δύναμης καταδεικνύει ότι η ενέργεια δεν μπορεί να διοχετευθεί στην αγορά εκτός αν κάτι τέτοιο επιβληθεί νομοθετικά .Κατά τούτο ανεξάρτητα από την ενεργειακή απόσβεση , και παρά το ότι η αιολική ενέργεια είχε υπάρξει ως σχετικά ώριμη τεχνολογία ήδη από την δεκαετία του 1930, δεν κατέληξε πουθενά καθώς κανείς δεν μπορούσε να πουλήσει μη σταθερό αιολικό ηλεκτρισμό ανταγωνιστικά με αξιόπιστο δίκτυο παροχής ρεύματος. Αυτή υπήρξε η κατάσταση μέχρι την δεκαετία του 1970-1980 όταν ήρθε στο προσκήνιο η υποψία ότι το διοξείδιο του άνθρακα ανθρωπογενούς προέλευσης που συσσωρεύεται στην ατμόσφαιρα ίσως να προκαλεί την κλιματική υπερθέρμανση.⁴²⁴

Ο προβληματισμός για την κλιματική αλλαγή και η ανάγκη για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ανιχνεύεται ήδη στις παρατηρήσεις της έκθεσης Brundtland, Our common future (1987), όπου

μνημονεύεται η ανάγκη για αύξηση και χρήση ενέργειας προερχόμενης από ανανεώσιμες πηγές , μεταξύ των οποίων και η αιολική.⁴²⁵ Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κατ' ουσία θεωρούνται μέσο περιορισμού των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα που προκαλούν την κλιματική αλλαγή και την υπερθέρμανση του πλανήτη συμβάλλοντας έτσι στην περιβαλλοντική προστασία .

Τις τελευταίες δεκαετίες, η άντληση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές έχει καταστεί στόχος σε παγκόσμιο, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Όπως επισημαίνεται στο καταληκτικό έγγραφο της Παγκόσμιας Διάσκεψης του Ρίο⁴²⁶, η πράσινη οικονομία συνιστά αναγκαιότητα. Χαρακτηριστικά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο παρελθόν με την Πράσινη Βίβλο (2006)⁴²⁷ και κατόπιν με την Στρατηγική 20-2020 (2008) κατέστησε σαφές ότι θεωρεί τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας προτεραιότητα. Ειδικότερα, τον Νοέμβριο του 2008, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε τους triple twenty στόχους της ως μέρος της Δεύτερης Στρατηγικής Ενεργειακής Ανασκόπησης (Second Strategic Energy Review). Οι στόχοι περιλαμβάνουν: μία δέσμευση για μείωση των εκπομπών

⁴²³ Etherington John , The Wind Farm Scam , - An ecologist's evaluation , Stacey International , UK 2011, P. 37-38

⁴²⁴ Etherington John , The Wind Farm Scam , - An ecologist's evaluation , Stacey International , UK 2011 , P. 87

⁴²⁵ United Nations , Report of the World Commission on Environment and Development , Our common future, 1987

⁴²⁶ Rio + 20 , Outcome of the Conference , The future we want , A/ CONF.216/L.1, 19 June 2012

⁴²⁷ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πράσινη Βίβλος, COM (2006) 105 τελικό

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

κατά 20% έως το 2020 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην συνολική κατανάλωση κατά 20% και βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας .⁴²⁸

Η στάση αυτή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δεν είναι άσχετη με το γεγονός ότι ο ευρωπαϊκός τομέας ανανεώσιμης ενέργειας είναι ήδη μεγάλης οικονομικής σημασίας παγκοσμίως. Οι Ευρωπαίοι κατασκευαστές ανεμογεννητριών κατέχουν το 80% του μεριδίου της παγκοσμίου αγοράς.⁴²⁹

Με άλλους λόγους , οι ανεμογεννήτριες ναι μεν καλούνται να δώσουν λύση στον περιορισμό των εκπομπών και κατά τούτο στην λεγόμενη κλιματική αλλαγή αλλά συνάμα στηρίζουν και την οικονομία των χωρών που τις κατασκευάζουν. Αναμφίβολα, υπάρχουν ουκ ολίγα επιχειρήματα υπέρ και κατά του εξοπλισμού της αιολικής ενέργειας που ολοένα και εξαπλούνται στις κορυφογραμμές και τους λόφους . Ενδεικτικά, όσοι διάκεινται θετικά υπέρ της αιολικής ενέργειας επικαλούνται ότι οι ανεμογεννήτριες αποτελούν μια καθαρή μορφή ενέργειας, αφού δεν ρυπαίνουν και δεν εκπέμπουν αέρια του θερμοκηπίου, ενώ συντελούν στην απεξάρτηση από άλλες μορφές παραγωγής και την αποφυγή ακριβών εισαγωγών καυσίμων, δημιουργούν θέσεις εργασίας.⁴³⁰

Ωστόσο , τα αντεπιχειρήματα που προβάλλονται δεν δύναται να παραβλεφθούν . Υποστηρίζεται ότι η στροφή σε αυτές τις πηγές ενέργειας είναι θέμα εύκολου και γρήγορου κέρδους παρά μια προσπάθεια να σωθεί ο κόσμος από την καταστροφή που η χρήση άλλων πηγών ενέργειας θα επιφέρει.⁴³¹ Εν τοις πράγμασι οι ανεμογεννήτριες δεν υποκαθιστούν τις συμβατικές μονάδες και λειτουργούν, στην καλύτερη περίπτωση συμπληρωματικά, καθώς ο άνεμος είναι μία ανεξέλεγκτη και χρονικά μεταβαλλόμενη σε όλες τις παραμέτρους πηγή ενέργειας .⁴³²

Πέραν αυτού θεωρείται ότι διαταράσσουν τα οικοσυστήματα των περιοχών στις οποίες εγκαθίστανται τόσο ο ίδιος ο εξοπλισμός των ανεμογεννητριών όσο και οι εργασίες που καθιστούν τα σημεία εγκατάστασης προσβάσιμα .Ένα ακόμη επιχείρημα που προβάλλεται, συνίσταται στην επισήμανση ότι ναι μεν η αιολική ενέργεια συνιστά μορφή ενέργειας φιλική προς το περιβάλλον , δεν ισχύει όμως το ίδιο για τον εξοπλισμό που την παράγει και κατά τούτο θα πρέπει να υπόκειται

⁴²⁸ Barbier Edward , A global green new deal : rethinking the economic recovery , Cambridge University Press 2010

⁴²⁹ Barbier Edward , A global green new deal : rethinking the economic recovery , Cambridge University Press 2010

⁴³⁰ Βλάχος Αλέξανδρος, Παραδοσιακές Ανεμογεννήτριες, Ιούνιος 2012 [http://www. Nomosphysis.org/ articles .php?artid=4478&lang=1&catid=2](http://www.Nomosphysis.org/articles.php?artid=4478&lang=1&catid=2)

⁴³¹ Etherington John , The Wind Farm Scam , - An ecologist's evaluation , Stacey International , UK 2011 , P. 19

⁴³² Δίκτυο Αιγαίου , Θέσεις για ενεργειακό , 2009, www.euploia.gr

Το τοπίο ως προστατευτέο έννομο αγαθό

στους ανάλογους περιορισμούς. Τέλος δε η αισθητική επίδραση των ανεμογεννητριών στο τοπίο συνιστά ένα μείζον ζήτημα για το οποίο παρατίθενται ορισμένες σκέψεις ακολούθως .